

МАКЕДОНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

СПИСАНИЕ ЗА НАУКА, ЛИТЕРАТУРА И ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

ИЗДАВА

МАКЕДОНСКИЯТЪ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ

ГОДИНА XII, КН. 3.

REVUE MACÉDONIENNE

ÉDITION

DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE MACÉDONIEN

ANNÉE XII, FASC. 3.

ДАРЪ

ОТЪ

МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕНЪ
ИНСТИТУТЪ

СОФИЯ — SOFIA

ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — IMPRIMERIE P. GLOUCHCOFF

1940

МАКЕДОНСКИ ПРЕГЛЕДЪ

СПИСАНИЕ ЗА НАУКА, ЛИТЕРАТУРА И ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ

ИЗДАВА

МАКЕДОНСКИЯТЪ НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ

ГОДИНА XII, КН. 3.

REVUE MACÉDONIENNE

ÉDITION

DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE MACÉDONIEN

ANNÉE XII, FASC. 3.

ДАРЪ

ОТЪ

МАКЕДОНСКИЯТЪ НАУЧЕНЪ
ИНСТИТУТЪ

СОФИЯ — SOFIA

ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — IMPRIMERIE P. GLOUSCHOFF

1940

МАКЕДОНСКИ

ПРЕГЛЕД

СЪДЪРЖАНИЕ НА ПЪРВОТО КЪРНО СЪВЕЩАНИЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ

1944

МАКЕДОНСКИТЕ НАЦИОНАЛИСТИ

ТОМЪН XII, КЪН 3

REVUE MACEDONIENNE

DE LA LITTÉRATURE MACEDONNE

ТОМЪН XII, КЪН 3

МАКЕДОНСКИ

МАКЕДОНСКИ НАЦИОНАЛИСТИ

МАКЕДОНСКИ

СОФИЯ - БУЛГАРИЯ

ИЗДАВАНА ОТ МАКЕДОНСКИТЕ НАЦИОНАЛИСТИ

1944

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
Ив. Снѣгаровъ, Къмъ историята на Охридската архиепископия-патриаршия (III)	1
Кир. Мирчевъ, Къмъ разчитането на българския текстъ въ Даниловия четиреезичникъ	36
В. Бешевлиевъ, Плиска въ географски карти отъ XVII и XVIII в.	43
Н. П. Благоевъ, Държавнитѣ преврати въ България въ втората половина на VIII в.	51
Д. П. Димитровъ, Медалионътъ като надгробенъ паметникъ въ долината на Сръдна Струма презъ римската епоха	62
П. Крушевъ, Началото на македонския въпросъ въ България. Благотворителнитѣ комитети „Единство“	83
Ст. Чилингировъ, Документи за Скопската и Нишката епархия (II)	109

Рецензии и книжовни вѣсти

Ст. Романски, Любомиръ Милетичъ, човѣкъ, ученъ, учителъ и общественикъ. София 1940. Рец. К. Мирчевъ	125
Проф. О. Лотоцкій, Автокефалія, т. II. Нарис історіі автокефальныхъ церков. Варшава 1938. Рец. Ив. С.	126
Дим. Йоцовъ, Русия и България (вчера, днесъ и утре). София 1940. Рец. Ив. С.	130
П. Диневъ, Софийски книжовници презъ XVI в., I. Попъ Пѣю, София 1939. Рец. Ив. С.	133
Г. Гжльбовъ, Османотурски извори за българската история, св. I. София 1938. Рец. Н. П. Благоевъ	135
Велчо Велчевъ, Константинъ-Кирилъ и Методий въ старобългарската книжнина. Първо българско царство. София 1939. Рец. Д. Ивановъ	137
Jon I. Russo, Macedonica (osservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi Macedoni). Ephemeris Dacoromana, VII (1938). Рец. Д. В.	140
Жоржъ Нурияжанъ, Приятели на България. София 1940. Рец. К. Младеновъ	140
Mazedonien. Leben und Gestalt einer Landschaft. Berlin 1940. Рец. Д. Ярановъ	142
Френско резюме на съдържанието на книгата	146
Вѣсти отъ Института	154

TABLE DES MATIÈRES

	Page
iv. Snégarov, Apport à l'histoire de l'archevêche-patriarcat d'Ochrida (III) (suite du numéro 2, A. XII de la Revue Macédonienne) . . .	1
K. Mirtchev, Apport à la lecture du texte bulgare du „Tchetiriezitchnik“ du Daniël	36
V. Bechevliev, Pliska sur les cartes géographiques du XVII et du XVIII siècle	49
N. P. Blagoev, Les coups d'État en Bulgarie dans la seconde moitié du VIII siècle	51
D. P. Dimitrov, Le médaillon comme monument funéraire dans la vallée de la Strouma moyenne à l'époque romaine	62
P. D. Kroussey, Les origines de la Question Macédonienne en Bulgarie. Les comités de bienfaisance „L'union“	83
St. Tchilingirov, Documents sur les éparchies de Scopié et de Nich (II)	109

Comptes rendus et nouvelles littéraires

St. Romanski, Lubomir Miletitch, l'homme, le savant, le maître, l'homme social. Sofia 1940. C. r. de K. Mirtchev	125
Prof. O. Lototzki, L'Autocéphalie, t. II. Aperçu sur l'histoire des églises autocéphales (en langue ukrainienne). Varsovie 1938. C. r. d'Iv. S.	126
Dlm. Lotzov, La Russie et la Bulgarie (hier, aujourd'hui et demain). Sofia 1940. C. r. d'Iv. S.	130
P. Dinekov, Les écrivains de Sophia au XVI siècle. Le pape Peyo. Sofia 1940. C. r. d'Iv. S.	133
G. Guelebov, Les sources osmanli turques pour l'histoire de la Bulgarie. Fasc. I. Sofia 1938. C. r. de N. P. Blagoev	135
Veltscho Veltshev, Constantin-Cyrille et Méthode dans la littérature vieux-bulgare. Le premier royaume de Bulgarie. Sofia 1939. C. r. de D. Ivanov	137
Jon. J. Russo, Macedonica (osservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi Macedoni). Ephemeris Dacoromana, VII. C. r. de D. V.	140
Georges Nouridjian, Les amis de la Bulgarie. Sofia 1938. G. r. de K. Mladenov	140
Mazedonien, Leben und Gestalt einer Landschaft. Berlin 1940. C. r. de D. Jaranov	142
Resumés des articles de la Revue en français	146
Resumés des comptes rendus et nouvelles littéraires	150

ДАРЪ
отъ
МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕНЪ
ИНСТИТУТЪ

КЪМЪ ИСТОРИЯТА НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЯ—
ПАТРИАРШИЯ¹

Отъ Ив. Снѣгаровъ.

III.

Réchaugre не е съгласенъ съ мене и по друга точка, която засѣга Римската църква. Той отбива не безъ язвителностъ всѣко мое твърдение, неблагоприятно за Ватикана. Той признава факта, че въ 1556 год. (напечатано у него 1566 год.) билъ изгоненъ отъ Месина (Сицилия) тамошниятъ православенъ епископъ Памфилъ², но не поради стремежа на папата да подчини православнитѣ общини въ Италия. Споредъ него, „по-право би било да се каже, че самиятъ охридски архиепископъ Паисий е виновенъ за това отстранение“, защото „въ сжщата 1566 год.“ той назначилъ Тимотея за италийски митрополитъ (не „епископъ“) вмѣсто починалия Пафнутий, който билъ поставенъ на сжщата длъжностъ въ 1548 год. отъ охридския архиепископъ Прохоръ. При това Прохоръ и Паисий признавали юрисдикцията на папата (п. сп., стр. 197).

Réchaugre е събркалъ датата за изгонването на епископа Памфилъ и отъ тамъ иде отчасти погрѣшното му разсуждение. Когато Тимотей билъ назначенъ, 10 години сж били изминали отъ изгонването на Памфила. Освенъ това Памфилъ билъ епископъ на сицилийскитѣ православни християни, а Тимотей билъ поставенъ за митрополитъ на всички православни общини въ Италия, Малта, Далмация и другитѣ западни страни. Епископъ Памфилъ щѣлъ да остане като подведомственъ на тамошния митрополитъ, както навѣрно билъ и въ времето на Тимотеевия предшественикъ, митрополитъ Пафнутий (1548—1566).

Твърдението, че охридскитѣ архиепископи Прохоръ

¹ Вж. Македонски прегледъ, год. XII, кн. 2.

² Срв. м. тр., История на Охр. архиеп. патриаршия, стр. 31.

и Паисий сж признавали властта на папата, не почива на безспорно основание. Известни сж петъ писма въ връзка съ назначаването на Пафнутия за италиийски митрополитъ¹. Отъ тѣхъ Réchaugé има предъ видъ само писмото на архиепископъ Прохора до кардиналъ Santa Croce отъ априль 1548 год.² Отъ неговото писмо отъ априль 1548 г. до папа Павелъ III узнаваме, че преди 12 години (1536 г.) „гърцитѣ“ отъ Сицилия, Апулия и Калабрия единодушно избрали синайския иеромонахъ Яковъ и го изпратили при архиеп. Прохора съ молба да го ржкоположи за епископъ. Архиепископъ Прохоръ ржкоположилъ Якова за „митрополитъ на гърцитѣ и албанцитѣ въ Сицилия, Апулия, Калабрия и цѣла Италия и Западъ“³. Следъ смъртъта на митр. Якова, нѣкой си отъ гръцка народностъ е действувалъ въ Рісено (вѣроятно за да бжде избранъ за италиийски митрополитъ), но гърцитѣ и албанцитѣ отъ тия италиийски области въ общо събрание избрали синайския иеромонахъ Пафнутий⁴, родомъ отъ о. Кипъръ и ржкоположенъ въ све-

¹ Иванъ Дуйчевъ, За правата на охридскитѣ архиепископи, въ Известия на историческото дружество въ София. 1937, стр. 162—167: едно на православнитѣ жители въ гр. Анкона отъ 15. IV. 1543 г. до охридския архиеп Прохоръ, 3 писма на архиеп. Прохора отъ априль 1548 г. (1 до папа Павелъ III, 1 до кардиналъ Санта Кроче и пълномощно за Пафнутия) и 1 частно писмо на Пафнутия до неговия приятель Iosaí. Прохоровото писмо до кардиналъ Санта Кроче се намира въ Ватиканската библиотека и е написано на гръцки езикъ, а другитѣ 4 документи — въ Венецианската народна библиотека (сбирка Podocataro) и три отъ тѣхъ (анконското писмо, пълномощното за Пафнутия и писмото на Пафнутия) сж дадени на италиански езикъ отъ една и сжща ржка, а писмото до папата — на латински. Може да се мисли, че венецианскитѣ документи представляватъ преводи отъ гръцки (срв. Дуйчевъ, п. ст., стр. 160).

² П. сн., стр. 166—163, № 3.

³ Notum itaque — пише Прохоръ на папата — tibi sit, sanctissime pater, annum esset iam duodecimum ex quo Greci, quo in Sicilia, Appuliaque et Calabria degunt, hominem Iacobum nomine. sacri montis Sinai sacerdotem vite ac morum probitate ornatum religioneque insignum, ad me miserunt, ut eum ab ipsis communi omnium assentione ex omnibus unum electum, dignitate insignirem et ad episcopalem sedem proveherem, et quod is eo dignus esset munere, omnes uno ore testati sunt. Quocirca illum ego Sicilie, Appulie, Calabriae et totius Italiae et Occidentis Grecorum et Albanorum metropolitanum declaratum consecravi (п. сн., стр. 164—165).

⁴ Quo demum Iacobo vita functo quicquid Grece nationis in Piceno, Italiae regione, agit; (deinde) alterum et vite honestate et morum probitate preeditum, Paphnutium nomine, et hunc sancti montis Sinai sacerdotem monachum, in communiconventu (к. м.) metropolitanum sublegerunt atque ad me miserunt. . . (с. писмо, стр. 165).

щенически чинъ отъ антиохийския патриархъ Доротей¹ (Ш ?)². Най-напредъ той билъ изпратенъ въ Пелопонесъ³ при метоно-коронския митрополитъ, за да го ржкоположи за епископъ, но този митрополитъ му отказалъ⁴. Следъ това, навърно по настояване на ония, които произхождали отъ Албания и Македония⁵, 35 първенци отъ Анкона и др. мѣста⁶, отъ името на цѣлото гръцко-албанско население, изпратили иеромонахъ Пафнутія въ Охридъ съ писмена молба отъ 15. IV. 1543 г., проникната съ голѣма почитъ къмъ охридския архиепископъ⁷, за да го ржкоположи въ епископски чинъ⁸. Пафну-

¹ Въ писмото на анконскитѣ православни: *Sia noto a Vostra Santità, como qui (h)a capitato a nuj in Ancona il presente sacerdote monacho et spirituale presbitero dominus Pafnutius Ciprioto, il quale è obediante de la monarchia solita de Santo monte Sina, consacrato de sacerdote monacho de santissimo beato Doroteo patriarcha de magna Dei civitate Antiochia* (п. н., стр. 162).

² Срв. Дуйчевъ, п. сп., стр. 153, заб. 3.

³ За това отклонение отъ Охридската църква ще да сж повлияли гърцитѣ, които произхождали отъ Гърция и имали тѣсни връзки съ Пелопонесъ. Нѣкои отъ подписалитѣ анконското писмо до архиеп. Прохора сж посочили родното си мѣсто: Bartholomeo Pulici отъ Родосъ, Nicolo Zeleme отъ Арта, Nicolo Roditi, Ioannis Spiritualis de Coron, Theofilacto Moratis, (= *Μοραίτης*?), Iacomo Ciprioto, Fran(ces)co Athineo, Michele Co(n)logonatos Roditi (п. н., стр. 163—164).

⁴ Това съобщаватъ анконци на архиеп. Прохора: *per questo s'ha moso andare al mitropolita de Motho Koron, et nuj l'avemo dato suplica...; po(n) ce ha obedito.*

⁵ Анконското писмо е подписано отъ Stamatīs Zais отъ Агрирокастро, Dimitri Castoriano, Andrea Avloniti Aromaticos, Nicolo Michali Alexi Avlonitis, Димитрий (?) отъ Сървия (ta Servia — *τὰ Σέρβια*), Petrostefano de Avlona (п. н., стр. 163—164).

⁶ Писмото е подписано и отъ Ioan(n)es Palanganos (de) Fiorenza, Comninos Aliluias, вѣроятно отъ Венеция.

⁷ Не го назоваватъ по име. Може би анконци не сж знаели, кой е билъ охридски архиепископъ въ това време. Тѣ го наричатъ светейши: *Santissimo nostro signor et domino archiepiscopo de Ochrida et de tuto il continente, adoramo et osculamo la tua santa mano.* Вж. и тукъ, забел. 1 и 8.

⁸ *Per questo — казватъ тѣ — havemo dato libertà tutti quanti siamo sottoscritti, similiter et comune populo, a questa testificatione dano per eso, como è degno de archipresbiterale, et mandamolo ali santi et preciosi manī Sanctitatis Vestre, a concenderli la benedictione et gratia de archipresbiterale che domanda, et cusi lo testificamo tutti et paisani et furistieri p(er) degno arciprete et suplicamo et oramo la Santità Vostra de no(n) lasarlo descontento, a farlo mitropolita...* (п. н., стр. 163).

тий е билъ живѣлъ въ Анкона вече 15 месеци, навѣрно като свещенослужителъ на тамошнитѣ православни жители¹⁾ и се отличилъ като добъръ пастиръ²⁾. Въ Анкона гръко-албанцитѣ сж имали църква³⁾ и, изглежда, община.⁴⁾ По решение на своя Синодъ архиепископъ Прохоръ ржкоположилъ Пафнутия въ епископски чинъ и го назначилъ за митрополитъ на гърцитѣ и албанцитѣ въ Италия, Далмация и въ всички западни страни, като му далъ власть да посещава всички тѣзи области „за душевното спасение на гърцитѣ и албанцитѣ“⁵⁾.

¹⁾ Въ анконското писмо тѣ сж наречена *catholici*: за добритѣ качества на Пафнутия имало свидетелство *de multi et degni de fede testimonii principi catholici che si trovano per tuto*; решено било а *pigliare la gratia de archipresbiterale p(er) sua salute et de multi catholici* (п. сп., стр. 162—163). Тоя терминъ е преводъ на *καθολικοί* въ смисълъ православни или православни. Ако били римокатолици или униати, тѣ трѣбвало да се обърнатъ къмъ папата, а не къмъ метоно-коринтския митрополитъ и охридския архиепископъ.

²⁾ Това свидетелствуватъ анкоинци. Той билъ *de boni custumi e bona vita, pacifico homo et quieto et degno de ogni gratia de spirito santo* (п. сп., стр. 162). Затова тѣ рѣшили Пафнутий да получи *la gratia archipresbiterale* (архипресвитерска благодать), да имъ бжде *arciprete* (архиепрей). Сжшо и въ Прохоровото писмо до папа Павелъ III (вж. тукъ, стр. 2, заб. 4).

³⁾ Вартоломей Pulici отъ о. Родосъ, билъ *et primo cantore* (= *προτοψάλτης*) *de sopradito mitropoli*; Hierolimo Lecavelas — *protetore de Santa Anna de Ancona*. Clemente ще да е билъ въ административна зависимость отъ Иеролима Lecavelas: подписалъ *se con lisentia* (= *licentia*) *de sopradito Hierolimo* (п. сп., стр. 163).

⁴⁾ Въ анконското писмо има подписъ: *Duca Procathumenos* (*προκαθημενος*), който ще да е билъ председателъ на гръко-албанската община въ Анкона.

⁵⁾ . . . *et eumque* (Пафнутия) — писалъ Прохоръ на папата — *ego Grecis quicquid in Piceno et Agrigenti atque Sicilia, Appulia, Dalmatia et Italia omni aut qui usque alibi versus occasum esset, Grecis Albanisque, quod in Italia eorum pauci admodum reperirentur, itemque omnibus oppidatim istis in partibus dispersis metropolitanum prefeci et consecravi, deque convocati cleri nostri concilii sententia ac deliberatione predictorum locorum visitandi potestatem concessimus, quod eum in modum Grecorum et Albanorum animarum saluti optime consultum esse iudicavimus* (п. сп., стр. 165). Въ писмото си до Санта Кроче архиеп. Прохоръ нарича Пафнутия: *τὸ ἐμὸν τέκνον καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μετροπόλεως κύριον Παφνούτιον μητροπολίτην Ἀζοαργεντίνων, Ἀρχῶνος καὶ Μάρκας* (п. сп., стр. 166). Изглежда странно, че въ две писма отъ една и сжща дата (априлъ 1548 год.) Прохоръ нееднакво титулува Пафнутия. Въ писмото си до папата той не споменава Анкона и Марка, а въ писмото си до Санта Кроче — Писено, Сицилия, Апулия, Далмация и Западъ и представя Пафнутия за митрополитъ на гър-

Въ документитѣ не е посочено въ коя година е станало това. Ако се приеме 1548 г.,¹ както даватъ основание да се мисли Прохо-

¹ Réchaugé, п. сп., стр. 197.

цитѣ въ Анкона, Марка и всички околни мѣста: καὶ ἐρήφθησαν αὐτὸν οἱ ἐδριάζοντες ἄνθρωποι ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαῖοι, λέγω δὲ Ἀρχιδιόσκ, Μάρκας καὶ ἄλλα τῆς τοιοῦτης αὐτῶν, διὰ μητροπολίτην καὶ ἀρχιερέα αὐτῶν (п. сп., стр. 166). Марка е покрайнина, въ която се намира гр. Анкона. Издателятъ Дуйчевъ не се съмнява въ автентичността на Прохоровитѣ писма до папата и кардинала (п. сп., стр. 160). Първото писмо, както се каза, е преводъ отъ грѣцки оригиналъ, а второто писмо е оригиналъ, както се вижда отъ фотографската му снимка у Дуйчевъ (п. сп., стр. 168). Докато не се намерѣ грѣцкиятъ оригиналъ, не може да се твърди, че латинскиятъ преводъ на Прохоровото писмо до папа Павелъ III е точенъ и не съдържа прибавки на преводача.

Като се поставя въпроса за автентичността на тия Прохорови писма, не може да не се обърне внимание на факта, че въ Италия митр. Пафнутий билъ затворенъ по обвинение, че представенитѣ отъ него удостовѣрителни писма били фалшиви, написани били отъ нѣкой си неговъ приятель Иосафъ (= Иосафъ). Пафнутий призналъ, че Иосафъ му написалъ препорѣка до кардиналитѣ и писмо до папата отъ страна на архиеп. Прохора съгласно съ правото, което му далъ охридскиятъ архиепископъ съ пълномощното писмо: Ma a me — пише Пафнутий на Иосафа — non m'avete scritto altre lettere se non raccomandatione a li signori cardinali et reverentia al santissimo papa universale de Roma di parte de beato Prochoro (к. м.), secondo la libertà et autorità che me ha dato, como apare in le mie lettere et sue suscritione (п. сп., стр. 169—171). Въ пълномощното му наистина се казва, че той има право да отправя писма като че отъ собствената рѣка на Прохора до висши духовни лица и миряни (habia libertà a fare lettera como de nostra propria mano, п. сп., стр. 169). Въ сжщото си писмо Пафнутий съобщава още, че архиеп. Прохоръ му далъ свитѣкъ бѣли листа, въ които той означилъ само индикта съ зелено мастило, като му позволилъ да пише въ тѣхъ, каквото иска (che scriva quello che voglio, como ho l'autorità de mio signor, п. сп., стр. 170). Приятельтъ му Иосафъ изпълнилъ съ черно мастило само осемъ отъ тѣзи листа, сир. написалъ осемъ писма, въ които, съ изключение на зеления индиктъ, текстътъ билъ съставенъ отъ него (et vuj non havete fatto solo le lettere che havete scritto con inchiostro negro e non altro, ma le suscritione ve li dete io; по-долу: Et sai tu le altre lettere le suscritione che ho in rotulo como havete visto, e havemo cavato solo da quelle suscritione 8 carte bianche: solo havevano le suscritione verde de Prochoro, et non altre lettere).

Въ третѣ Прохорови писма е означенъ м. априлъ индиктъ VI, като въ писмото до папата е написана и годината 1548, а въ писмото до кардинала годината 7056.

Ако Пафнутий изпратилъ до кардинала и папата писма, написани като че отъ рѣката на архиеп. Прохора, като използвалъ неговитѣ, тъй да се каже, бланки, то има основание да се усъмнимъ, че Прохоровитѣ писма

ровитѣ писма до папа Павелъ III и кардиналъ Санта Кроче, то остава загадъчно, защо близу петъ години архиеп. Прохоръ

до папата и кардинала сж автентични. Титлата на Прохора въ писмото до папата доста се различава отъ известнитѣ му титли и изобщо отъ титлитѣ на охридскитѣ архиепископи презъ XVI в. Никой охридски архиепископъ не е употребявалъ изразъ *magne Bulgarie* (*Μεγάλης Βουλγαρίας*). На гръцки обикновено се добавяло: *καὶ πάσης Βουλγαρίας*. Сжщо и имената Влахия и Карабогдания (*Blachie, Carapogdanie*) не се срѣщатъ. Възможни били само официалнитѣ названия *Οὐγγροβλαχία* и *Μολδοβλαχία*. Името Унгария (*Ungarie*) никой охридски архиепископъ не е притурялъ въ титлата си. Може би, преводачътъ е разчленилъ *Οὐγγροβλαχία* на две отдѣлни думи: *Blachie* и *Ungarie*. Обаче другитѣ различия въ титлата ще да се дължатъ на самия съставитель на писмото. Въ стремежа си да издигне охридския престолъ предъ очитѣ на папата, той преувеличилъ титлата на охридския архиепископъ. Отъ друга страна, като не е билъ самъ охридски свещеноначалникъ, съставительтъ нѣмалъ чувство на мѣрка въ етикетнитѣ изрази и допустналъ католишки форми. Архиеп. Прохоръ, който ни е познатъ съ своя борчески характеръ и съ високо съзнание на своето достоинство, нѣдува свещенитѣ нозе на папата (*post venerabilium sanctitatis tue pedum oscula*), нарича себе си робъ и синъ въ Христа на папата (*Quod autem ad nos attinet perpetui et servi et in Christo filii beatitudinis tue sumus*) — думи, които може да се изтъкуватъ въ смисълъ, че тои се признавалъ подчиненъ на папата.

Въ писмото до кардинала Санта Кроче, титлата на Прохора е вѣрна: *Πρόχορος ἑλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς, Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ τῶν λοιπῶν* (п. сп., стр. 166; ср. у мене, п. съч., стр. 378). Тя е почти еднаква съ титлата въ пълномощното за Пофнутия въ ита иянски преводъ: *Prochoros miseratione divina archiepiscopo de Prima Iustiniana et de tota Vulgaria, Servia etc.* (п. сп., стр. 169). При все това писмото до Санта Кроче едва ли било написано въ охридската канцелария. То по външенъ видъ прилича тъкмо на ония писма, които написалъ Пафнутовиятъ приятель Iosaf: текстътъ съ черно мастило и „подписъ“ (дата м. мартъ индиктъ 6) съ зелено мастило (Дуйчевъ, п. сп., стр. 152). Подписътъ се отличава и по почеркъ отъ текста. Въ фотографската снимка подписътъ не е поставенъ върху текста (у Дуйчевъ, п. сп., стр. 168). Той е до текста, но все е отдѣленъ отъ него. Само три дълги украсителни черти (две ударения — вария върху *μηνι* и оксия върху *ἀπριλλίου* и удължение на буква *η*, написана като *и*) сж влѣзли вжтре въ текста. Но това може да се смѣта за указание, че подписътъ билъ сложенъ на просторъ върху празенъ листъ, преди да бжде написанъ текстътъ, който поради своя размѣръ по необходимостъ трѣбвало да заеме и мѣстото, гдето се прострѣли тритѣ черти, безъ да губи отъ своята четливостъ (само нѣколко букви се слѣли съ тѣзи линии, но лесно се разбиратъ). Ако текстътъ билъ написанъ по-рано, то Прохоръ не би го зацапвалъ съ подобни украшения на своя подписъ-дата. Не зная размѣра на листа. Ако има празно мѣсто подъ подписа (въ фотогр. снимка това не личи), Прохоръ изобщо би подписалъ датата на по-голѣмо разстояние отъ текста.

отлагалъ да удовлетвори молбата на анконци отъ 1543 год. Въ интереса на Охридската църква било по-скоро да постави замѣстникъ на починалия Яковъ.¹ Съ това тя щѣла да затвърди властта си върху италиийското православно население. Иначе имало опасностъ просителитѣ и самиятъ имъ избраникъ Пафнутий да дирятъ изходъ другаде. Поради това (ако само годината 1543 въ анконското писмо не е погрѣшно предадена отъ преводача), по-приемливо е да се смѣта, че Пафнутий билъ назначенъ за италиийски митрополитъ по-рано, но поради спънки отъ страна на католишкитѣ власти не е могълъ да управлява свободно епархията си и особено да има за постоянно седалище гр. Анкона, който влизалъ въ папската държава. Ние не знаемъ, дали „било необходимо съгласието на римската Курия“ за признаването на епископитѣ, изпращани отъ охридския архиепископъ въ Италия.² Изглежда, че за италиийския митрополитъ Яковъ, не е било изпълнено това условие,³ сжщо и за Пафнутовия приемникъ Тимотей.⁴

Друга улика за външенъ произходъ на въпросното писмо е това, че думата *σφοδρίας* въ Прохоровата титла (надписъ въ писмото) била добавена надъ реда очевидно после, следъ като била написана титлата. Охридската канцелария едва ли би сбъркала тогавашната обичайна титла на охридския архиепископъ, не би пропуснала да означи голѣмата етнографска областъ въ Охридския диоцезъ — Сърбия, за която Прохоръ водилъ тежка борба и чието име въ единъ свой гръцки подписъ отъ 1540 год. дори поставилъ предъ името България (у мене, п. съч., стр. 378).

Сжщо такава улика като че ли представя титлата на Пафнутия: *митрополитъν Ἀχαραντίων, Ἀρχῆπος καὶ Μάρκας*. Въ охридската канцелария било прието да се посочватъ въ титлата на италиийския митрополитъ областитѣ на епархията му, а не градове (вж. у мене, п. съч., стр. 390, пълната титла на митр. Тимотея). Посочената Пафнутиева титла ще да се дължала на обстоятелството, че той пребивавалъ повече въ тѣзи мѣста: Агригента (въ Сицилия) и Анкона.

Ако и да не може да се приематъ за безспорно автентични, тѣзи документи не трѣбва да се пренебрегватъ, доколкото даватъ сведения за живота на Италийската митрополия. Съставителятъ или съставителитѣ имъ знаели близкото минало на тая епархия и гледали да го представятъ въ свѣтлина, която би подкрепила каузата на Пафнутия.

¹ Réchaugre, п. сп., стр. 197.

² Дуйчевъ, п. сп., стр. 155.

³ Въ писмото до папа Павелъ III дори не се загатва, че ржкоположениятъ отъ архиеп. Прохора митрополитъ Яковъ билъ одобренъ отъ папата (срв. п. сп., стр. 165).

⁴ Архиеп. Паисий, който го поставилъ за италиийски митрополитъ, не говори нищо за отношенията му къмъ папата (вж. грамотитѣ му отъ 1566 год. у Regel, Kurtz et Korablev, Actes de l'Athos, IV, Actes de Zografou, въ Визант. Временникъ, XIII, 1907, прил. № 1 стр. 133—139).

Ако предъ охридския архиепископъ стояло такова формално условие, той трѣбвало да го изпълни преди да назначи новия митрополитъ, а не следъ като го е изпратилъ да заеме епархията си (така би излѣзло, че е станало съ Пафнутия, ако се мисли, че писмата до папа Павелъ III и кардиналъ Санта Кроче му били дадени още при назначението му). Съ други думи, охридскиятъ архиепископъ трѣбвало да иска предварително отъ Ватикана единъ видъ агреманъ, както сега при назначаването на посланици и пълномощни министри, или пъкъ новопоставениятъ митрополитъ да чака въ Охридъ папското съгласие, както въ ново време единъ новоназначенъ митрополитъ не може да заеме катедрата си безъ съизволенieto на държавния глава (безъ бератъ въ султанска Турция или указъ въ християнскитѣ държави). Не е мжно да се отгадае, въ какво се състояло противодействието срещу митр. Пафнутия въ Италия:¹ не е билъ признаванъ неговиятъ архиерейски санъ и кириаршеското му право върху цѣлото православно гръцко-албанско население, прѣснато въ разни области на Италия.² Трудно е да се обясни, защо католишкитѣ власти държали такова поведение къмъ Пафнутия. Дали, по интриги на нѣкой митрополитъ отъ Гърция, тѣ се съмнявали, че Пафнутий е законно ржкоположенъ архиерей, или пъкъ нарочно отричали, че е канониченъ митрополитъ, за да го накаратъ да напустне Италия и паството му да остане подъ ржководството на мѣстнитѣ католишки епископи. Както и да е било, необходимо било папата да признае Пафнугия за законенъ митрополитъ на това население, частъ отъ което живѣло въ неговата държава, главно Анкона, и следов. въ гражданско отношение зависѣло отъ него. Поради това Пафнутий отишълъ въ Римъ да действува съ тая цель — да се яви предъ папата, за да го увѣри съ писма,³ че е законно поста-

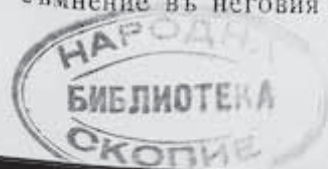
¹ Въ писмото до кардиналъ Санта Кроче се изказва опасение, че нѣкой може да противодействува на църковнитѣ работи на „роментѣ“ въ Италия (вж. тукъ, стр. 10, заб. 5). Трѣбва да е имало подобни опити, за да се иска съдействието на кардинала противъ бждещи противодействия.

² Това се вижда отъ тенденцията на писмото до Санта Кроче. Съставителятъ има за цель да го увѣри, че Пафнутий билъ правилно избранъ (съ гласуването на гърцитѣ въ Анкона, Марка и др. околни мѣста) и ржкоположенъ за архиерей отъ охридския архиепископъ Прохоръ (п. сп., стр. 166).

³ Въ писмото си до Josaf'a митрополитъ Пафнутий казва, че ималъ писма на архиеп. Прохора (вж. тукъ, стр. 4—5, заб. 5). Както видѣхме, знае се само едно подобно писмо отъ априлъ индиктъ VI (=1548 год.). Тоя до-

венъ за митрополитъ на италиийското православно население.

кументъ обаче нѣма форма на ржкоположителна или назначителна грамота, каквато напр. въ 1566 г. била дадена отъ архиеп. Паисия на Пафнутовия приемникъ Тимотей (п. сб., № № LIX и LX) и по-рано въ 1550 год. отъ архиеп. Симеона на новия скопски митрополитъ Климентий (с. сб., № LVIII). Тукъ не се говори за причинитѣ, поради които билъ поставенъ Пафнутий за италиийски митрополитъ, нито за неговото ржкоположение по решение на Св. Синодъ и съ негово участие, нѣма подробно изложение на неговитѣ канонически права и длѣжности. Въпросниятъ документъ не е, нито е нареченъ синодно писмо (*synodikon gramma*) или синодно деяние (*synodikh praxis*). Той представлява просто удостоверение, което започва съ обичайна формула *Noto sia* (да бже известно, *δηλοποιῆται*). Въ него говори само архиепископъ Прохоръ, който лично далъ на Пафнутия право да отправя писма съ неговото име (препоржки до църковни и мирски началници и опростителни писма за християнитѣ), като му далъ свой оловенъ печатъ съ дървена дръжка и околентъ надписъ (маюскулно писмо): „Радвай се, благодатна, Господъ е съ тебе“ (*como li havemo dato la bula nostra de stagno con ligno, la quale è scritta tonda con lettere magiuscule, che significano cusi: Salve, gratiosa, Dominus tecum, como è la suscrizione del' annuntiatione de santa Dei [madre]*). Въ грамотитѣ за митр. Тимотея не се говори, че му билъ даденъ архиепископски печатъ, а се казва само, че тѣзи грамоти били подпечатани съ архиепископския печатъ на благовещението Богородично, съ зеленъ воскъкъ (*καὶ κατεσφραγίσθη τῇ ἡμετέρῃ καθολικῇ σφραγίδι τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς ὁλεογράφου θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας μετὰ κηρίου πρασίνοῦ*) (п. сб., стр. 139; вж. и стр. 134). Сжшо така Тимотей не е получилъ право да издава официални писма съ името на охридския архиепископъ. Позволено му било да издава опростителни писма (отъ свое име): *ἔτι δὲ ἐχέτω ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν ὁ αὐτὸς ἱερώτατος ἀρχιεπὶς (εὐδὲς Τιμόθεος καὶ) ... παρέχειν τε καὶ συγχωρητικὰ γράμματα* (п. сб., стр. 136). Въ тия грамоти изрично се казва, че тѣ били съставени и вржчени на италиийския митрополитъ Тимотей въ Охридската патриаршия (*εἰς γὰρ τὴν τοῦτων δῆλωσιν ἐγγράφει καὶ ἡ παροῦσα πρᾶξις συντοδικῶς παρὰ τῆς ἡμῶν μετρούτητος καὶ ἐπεδόθη τῷ ὀρθέντῃ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ἰταλίας . . . ἐν τῇ πατριαρχίᾳ τῆς ἁγίας Ἰουστινιανῆς ἦτοι Ἀχριδῶν*) (п. сб., стр. 138—139; вж. и стр. 134). Въ Прохоровото удостоверение нѣма нищо подобно. Въ него има една мисль, която не се вижда въ Паисиевитѣ грамоти за Тимотея. Въ началото му се казва: да бже известно на всички, които ще видятъ настоящото наше писмо, че даваме. . . (*Noto sia a tutti quanti che vederano la presente nostra scritta, como damo . .*). Ще рече, тоя документъ билъ предназначенъ, за да бже показванъ, а не за да се оповести. На подчиненитѣ си (клирици и миряни) архиереятъ не показва назначителната си грамота, а тя се съобщава въ църква. Оттукъ може да се заключи, че Прохоровото удостоверение било приготвено въ връзка съ отиването на Пафнутия въ Римъ, когато били написани и писмата до папа Павелъ III и кардиналъ Санта Кроче, и съ цель да бже представено въ Римската курия. Поради изтъкнатитѣ му особености се поражда съмнение въ неговия охридски произходъ.

Той се обърналъ до кардиналъ Санта Кроче (*Σαντακρούζε*)¹ съ споменатото писмено ходатайство, отправено ужъ отъ самия архиеп. Прохоръ. Санта Кроче билъ умоляванъ да се застъпи предъ папа Павелъ (III) за признаване митрополитското достоинство на Пафнутия, избранъ свободно отъ „ромеитѣ“² въ Италия за тѣхенъ митрополитъ, ржкоположенъ отъ охридския архиепископъ Прохоръ и снабденъ отъ сжщия съ достовѣрни назначителни писма, които Пафнутий щѣлъ да представи на папата. Въ писмото се представя, че Прохоръ изпраща Пафнутия съ тая целъ при папата.³ Митр. Пафнутий предалъ и писмена молба ужъ на охридския архиепископъ Прохоръ до папа Павелъ III. Въ началото се съобщава за митр. Якова (ржкоположение и смъртъ)⁴ и за това, че архиеп. Прохоръ ржкоположилъ Пафнутия за италийски митрополитъ.⁵ Сжщо и тукъ се представя, че Прохоръ изпраща Пафнутия да изрази дължимата почитъ „при досточтимитѣ и свещенейшитѣ нозе“ на папата. Умолява се папата да предпише: 1) на гърцитѣ и албанцитѣ въ Италия „да се подчиняватъ почиттелно“ на Пафнутия, който, както се виждало отъ грамотитѣ на Прохора, е „тѣхенъ истински и законенъ митрополитъ“;

¹ Имало много кардинали съ фамилно име Santa Croce. Около това време е известенъ кардиналъ Prosper Publicola († 1589), който отъ 21. III. 1548 год. билъ епископъ, после папски нунций въ Германия и др. страни (Enciclopedia italiana, т. I, стр. 764).

² Подъ „ромен“ съставителтъ не разбира само гърцитѣ, а изобщо източноправославнитѣ въ Италия (гърци и албанци), понеже гръцкиятъ езикъ имъ билъ писменъ и богослужебенъ.

³ *Ἰσθι τοιγαροῦν, ὅτι ἀποστέλλω τὸ ἐμὸν τέκνον καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος κόριον Παφνούτιον μητροπολίτην... πρὸς τὸν μακαριώτατον καὶ ἀγιώτατον ἡμῶν ἀδθέντην καὶ πατέρα πάπα Παῦλον ἅμα γραφαῖς βεβαιαῖς τῆς ἀληθείας, ὡς καθὼς φαίνονται καὶ ἐνήφησαν αὐτὸν οἱ εὐρισκόμενοι ἄνθρωποι ἐν Ἰταλίᾳ Ῥωμαῖοι, λέγω δὲ Ἀγκῶνος, Μάρκας καὶ ἅπαντα τῆς τοποθεσίας αὐτῶν, διὰ μητροπολίτην καὶ ἀρχιερεῖα αὐτῶν, καὶ ἐχειροτόνησα αὐτὸν, ὡς τὸ αἶτημα αὐτῶν, ἵνα... προσκαλεῖν αὐτοὺς εἰς μετένειαν ὡς ποιμὴν αὐτῶν καὶ διδάσκαλος. Просительтъ моли кардинала, ἵνα ὁπόταν ἔλθῃ ὁ ἀγιώτατος μητροπολίτης κὺρ Παφνούτιος πρὸς τὸν μακαριώτατον πάπα Παῦλον, ἵνα ὑποδείξῃ τὰ ἡμῶν γράμματα καὶ βεβαιώσῃ αὐτὸν, ὅπου τὸν ἔστειραν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἡμεῖς ἀσφαλῶς ἐγράψαμεν καὶ ἐβεβαιώσαμεν..., ἵνα καὶ ἡ αὐτοῦ μακαριότης στέρξῃ καὶ βεβαιώσῃ τὰ ἡμῶν γράμματα, λέγω δέ, ἵνα μὴ ἐπὶ τινος ἐναντιωθῇ, ὅσον ἐσὶ περὶ τῶ ἐκκλησιαστικῶ τῶν Ῥωμαίων* (п. сп., стр. 166—167).

⁴ Срв. тукъ, стр. 2, заб. 3 и 4.

⁵ Срв. тукъ, стр. 4, заб. 5.

2) на латинскитѣ (сиречь подчиненитѣ на папата)¹ архиепископи, епископи, сѣдии и други чиновници да съдействуватъ на Пафнутія, съ каквото могатъ.² Изобщо папата е умоляванъ да не бѣде пренебрегванъ Пафнутий отъ нѣкого и да прегърне заедно съ всички братя този „смирень слуга“ на неговитѣ „чисти нозе“³.

Указалъ ли е на Пафнутий съдействие кардиналъ Санта Кроче и изобщо приетъ ли билъ отъ папата, това не е известно. Знае се обаче, че следъ като той дошълъ въ Римъ, нѣкой си митрополитъ — турчинъ ренегатъ⁴ заедно съ венецианския легатъ сж писали въ Римъ срещу него, като го обвинили, че представенитѣ отъ него писма (удостовѣрителни или назначителни) били написани отъ неговия приятель Iosaf⁵ (сир. не сж били писма на охридския архиепи-

¹ Ср. Дуйчевъ, п. сп., стр. 156.

² *Quam ob rem, sanctissime pater, prefatum Paphnutium metropolitanum ad venerandos augustissimosque expresse beatitudinis tue pedes transmissimus, qua pars est reverentie, humiliter ac suppliciter obsecrantes, ut per litteras tuas Grecis omnibus et Albanis in Italia degentibus imperes, ut eisdem, sicut ex diplomatibus nostris quibus Paphnutium verum legitimumque eorum metropolitanum et mediocritatis nostre veluti consortio aggregatum esse significamus, reverenter obedire velint. Rogamus ad hoc archiepiscopos, episcopos ac ceteros iudices magistratusque latinorum ut quacumque possunt ope ei subvenire non dedignentur* (п. сп., стр. 165).

³ *Cum etiam ac rursus, beatissime pater, eo nomine summe sanctitati tue supplicamus ne Paphnutio nostro ulla ex parte deesse, imnoneo ut humilem immaculatum pedum tuorum servum fratribus omnibus amplexeris* (п. сп., стр. 165).

⁴ Не се знае кой билъ този митрополитъ, когото Пафнутий нарича (буквално или преносно?) турчинъ ренегатъ? Трѣбва да се приеме, че той ималъ връзки съ гръцко-албанското население въ Италия, а сжщо така и съ венециански политически лица, които, изглежда, зорко следили дейността на православнитѣ духовни лица, които идвали отъ Турция. Иначе митрополитътъ-ренегатъ и венецианскитъ легатъ не биха могли да узнаятъ за скрититѣ отношения дежду Иосафа и Пафнутія и не биха се сдружили за общо противодействие срещу Пафнутія. Може би, както допуска и Дуйчевъ (п. сп., стр. 158), венецианскитъ легатъ е пребивавалъ въ Римъ. Въ противенъ случай Пафнутий, съобщавайки това отъ Римъ, би посочилъ мѣстопребиванието на венецианския легатъ. Но може да се мисли, че венецианскитъ легатъ е пребивавалъ тамъ, гдето действувалъ митрополитътъ-ренегатъ.

⁵ *Domine Iosaf, saluto ve multo. Sapi como il mitropolita Turco renegato ha scritto con legato de Venetia contra de me et de vuj, dicendo como m' avete vuj scritto le mie lettere* (п. сп., стр. 169, № 5, писмо на Пафнутія

скопъ Прохоръ). Нощно време Пафнутий внезапно билъ арестуванъ и хвърленъ въ затвора. Той далъ гаранция 1000 златни дукати очевидно, за да бжде освободенъ отъ затвора, но не ще да му е било позволено да излѣзе отъ Римъ, докато не се установила истината. Отъ Римъ изпратили въ Венеция,¹ за да се узнае, дали Пафнутий е показвалъ нѣкому тия писма. При това Пафнутовиятъ приятелъ Дионисий свидетелствувалъ, че Iosaf му билъ казалъ, какво въпроснитѣ писма били написани отъ самия него.² Щѣлъ да бжде повиканъ и Митрофанъ, навѣрно духовно лице, за разпитъ по обвинението.³

до Иосафа). Подъ „le mie lettere“ Пафнутий несъмнено разбиралъ официалнитѣ писма на охридския архиепископъ Прохоръ за неговото назначаване за митрополитъ въ Италия.

Кой билъ Iosaf, нищо положително не може да се каже. Името му като че ли сочи, че билъ монашеско духовно лице. Пафнутий не употребява обичайнитѣ почтителни обръщения къмъ архиереи. Само веднажъ (въ началото) се обръща съ учтивата дума „господине“ (Domine = *Kύριε*). Въмѣсто II л. ед. ч. употребява II л. мн. ч. (vuj, vostra и пр.). Завършва просто: Dio con vuj. Rafnutios scrive. (Богъ да бжде съ Васъ. Пише Пафнутий). Следъ подписа на Пафнутия записалъ поздравъ за Iosaf'a Марино Малипiero, който, ако билъ духовно лице, не е билъ епископъ (A vuj Iosaf ancora ve saluto multo [io] Marino Malipiero). Ако Iosaf билъ архиерей, то поне Marino Malipiero не би се обърналъ къмъ него като къмъ равенъ, а би му изказалъ почитание, както било и е обичай. Поради това не може още да се твърди, че Iosaf билъ единъ и същъ съ Iosaphat Lambus отъ о. Родосъ, гръцки митрополитъ въ Неаполското кралство, споредъ едно бгеве на папа Павелъ III отъ 26. I. 1536 г. (Дуйчевъ, п. сп., стр. 157, заб. 2). Има разлика и въ имената. Iosaf не е равнозначно съ Иосафатъ, а е слабо измѣнение на Иосафъ.

Може да се мисли, че Iosaf не е действувалъ въ Венеция, а въ друго мѣсто въ Италия. Римскитѣ власти искали да се провѣри въ Венеция, дали тамъ Пафнутий е показалъ сжитѣ удостоверителни писма, които представилъ въ Римъ. Тѣ взели това решение, понеже мислѣли, че ако той е показалъ въ Венеция сжитѣ писма, то тѣ не могли да бждатъ написани отъ Iosaf'a.

¹ Et subito la nocte me hano preso et m'(h)ano meso im presone, et ho dato siguritâ per miglie ducati d'oro, e adeso sto con multi travagli. Et hano mandato a Venetia a [e]saminar si ho mostrato le mie scritture, per chë ha dito quello tenegato, como vuj me l'avete fata (п. сп., стр. 169, № 5, писмо на Пафнутия до Iosaf'a). Отъ текста не е ясно, какво сж изпратили въ Венеция: самитѣ писма на Пафнутия или пъкъ и особено лице, за да разследва тамъ работата.

² Et (h) a testificato. ... Dionisio, mio amico, e ha dito, che vuj li havete dito, che m' avete fato le lettere, et havete tagliato la testa vostra e la mia (п. Пафнутиево писмо, стр. 169—170).

³ Сжщо тамъ, стр. 170.

Обвиненъ въ фалшификация на документи, Пафнутий се намиралъ въ голѣма тревога,¹ Съ писмо отъ 24 декемврий² отъ Римъ той съобщилъ всичко това на Iosaf'a, като го укорилъ, че ако е казалъ това, той излъгалъ.³ Никакви други писма той не му е билъ написалъ, освенъ препоръжки до кардиналитѣ и почтително писмо (*reverentia*) до „светейшия вселенски римски папа“ отъ страна на архиеп. Прохора върху бѣли листа съ зелени подписи на сжщия архиепископъ.⁴ Това били различни отъ писмата, които му били дадени отъ неговия архиепископъ за удостоверение на неговата самоличностъ.⁵ Може би въ връзка съ това обвинение той представилъ преписъ отъ писмото на анконскитѣ гърци и албанци до охридския архиепископъ Прохоръ.⁶

Пафнутий навѣрно се оправдалъ и билъ пустнатъ отъ Римъ, та останалъ италиийски митрополитъ до смъртта си (къмъ 1566 год.), както се вижда отъ назначителната грамота на приемника му Тимотей отъ 1566 г. Въ нея изрично се казва, че Италийската епархия е овдовѣла поради смъртта на митрополита Пафнутия и вмѣсто него билъ поставенъ другъ митрополитъ — Тимотей, дотогава корчански епископъ.⁷ Папата едва ли издалъ послания, каквито митропо-

¹ Tempo non ho — пише той на Iosaf'a — a scrivere como merita... ma saprì como sono multe tribulatione (п. стр.).

² Годината не е означена. Писмото е отъ Римъ. Ще рече, Пафнутий билъ задържанъ тукъ, гдето, изглежда, и чакалъ да се свърши дѣлото му. Обвинението било хвърлено върху него скоро, следъ като представилъ писмата си. Затова може да се приеме, че Пафнутиевото писмо до Iosaf'a е отъ 1548 г.

³ Et per questo havete dito le busie, si l' avete dito. По-долу: Et si dirai altramente, dici la busia (п. сн., стр. 170).

⁴ Вж. разбора за тѣзи писма тукъ, стр. 4—7, заб. 5.

⁵ Тѣзи писма на Прохора Пафнутий нарича *ce le mie lettere* или *le mie scritture* (с. писмо, стр. 169 и 170).

⁶ Този преписъ той е снелъ или въ Охридъ, или пъкъ въ Анкона. Фактътъ, че, съ изключение на писмото до кардиналъ Санта Кроче, другитѣ четири писма се намиратъ въ Венеция, не показва ли, че отъ Римъ сж ги изпратили въ Венеция въ връзка съ обвинението срещу Панфнутия и тамъ били преведени на италиански?

⁷ Τοῦτον — пише охридският архиепископъ Паисий — ἐξῶν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰταλίας χρηθεύουσαν, μετὰ καὶ τῶν ἐνοριῶν αὐτῆς, ἧτοι Ἀπουλίας, Ἀμπροουζίας, Βασιλικάτα, Καλαβρίας, Σικελίας, Μελίνης, Δαλματίας καὶ παντὸς δυτικοῦ μέρους τοῦ ἀποικομένου ἱεροτάτου μητροπολίτου κυρίου Παφνουτίου, ἡ μετριοτής ἡμῶν οὐ μικρὰν φροντίδα ποιουμένη ἐγκαταστήσαι αὐτ' ἐκείνου ἑτέρον μητροπολίτην (Regel, Kurtz et Korablev, п. сб., № LX, стр. 1356—11).

литъ Пафнутий искалъ,¹ но освобождението му отъ римскитѣ власти увѣрило заинтересуванитѣ, че митрополитското му достоинство било безспорно.

Така се очертаватъ отношенията между Римъ и Охридъ въ времето на охридския архиепископъ Прохоръ. Отъ изложеното не може да се заключи, че архиеп. Прохоръ признавалъ юрисдикцията на папата, сир. билъ униатъ. Ако било така, той не би могълъ да назначава направо митрополити въ Италия, основната област на Римския диоцезъ, и дори въ предѣли на самата папска държава. Двувластие не би допустналъ кой да е епископъ въ своята епархия, а камо ли римскиятъ папа, тъй ревнивъ за своята властъ. Сетне, ако Прохоръ билъ униатъ, то и италиейското гръцко-албанско население, което искало отъ него митрополити, било униатско, сир. признавало папата за свой висшъ началникъ. Щомъ било така, това население нѣмало защо да моли подчиненъ на Римъ иерархъ — охридския архиепископъ, а щѣло да се обърне направо къмъ папата да му постави за архиерей (епископъ или митрополитъ) лицето, което то си избирало, или изобщо гръцки архиерей, който да служи въ църквитѣ му на гръцки и по източенъ (византийски) обредъ. Ватиканътъ не би отказалъ да удовлетвори подобна молба и въ такъвъ случай избраниятъ кандидатъ трѣбвало да ходи въ Римъ за ржкоположение, а не въ Охридъ. Дори, ако се считатъ автентични писмата до кардиналъ Санта Кроче и папата, тѣ не свидетелствуватъ, че охридскиятъ архиепископъ Прохоръ се смѣталъ подчиненъ на папата. Нѣма нито дума, че той назначилъ Якова и Пафнутия за митрополити отъ името на папата или като неговъ викарий, което непременно щѣлъ да изтъкне, ако действително зависѣлъ отъ него. Напротивъ, въ дветѣ писма архиеп. Прохоръ говори като самостоенъ църковенъ началникъ: ржкоположилъ Якова и Пафнутия за митрополити на гърцитѣ и албанцитѣ въ Сицилия, Апулия и пр. поради молбата на това население и по решение на своя Синодъ или църковенъ съборъ (*convocati cleri nostri concilii sententia ac deliberatione*), той далъ властъ на Пафнутия да посещава гърцитѣ и албанцитѣ въ реченитѣ области и да се грижи за тѣхното душеспасение. Не може да има съмнение, че

¹ Ако такива е имало, щѣше да се запази указание въ ватинската архива.

съ въпросната молба се искало отъ папата не да утвърди назначението на Пафнутия, а да се отнесе толерантно къмъ неговата архипастирска дейностъ между православнитѣ (гърцитѣ и албанцитѣ), прѣснати въ католишки области.

Не знаейки още за писмото на архиеп. Прохора до папа Павелъ III, Réchaugé прави заключение, че архиепископъ Прохоръ билъ униатъ, отъ писмото му до кардиналъ Санта Кроче. Споредъ него тѣзи отношения на Прохора съ единъ кардиналъ не сж били случайни.¹ Ако и да не сж известни сношенията между тѣхъ преди това писмо, обаче споредъ Р. вѣроятно е, че назначението на Пафнутия за митрополитъ въ Италия е станало при условия, подобни на ония, при които въ 1566 г. билъ назначенъ Тимотей, „защото ако Прохоръ не е зачиталъ тѣзи условия, трѣбвало да му напомнятъ, че Илирикъ винаги е държалъ за правото на Римската патриаршия“ (стр. 281). Вижда се, че Réchaugé не е сигуренъ въ своето твърдение, та търси основания въ далечното минало (V—VIII в.), когато Илирикъ (по-точно Източниятъ Илирикъ), сир. западната половина на Балканския полуостровъ се намирала подъ ведомството на папата. Известно е, че още въ византийско време Източниятъ Илирикъ коренно си измѣнилъ етническия ликъ, дори името му изчезнало. Той станалъ славянски. Отъ латинското и полатинченото тракоилирийско население останало незначително количество потомци, които късно изплували на повърхността на славянското море и се считали за членове на Източната църква, а не на Западната. По-големата частъ отъ славянитѣ въ Източния Илирикъ заедно съ славянитѣ въ старитѣ римски провинции Мизия и Тракия сж образували единъ народъ — българския, който, по силата на своето духовно развитие, създалъ отдѣлна независима Българска църква съ право на ведомство и върху по-големия дѣлъ отъ стария Източенъ Илирикъ. Това нейно право било признавано, въ лицето на охридскитѣ архиепископи, отъ византийскитѣ императори и дълго време отъ турскитѣ султани. Въ началото на XIII в. въ северозападната частъ на стария Източенъ Илирикъ се явила нова независима църква — Сръбската. Нито Българската църква, нито Сръбската не сж

¹ ne sont pas un incident quelconque (п. сл., стр. 281).

признавали нѣкакво право на папата върху тѣхнитѣ диоцези, наричани България и Сърбия. Исторически фактъ е, че Римъ не се отказвалъ отъ своитѣ претенции върху тѣзи земи, но също така е несъмнено, че православнитѣ народи, които ги населявали, (българитѣ и сѣрбитѣ) не знаели за папско право върху тѣхъ. Рѣдки сж били случаитѣ, когато български и сѣрбски владѣтели прибѣгвали за политически интереси до покровителството на папата, който поради противодействието на самитѣ имъ народи не е успѣлъ да затвърди своята властъ върху тѣхнитѣ държави.

Така че по-правилно би било да се каже, че, ако охридскиятъ архиепископъ Прохоръ пренебрегнѣлъ папскитѣ условия, щѣли да му напомнятъ за историческитѣ права на папата върху Илирика. Но какво значение могло да има това напомняне, когато Прохоръ трѣбвало да се съзнава и да действа като началникъ на автокефална православна църква. Това било главното условие, което той трѣбвало безъ друго да изпълнява, за да можелъ да стои на охридския престолъ. Нима, ако той се наклонѣлъ къмъ Римъ, щѣли да го търпятъ 30-тѣ епархийски архиереи, клирътъ и народътъ? Неговиятъ голѣмъ противникъ Павелъ Смедеревски или другъ съмишленикъ на последния сигурно щѣлъ да използва подобна грѣшка на Прохора и би го преследвалъ въ името на православието.

Какви били условията, при които въ 1566 год. билъ назначенъ Тимотей за италийски митрополитъ и които, споредъ Р., трѣбвало да се спазятъ още при назначаването на неговия предшественикъ Пафнутий? Въ назначителнитѣ грамоти на Тимотея не е указана никаква зависимостъ отъ папата. Архиеп. Паисий, който ги издалъ, е действувалъ съ ясното съзнание, че е началникъ на автокефална православна църква. Божиятъ промисълъ (не папата!)¹ му повѣрилъ ръководството на „съборната Христова църква“. За да бжде изправенъ предъ Господа, той се чувствувалъ длъженъ да поставя па-

¹ П. сб., стр. 135¹—6: *Ἡ μετριότης ἡμῶν, τὴν προστασίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐγχειρισθεῖσα προνοίᾳ Θεοῦ, ἀνάγκην ἔχει διὰ τὴν ἐποταγὴν τοῦ κυρίου ποιμένας τε καὶ διδασκάλους ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ τελούσαις μητροπόλεσι τε καὶ ἐπισκοπαῖς ἀποκαθιστᾶν, ὅπως τὸ ἐν αὐταῖς τοῦ Χριστοῦ λογικὸν ποίμνιον διὰ τῆς αὐτῶν προστασίας καὶ διδασκαλίας ἐπὶ νομῶς ἄγει τῆς σωτηρίας....*

стири и учители въ подведомственитѣ му митрополии и епископии, та да води тамошното словесно Христово стадо къмъ спасение. Съзнавайки тоя си дългъ, той положилъ не малко грижи, за да постави другъ митрополитъ на овдовѣлата Италийска епархия намѣсто починалия митрополитъ Пафнутий. Той счелъ за необходимо да размисли по тоя въпросъ, както било обичай въ Охридската църква¹. Това направилъ съвмѣстно съ своя Синодъ. Чрезъ каноническо гласуване той и Синодътъ избрали корчанския епископъ Тимотей и съ призоваване на св. Духъ го премѣстили за пожизненъ митрополитъ на „светейшата Италийска митрополия“ и за „пречестенъ“ и „общъ екзархъ“ съ право да архиерействува на гърцитѣ и албанцитѣ, жители въ областитѣ на тая митрополия, именно „въ Апулия, Абруцо, Василкато, Калабрия, Сицилия, Малта, Далмация и въ всѣко западно мѣсто“². Митрополитъ Тимотей получилъ власть отъ архиепископъ Паисия да отива въ тия области и да пребивава въ тѣхъ, да сжди и изправя гърцитѣ и албанцитѣ, духовни и миряни, да поставя по градове и мѣстности свои намѣстници, да приготвя св. миро и пр., изобщо „да извършва безпрепятствено всички други архиерейски задължения като действителенъ и общъ пастирь на тази светейша епархия съ нейнитѣ енории, сир. Апулия, Абруцо, Василкато, Калабрия, Сицилия, Малта, Далмация, като пречестенъ и общъ екзархъ на цѣлия Западъ“. Архиеп. Паисий предпри-

¹ П. сб., стр. 135⁶—13: *τοίνυν εὐρόν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰταλίας χειροθεύουσαν, μετὰ καὶ τῶν ἐνοριῶν αὐτῆς, ἦτοι Ἀπουλίας, Ἀμπροούτζης, Βασιλικάτα, Καλαβρίας, Σικελίας, Μελίτης, Δαλματίας καὶ παντὸς δυτικοῦ μέρους, τοῦ ἀποικομένου ἱερωτάτου μητροπολίτου κυρίου Παφνουτίου, ἡ μετριότης ἡμῶν οὐ μικρὰν φροντίδα ποιουμένη ἐγκαταστήσαι ἀντ' ἐκείνου ἑτερόν μητροπολίτην, ἵνα μὴ τὸ ἐν αὐτῇ χοιρώμενον τοῦ κυρίου ποίμνιον ἀποίμαντον εἶη, δεῖν ἐγνωμεν ἐπισκέψασθαι περὶ τοῦτου ὥς ἡμῖν σὺνηθες.*

² П. сб., стр. 135—136¹³—29: *Ψῆφον τοίνυν κανονικῶς γενομένη παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος μετὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἐπεὶ εὐρέθη ἄξιος καὶ ἀρμόδιος εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος, κύριος Τιμόθεος . . . ἡ μετριότης ἡμῶν τῇ ἐπικλήσει τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος μετὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου τῶν ἀρχιερέων, θείᾳ ψήφῳ λέγω μεταθέσεως, τοῦτον αὐτὸν μετατίθεμεν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀγιοτάτης ἐπισκοπῆς Κοριτζᾶς εἰς τὴν ἀγιοτάτην μητροπόλιν Ἰταλίας, τοῦ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι ἴδιον μητροπολίτην, εἰς τὸ ἀρχιερατεῦειν Γραικῶν τε καὶ Ἀλβανιτῶν τῶν κατοικοῦντων ἐν αὐτῇ κατ' ἐπαρχίας, ἦτοι Ἀπουλίαν, Ἀμπροούτζαν, Βασιλικάτα, Καλαβρίαν, Σικελίαν, Μελίτην, Δαλματίαν καὶ εἰς πᾶν μέρος δυτικόν, ἐπέρτιμον καὶ καθολικὸν ἐξάρχον, ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ. Вж. за титлата му и стр. 136⁵²—55.*

салъ, жителитѣ на тѣзи области гърци и албанци — иеромонаси и духовници, клирици и ставрофори, свещеници, първенци (*ἀρχοντες*) и цѣлиятъ християнски народъ — да приематъ любезно (*ἀσπασίως*) своя митрополитъ и да му оказватъ надлежната честь и покорностъ, „понеже отдаваната нему честь и покорностъ — мотивира се архиепископъ Паисий — ще мине къмъ насъ и чрезъ насъ къмъ Бога, чието мѣсто, знаемъ, заема архиереятъ на земята“. Всѣки, който би се опиталъ да противодействува, ще бжде вразуменъ отъ Божия гнѣвъ и подложенъ на църковна епитимия отъ архиеп. Паисия¹. Ако Паисий признавалъ юрисдикцията на папата, то тъкмо тукъ той щѣлъ да изтъкне тая своя зависимостъ, именно идеята, че между него и Бога стои върховниятъ му земенъ началникъ — папата. Той изтъква нѣколко пѣти само едно ограничение на своята власть: Св. Синодъ на Охридската църква — тѣй, както се поддържало и поддържа въ всѣка помѣстна църква. Трѣбва да изтъкна още, че архиеп. Паисий, въ чието униатство Réchaugre не се съмнява, нарича пасомитѣ на митроп. Тимотея изрично православни християни. Той далъ на Тимотея „позволение и власть да приготвя свето миро и светъ елей и да помазва православнитѣ християни и тѣхнитѣ деца, да издава и опростителни писма...“². Щомъ паството било православно, несъмнено е, че и митрополитътъ, когото тѣ приемали, билъ православенъ и поставенъ отъ православенъ църковенъ началникъ, който му далъ голѣми права, очевидно съ цель да го издигне предъ паството му и да затвърди вѣроизповѣдната обособеностъ на неговата епархия, нейното вѣроизповѣдно отличие отъ католишкитѣ епархии, въ които била прѣсната. Правото на Тимотея да приготвя

¹) П. сб., стр. 136—137^{61—66}: ἡ γὰρ πρὸς αὐτὸν τιμὴ καὶ ἐδιδείχθη πρὸς ἡμᾶς διαβήσεται καὶ δι' ἡμῶν εἰς θεόν, οὗ τὸν τόπον ἐπέχει ὁ ἀρχιερεὺς ἐπὶ τῆς γῆς οἰδαμεν. εἴ τις δὲ ἀντιλέγειν αὐτῷ πειραθεῖται καὶ ἀντιπράττειν, ὁ τοιοῦτος, κἂν ὁποῖος ᾖρα καὶ εἴη, καὶ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ὁργῆς καὶ ἀγανακτήσεως τεύξεται καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν μετρούτητος ἐκκλησιαστικῇ ἐπιτιμίᾳ καθυποβληθήσεται.

²) П. сб., стр. 136^{34—37}: ἔτι δὲ ἐχέτω ἄδειαν καὶ ἐξουσίαν ὁ αὐτός τεράτιος ἀρχιερεὺς Τιμόθεος καὶ) τελειοῦν ἅγιον μῦρον καὶ ἅγιον ἔλαιον καὶ χοίρειν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς καὶ) τὰ αὐτῶν τέκνα, παρέχειν τε καὶ συγχωρητικὰ γράμματα. За тая православна Италийска митрополия срв. Хрис. Пападопoлoу, Σχέσεις ὀρθοδόξων καὶ λατίνων κατὰ τὸν 18^ο αἰῶνα (отпечaтъкъ отъ сп. Θεολογία), Атина 1925, стр. 17—19.

миро сжщо е свидетелство, че той и неговият началник не сж признавали властта на папата, защото ако архиеп. Паисий билъ униатъ, той щѣлъ да задължи Тимотея да взима миро отъ Римската църква.

Réchaugé не взима подъ внимание тѣзи явни указания. За него важно значение има това, че архиепископъ Паисий забранилъ на клирицитѣ отъ Италийската епархия да отиватъ за ржкоположение въ Гърция, Кефалония и Закинтъ.¹ Споредъ Réchaugé, тази забрана не може да се смѣта „като една форма на борбата, която охридският архиепископъ водѣлъ срещу домогванията (empiétements) на Цариградската патриаршия“, както азъ съмъ билъ я обяснилъ.² „Обяснена по тоя начинъ, подобна мѣрка би била чужда за охридския архиепископъ. Какъ могълъ той да издаде тази забрана, когато той е приемалъ въ своята собствена територия толкова кандидати за една епископия, дошли отъ цариградското ведомство? ... При това на кого могълъ архиепископътъ да разчита въ Италия, за да накаралъ да се зачитатъ неговитѣ решения? Само една хипотеза е възможна: задъ епископъ (?) Тимотея имало единъ авторитетъ, признатъ на всѣкжде въ Италия — папата“ (п. сп., стр. 286).

Така разсжждава Réchaugé и прави заключително предположение, което на друго мѣсто (стр. 281), както видѣхме, представя като нѣщо известно. Кога архиепископъ Паисий е допустналъ въ своя диоцезъ много кандидати отъ Цариградския диоцезъ, авторътъ не посочва. Види се, той има предъ видъ писмото на охридския архиепископъ Софроний до цариградския патриархъ, но Софроний е действувалъ следъ Паисия и по-горе видѣхме, доколко твърдението на Réchaugé може да намѣри основание въ това писмо. Но да речемъ, че въ времето на архиепископъ Паисия сж надошли въ Охридската църква външни кандидати за епископи.³ Това можело ли да бжде причина, архиепископъ Паисий да не иска да осигури своята юрисдикция въ Италия отъ влиянието или домогва-

¹ Срв. у мене, п. съч., стр. 67.

² Срв. м. ст. въ Макед. прегледъ, год. XII, кн. 2, стр. 2.

³ Тогавъ, както по-горе изяснихъ, обикновено явление било кандидати отъ Цариградския диоцезъ да търсятъ мѣста въ Охридския и обратно. Важното е, че тѣ били поставяни на длъжностъ отъ диоцезната църковна власть.

нията на митрополититѣ въ близкитѣ грѣцки области, гдето нѣкои италийски грѣци имали роднински и др. врѣзки?

На кого могълъ да разчита охридскитѣ архиепископѣ, за да се изпълняватъ неговитѣ решения въ Италия? Преди всичко на своя авторитетъ и най-вече на привѣрзаността на тамошнитѣ грѣци и албанци къмъ Охридската църква. Тѣ доброволно, по унаследена традиция, си избрали Охридската архиепископия за своя висша духовна ръководителка. Тѣ изпращали, по свое общо решение, избрани лица (Яковъ и Пафнутий) да бждатъ ръководители отъ охридскитѣ архиепископѣ за тѣхни митрополити. Папата билъ общопризнатъ църковенъ авторитетъ въ Италия, но само отъ католицитѣ. Ако православнитѣ грѣци и албанци въ горепосоченитѣ области не желали да се подчиняватъ на Охридската архиепископия, папата не е могълъ да ги принуди да изпълняватъ нейнитѣ предписания. Той не би счелъ и за нужно да действува въ полза на друга църква, а би гледалъ да използва подобни настроения на грѣцитѣ и албанцитѣ, за да ги привлѣче поне къмъ уния съ Римската църква. Нѣмаме достатъчно сведения за отношенията на Ватикана къмъ Италийската митрополия и изобщо къмъ православно население въ Италия. Презъ разглежданото време папитѣ не ще да сж отричали явно правото на православнитѣ грѣци и албанци да си иматъ отдѣлна църковна организация, зависима отъ Охридската архиепископия или Цариградската патриаршия. Съ други думи, тѣ сж търпѣли съществуването на православна митрополия въ Италия, понеже може би не намирали за политически изгодно да покатоличатъ насилствено цѣли православни общини.¹ По сжщата причина и отдѣлнитѣ италийски държави, въ които живѣли грѣци и албанци, имъ позволявали да изповѣдватъ своята вѣра. При все това италийскитѣ митрополити сегизъ-тогизъ срѣщали прѣчки отъ католическа страна,² докато въ края на XVI в. противодействието на католическитѣ епископи толкова се засилило, че въ 1586 г. охридскитѣ архиепископѣ Гавриилъ се принудилъ да иска застъпничеството на полскитѣ краля Стефанъ Баторий предъ папата.³

¹ Такава брутална акция щѣла да направи твърде лошо впечатление на християнскитѣ народи въ Турция въ едно време, когато папитѣ действували за разпадането на турската империя.

² Срв. по-горе, стр. 1 и 8 за митр. Пафнутия и епископъ Памфила.

³ Срв. п. м. съч., стр. 67—68.

Да се спремъ и на ржкописния ватопедски разказъ за охридския архиепископъ Паисий. Réchaugre се отнася съ довѣрие къмъ тоя документъ, чийто текстъ предава на френски (п. сп., стр. 283), и го смѣта за свидетелство, че архиеп. Паисий признавалъ юрисдикцията на папата. Разказътъ е озаглавенъ: „Докладъ върху измамата на злодея папата. Какъ той измамилъ православнитѣ българи и поставилъ за тѣхъ единъ охридски патриархъ.“ Въ тоя ржкописъ се казва: „Въ 1560 г.,¹ при цариградския патриархъ Митрофанъ (1565—4. V. 1572) и султана Селимъ II (1566—1574), папата излъга не само цѣлия народъ, но още и Паисия, архиепископъ на България. Последниятъ отъ пустославие взе титлата и достоинството на патриархъ на Първа Юстиниана, и папата утвърди неговата църковна власть върху цѣла България и Сърбия. Освенъ това папата позволи на Паисия да изпрати единъ отъ своитѣ епископи въ Италия за областитѣ Апулия, Абруцо, Василиката, Калабрия, Месина въ Сицилия и Малта, за да управлява всички гърци и албанци отъ Изтокъ, които се намиратъ тамъ, пазейки обичаитѣ на религиознитѣ служби и свещенитѣ (sacramenteaux) обреди“. Трѣбвало да се споменава името на папата и да се прибави къмъ символа на вѣрата: „Св. Духъ изхожда отъ Отца и Сина“.

„Сжщо така и Паисий, този лъжепатриархъ, привлече православнитѣ християни въ Европа и, безъ да се черви, ги присъедини къмъ папизма (affilia au papisme), особено унгорславянитѣ въ Далмация.² Последнитѣ, останали до днесъ папопоклонници (papolâtres), вѣрватъ, че сж източноправославни, но когато идватъ въ Св. Гора, нашитѣ православни свещеници ги прекръщаватъ.

Папата даде позволение на сжщия Паисий и на изпратения отъ него (въ Италия) архиепископъ (?) да решаватъ всички църковни въпроси, да низвергватъ всички клирици, които не се подчиняватъ, да анатемосватъ отстъпниците (les retractaires), да затварятъ мирянитѣ, да ги осжждатъ въ галериитѣ за цѣлъ животъ и да конфискуватъ имотитѣ имъ. Между това бѣ забранено българи и сърби да отиватъ за

¹ Погрѣшно вм. 1566 год.

² Споредъ Réchaugre, това сж били бѣжанцитѣ славяни, които приели унията и образували епархията на Krijevtsi (п. сп., стр. 283).

ржкоположение въ другитѣ провинции, които зависѣха отъ европейски държави. Тѣй като въ това време венецианцитѣ завзеха Критъ, Корфу, Закинть (Занте), тѣ не даваха позволение на православнитѣ да иматъ епископъ, за да ги принудятъ да се обслужватъ отъ латински епископъ. Само кефалонийцитѣ сполучиха да имъ бжде даденъ единъ епископъ. Ето защо единъ декретъ на Паисия заповѣда, неговитѣ подведомствени да не смѣятъ да се обслужватъ отъ кефалонийския архиепископъ.

Тази насилствена и пагубна измама свирепствуваше (sévit) тогава въ България и Сърбия. Но бдителното око на Бога, който покровителствува Своята св. Църква, подмигна на тогавашния султанъ, комуто патриархъ Митрофанъ отправи единъ докладъ върху вѣроотстъпничеството на лъжепатриарха Паисий. Султанътъ, раздразненъ, (тогава той бѣше въ конфликтъ съ латинцитѣ въ Европа), заповѣда да доведатъ Паисия окованъ въ вериги въ Цариградъ и го предаде на разпореждането на патриарха. Единъ православенъ епископъ бѣ изпратенъ въ Търново, и Охридската патриаршия бѣ унищожена. Патриархътъ изпрати Паисия въ Атонъ, който се установи въ Зографската обителъ, гдето умрѣ въ своето злочинство. Документитѣ, които съдържатъ актоветѣ на неговата патриаршия, сж запазени въ манастира“ (=Зографъ).

Споредъ Réchaugé, редакторътъ на този разказъ е изпозувалъ четиритѣ грамоти на охридския архиепископъ Паисий относно Италийската митрополия, но той не е могълъ да измисли мотива на Паисиевото заточение. Когато Паисий пристигналъ въ Атонъ, имало доста свидетели, за да не бждѣла изопачена традицията още въ началото. Ако и да нѣма — казва Р. — римски документъ, който да дава опредѣлена яснота по тоя предметъ (qui apporterait une certitude définitive à ce sujet), ватопедскиятъ разказъ може да се счита „като достатъчно автентиченъ“. Що се отнася до наложеното на Паисия наказание, то било съвсемъ нормално за тоя родъ престѣпления. Напр. босненскиятъ митрополитъ Вениаминъ Евсевидисъ въ 1858 год. билъ затворенъ въ Рилския манастиръ, понеже билъ подозрѣнъ въ католишки тенденции (п. сп., стр. 284). Както видѣхме, възъ основа на тоя документъ Réchaugé приема, че патриархъ Митрофанъ посегналъ на Охридската архиепископия.

Réchaugé не съобщава на какъв езикъ е написанъ ватопедскиятъ разказъ, и добре щѣше да бжде, ако издадѣше оригиналниятъ текстъ. Сжщо не казва, кога точно е написанъ документътъ. По-обширна редакция на сжщия разказъ, споредъ съобщението на Р., има въ атонския манастиръ Русиконъ, но тя била отъ XVIII в. Несъмнено е, че Р. счита ватопедския разказъ за по-раншенъ.

Тоя документъ не изглежда да е автентиченъ. Въ него сж съчетани елементи отъ разни извори. Съставителътъ му, както признава и Р., се ползувалъ отъ грамотитѣ, дадени отъ архиепископъ Паисия въ 1566 год. на италийския митрополитъ Тимотей и пазени въ Зографския манастиръ. По-голѣмата частъ отъ разказа е съставенъ по тѣзи грамоти. Крайната частъ много прилича на охридското и зографското предание за охридския патриархъ Арсений¹, при когото била унищожена Охридската патриаршия. Наклеветенъ, че се намиралъ въ връзки съ чужди държави или изобщо че не е билъ вѣрноподаненъ, Арсений билъ дигнатъ по царска заповѣдъ въ Цариградъ и предаденъ на цариградския патриархъ, който го заточилъ въ Св. Гора, и тукъ се установилъ въ Зографския манастиръ, гдето и умрѣлъ. Той носѣлъ у себе си разни документи на своята патриаршия.² Има и третъ елементъ: вестта за поставяне православенъ епископъ въ Търново. Този елементъ изглежда като далеченъ отзвукъ отъ съобщението на логотета Иераксъ отъ 1572 год., че следъ падането на Цариградъ подъ турцитѣ била унищожена Търновската патриаршия.

Въ разказа има и други несъобразности. Патр. Митрофанъ е представенъ за гонителъ на архиеп. Паисия, понеже този призналъ властта на папата. Ще рече, патр. Митрофанъ билъ голѣмъ ревнителъ на православието. Обаче този изводъ не се подкрепя отъ историческитѣ факти. Както посочва и Réchaugé, къмъ 1550 год. Митрофанъ, като кесарийски митрополитъ, ходилъ отъ Венеция въ Римъ при папата, предъ когото изказалъ желание за уния.³ Когато се върналъ въ Ца-

¹ Споредъ едно предание, Арсений билъ обвиненъ, че ималъ сношения съ венецианцитѣ или руситѣ, споредъ друго — ужъ му намѣрили фалшиви пари.

² Срв. у мене, п. съч., стр. 517—518.

³ Γεωργιανός, Συμβολή εις τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐξείσεως, I, Цариградъ, 1935, стр. 40, заб. 1.

риградъ, Митрофанъ билъ лишенъ отъ епархията си, но по-късно билъ опростенъ и пакъ заелъ кесарийската катедра. Следъ свалянето на цариградския патриархъ Иоасафъ (м. януарий 1565 гол.), подъ влияние на Михаила Кантакузина, Митрофанъ билъ избранъ за цариградски патриархъ. Председателъ на събора, който свалилъ Иоасафа, билъ охридскиятъ архиепископъ Паисий. Митрофанъ ще да е билъ избранъ отъ сжщитѣ архиереи, които участвували въ свалянето на Иоасафа, пакъ подъ председателството на охридския архиепископъ Паисий. Ако Иоасафъ ималъ основание да бжде неприязненъ къмъ Паисия, Митрофанъ би трѣбвало да храни добри чувства къмъ него, защото ако не направо, то косвено му услужилъ. Почти 1½ година, следъ като Митрофанъ заелъ цариградския престолъ, Паисий продължавалъ да стои на охридския престолъ (въ м. юлий 1566 год. издалъ известнитѣ грамоти). Следователно, ако се върва на ватопедския разказъ, враждата между него и Митрофана трѣбва да е избухнала по-късно, следъ издаването на тия грамоти. Но се явява въпросътъ: по коя причина? Заради униатството на Паисия? Но самъ Митрофанъ билъ католикофилъ, дори благо-склоненъ къмъ протестантитѣ. Поради това, както казва Ман-Геденъ, инославнитѣ (Crisius, Герлахъ) сж го хвалѣли¹. Следъ като билъ възстановенъ за кесарийски митрополитъ, споредъ свидетелството на германския посланикъ Busbeck отъ 1562 г., той твърде много е желалъ съединението на гръцката църква съ латинската, макаръ че това негово желание е било чуждо на народа². Следъ като билъ принуденъ да подаде оставката си отъ патриаршеския престолъ, Митрофанъ се обърналъ съ писмена молба до папа Григорий XIII (1572—1585). Признавайки го за свой законенъ началникъ, той го молѣлъ да му помогне, за да се върне на патриаршеския престолъ, отъ който билъ сваленъ, защото нѣкога като кесарийски митрополитъ се поклонилъ на папата³. Митрофанъ действувалъ противъ своя приемникъ Иеремия II (1572—1579), който издействувалъ отъ султанъ Селима II заповѣдъ отъ 7. IV. 1573 год. да бжде заточенъ Митрофанъ въ Св. Гора.⁴

¹ *Πατριαρχικοί πίνακες*, Цариградъ, стр. 516.

² Срв. *Германовъ*, п. съч., стр. 42—43, заб. 80.

³ С. тамъ, стр. 42, заб. 80. За неговитѣ униатски прояви срв. *Χρυσ. Παλαδόπουλον, Σχέσεις ὀρθοδόξων καὶ λατίνων κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα*, стр. 11—16.

⁴ *Германовъ*, п. съч., стр. 45 и 47—48 (султанската заповѣдъ въ гръцки преводъ).

Има доста прилика между тоя исторически разказъ за Митрофана и ватопедския разказъ за Паисия, та не би било основателно да се усъмнимъ, че съставителятъ на втория документъ приписалъ на Паисия Митрофанови действия. Понеже Митрофанъ въ 1579 год. сполучилъ съ султанска заповѣдь да изгони Иеремия и пакъ да заеме царигр. престолъ, Рѣшауге заключава, че човѣкъ трѣбва да се откаже да намѣри логическа връзка въ подобенъ животъ на Митрофана (п. сп., стр. 285). Все пакъ трудно е да се поддържа, безъ да има сигурни известия, че католикофилъ Митрофанъ е станалъ гонителъ на свои съмишленици, какъвто би се явилъ охридскиятъ архиепископъ Паисий, ако признавалъ юрисдикцията на папата.

Явно тенденциозенъ е мотивътъ въ ватопедския разказъ, че архиеп. Паисий е забранилъ, подведомствени нему лица да се ржкополагатъ отъ кефалонийския „архиепископъ“, понеже единственъ този билъ православенъ въ венецианскитѣ владения въ Гърция¹. Тоя мотивъ е измисленъ въ съгласие съ ясната целъ на разказа да представи архиеп. Паисия за явенъ униатъ и може би подъ влияние на предание, че кефалонийскиятъ епископъ² е негодувалъ отъ Паисиевата забрана. Съставителятъ на разказа не е взелъ предъ видъ, че въ Кефалония имало и латински епископъ³. Ако Паисий билъ подчиненъ на Римската църква, той щѣлъ да подчертае въ своето предписание, че забранява на подведомственитѣ си не да отиватъ изобщо въ Кефалония и другаде за ржкоположение, а да се ржкополагатъ отъ тамошнитѣ православни архiereи. Това разграничение било необходимо, за да не се разбираше, че той забранява да се приема ржкоположение и отъ тамошнитѣ латински или униатски епископи.

¹ Паисиевата забрана обхващала още и о. Закинтъ и Елада изобщо, но съставителятъ на разказа не ги включилъ въ забраната, понеже мислѣлъ, че тамъ, подъ венецианска власть, нѣмало православни архiereи.

² Венецианцитѣ позволили да пребивава въ Кефалония православенъ епископъ на Кефалония и Закинтъ, като въ Закинтъ имало протопопъ (архиерейски намѣстникъ). Тая епископия се намирала подъ върховния надзоръ на православния коринтски митрополитъ. Чакъ въ 1628 год. царигр. патриархъ Кирилъ Лукарисъ възвелъ кефалонийско-закинтската епископия въ архиепископия, като забранилъ на протопопа въ Закинтъ да действува като епископъ, както действувалъ по-рано (Хрѣст. А. Паладолѣловъ, *Исторія της ἐκκλησίας της Ελλάδος*, т. I, Атина 1920, стр. 15).

³ Паладолѣловъ, п. стр.

Важно е да се опредѣли, кога билъ съставенъ ватопедския разказъ. Има белези, че билъ съставенъ късно следъ описваното събитие. Отъ тукъ произтичатъ забърканитѣ и невѣрни исторически сведения въ тоя паметникъ. Въ 1560 г. Митрофанъ не е билъ цариградски патриархъ, нито Селимъ II — турски султанъ. Съставителятъ на разказа е нѣмалъ ясна представа за диоцеза на Охридската патриаршия. Той мислѣлъ, че на нея била подчинена и Търновска България, изобщо не е билъ вѣрно осведоменъ за произхода на Търновската църква. Той билъ слушалъ, че Търновската епископия (= митрополия) била създадена отъ Цариградската патриаршия, следъ като била унищожена българската патриаршия, но не е знаелъ, че това била Търновската патриаршия, унищожена още въ 1393 год. Той е знаелъ, че до описваното отъ него събитие съществувала само една българска патриаршия — Охридската, подъ която се намирала цѣла България и Сърбия. Затова той е отнесълъ откриването на Търновската „епископия“ чакъ въ времето на цариградския патриархъ Митрофанъ, който споредъ него е унищожилъ Охридската патриаршия.

Съчинителятъ на разказа не е знаелъ, че въ времето на архиепископъ Паисия Охридската патриаршия нѣмала вече духовна власть върху Сърбия. Иначе той не би твърдѣлъ, че папата потвърдилъ духовната власть на архиепископъ Паисия и върху Сърбия, ако и да е прочелъ може би въ грамотитѣ на архиеп. Паисия титлата му: „*ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρῶτης ἰουστινιανῆς Ἀχαιοῶν καὶ πάσης Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ τῶν λοιπῶν*“¹. Сжщо той не би говорѣлъ за униатска дейностъ на Паисия между „унгро-славянитѣ“ въ Далмация и не би твърдѣлъ, че Паисий забранилъ и на сѣрбитѣ да отиватъ за ржкоположение въ другитѣ провинции, които зависѣли „отъ европейски държави“ (венецианскитѣ владения въ Гърция). Невъзможно е да се проследи, какъ билъ комбиниранъ ватопедскиятъ разказъ и на какво се дължатъ посоченитѣ погрѣшни исторически представи. Явно е, че съчинителятъ му не се е ползувалъ внимателно отъ грамотитѣ на архиеп. Паисия. Иначе не би посочилъ погрѣшна дата и не би представилъ, че забраната на архиеп. Паисия е засѣгала българитѣ

¹ П. сб., стр. 134 и 139.

и сърбитѣ, изобщо всичкитѣ му подведомствени люде, когато тя била издадена само за Италийската епархия. Вижда се, че той, безъ здраво историографско съзнание, представялъ за факти свои или чути отъ други лица тълкувания и мнения. По историческо съчинителство той ни напомня Паисия Хилендарски, който въ своята „Исторія славѣноболгарская“ сжщо така съединява исторически факти съ свои представи¹. Тази външна прилика, разбира се, може само да ни потиква да отнесемъ ватопедския разказъ къмъ неопредѣлено късно време. Ако се приеме, че въ него има отражение на предаването за последния охридски патр. Арсений, то и тоя разказъ, както и пространната му редакция, произхожда отъ XVIII в. Въ всѣки случай въ тоя паметникъ има указание за допускане *terminus post quem*. Тамъ кефалонийскиятъ архиерей е нареченъ архиепископъ (споредъ превода: *l'archevêque de Céphalonie*). Както видѣхме, кефалонийско-закинтската епископия станала архиепископия чакъ въ 1628 год. Паметникътъ се явилъ следъ тази година. Неизвестниятъ му съставителъ (навѣрно светогорски монахъ), доста отдалеченъ по време отъ описваното събитие и съ съчинителска склонность, могълъ да се увлѣче да напише легендаренъ разказъ. Въ всѣки случай ватопедскиятъ разказъ не може да се смѣта за здраво свидетелство поради явното му несъгласие съ достовѣрни документи, каквито сж грамотитѣ на архиеп. Паисия.

Все въ връзка съ въпроса за католишкото влияние въ Охридската църква трѣбва да се разгледа фактътъ, че нѣкои охридски архиепископи (отъ края на XVI в. и първата половина на XVII в.) влизали въ сношения съ Ватикана и нѣкои отъ тѣхъ сж смѣтани за тайни католици.² Споредъ мене тѣ правѣли това „не отъ убеждение въ истиността“ на като-

¹ И о. Паисий не е знаелъ добре историята на Бълг. църква, ако и да се интересувалъ отъ историческитѣ паметници (известно му било и споменава напр. за 106-тъ български въпроси до папата). И той е смѣталъ гр. Охридъ за най-стара българска столица, но, следъ като Търново станало царска столица (въ времето на Крума?), тоя градъ вече постоянно билъ главенъ центъръ на българския народъ. Тукъ била бълг. патриаршия още въ първото българско царство, и търновскиятъ патриархъ поставялъ архиепископи въ Охридъ, Преславъ и София, като първо мѣсто следъ патриарха ималъ охридскиятъ архиепископъ.

² Вж. у мене, п. съч., стр. 95—96.

лишкото учение, „а по политически съображения — да си създадатъ тѣсни връзки съ католишкитѣ държави, отъ които тогава сж очаквали освобождение отъ турското робство“,¹ а сжщо така и поради материални нужди — да издействуватъ парични помощи за посрѣщане на тежкитѣ държавни данѣци и др. задължения. Réchaugre не е съгласенъ напълно съ моето твърдение: двойствеността на нѣкои отъ тия охридски архиепископи не е доказана.² Разбира се, не може да се проникне въ тѣхнитѣ души поради липса на тѣхни умствени творения. Обаче фактътъ, че паството имъ и цѣлата Охридска църква въ тѣхно време сж останали вѣрни на православието, дава основание да се мисли, „че тѣ сж били по-скоро проводници на политическо, отколкото на вѣроизповѣдно влияние на западнитѣ държави“. ³ Ако били искрени привърженици на унията, тѣ щѣли да действуватъ да я наложатъ на своето население или да го склонятъ да я приеме, и все щѣло да има следи отъ такава дейностъ, особено когато (къмъ 1630 г.) католишката пропаганда почнала да действа по-енергично въ българскитѣ земи. Може би отъ католишко гледище не бива да се окачествява оживената дейностъ на католишката пропаганда като „по-настѣпателна“. ⁴ Обаче фактъ е, че тогава тя се засилила между павликянитѣ въ България и имала значителни успѣхи.⁵ Това може би било за тѣхно добро, но сжщевременно и въ полза на католицизма, защото си създаде опорни бази срѣдъ православния български народъ. Тогава въ българскитѣ земи

¹ У мене, п. съч., стр. 96.

² La preuve de leur duplicité n'est pas faite (п. сп., стр. 197).

³ У мене, п. съч., стр. 96.

⁴ На това мое опредѣление (п. съч., стр. 103) Réchaugre възразява, че „не знае кжде пропагандата била настѣпателна (agressive)“. Ако азъ съмъ „ималъ предъ видъ дейността на католишкитѣ епископи у българитѣ павликяни въ Мизия и Тракия“, то това било за тѣхно добро (il faudrait lui rappeler qu'il s'agissait là d'un bien en déshérence). Тѣ били изоставени отъ Православната църква като еретици, и Католическата църква възстановила у тѣхъ религиозно-нравственъ животъ, което не може да се счита като щета на Източната църква (п. сп., стр. 197—198).

⁵ Още първиятъ софийски католишки епископъ Петъръ Салинатъ (1601—1623), създаде въ Чипровци центъръ на католишката пропаганда, усилено е работилъ за покатоличването на павликянитѣ. Къмъ 1611 год. той вече билъ покатоличилъ много „еретици“ въ търновската област и работилъ за покатоличването и на пловдивскитѣ павликяни. Неговиятъ приемникъ Илия Мариновъ е продължилъ дейността въ тая

се открили католишки епархии (Софийска, Маркианополска, Скопска, Никополска), от които първитѣ три били възведени въ архиепископии (= митрополии). Насърдчена именно отъ тия успѣхи, католишката пропаганда се опитала да обхване и Охридската църква. Въ 1647 год. била открита католишка Охридска архиепископия, която била само номинална, понеже въ Охридъ нѣмало католици.¹ Преди това пѣкъ, въ 1630 год., католишката пропаганда се опитала да отнеме архиепископската църква въ Охридъ „Въведение Богородично“,² но архиеп. Авраамий сполучилъ да отбие тази опасностъ, като издействувалъ отъ султана грамота (ферманъ), съ която обещава въ да не дава речената църква на „римлянитѣ“. ³ Това съобщилъ архиеп. Авраамий на рускитѣ власти въ Москва, когато въ 1634 год. дошълъ тамъ за милостиня.⁴ Réchayre намира въ този разказъ на Авраамия, както е предаденъ отъ Муравьевъ, две турски заплахи, които си противоречатъ. „Щомъ турцитѣ говорѣли да обърнатъ църквата въ джамия единствено съ цель да изтрѣгнатъ откупъ, а не по религио-

насока. Споредъ негово известие отъ 1635 год., много павликяни въ Северна България станали католици, между тѣхъ и павликянскитѣ свещеникъ въ с. Орѣше Филипъ Станиславовъ, после католишки епископъ въ Никополъ (вж. повече за това и изобщо за разширението на католишката пропаганда у Iv. Dujčev, *Il catolicesimo in Bulgaria, nel sec. XVII*, Roma, 1937, стр. 16 сл.).

¹ Срв. у мене, п. съч., стр. 104; Dujčev, п. съч., стр. 49, 59 и 60.

² Катедралата „Св. Климентъ“ се наричала още презъ XIV в. Св. Богородица Перивлепта (срв. у мене, п. съч., стр. 423), сжщо така или пѣкъ само Св. Богородица — въ края на XVII в. и презъ XVIII в. (вж. Кодексъ на св. Климента у Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida*, стр. 50, 52 IX, 79, 98, 100 XXXIX). Въ Охридъ има църква „Въведение Богородично“ въ махалата Челница. Едва ли може да се поддържа, че въ 1630 год. тази църква била архиепископска вмѣсто по-красивата и по-голяма църква Св. Богородица-Св. Климентъ.

³ У мене, п. съч., стр. 104.

⁴ Муравьевъ, *Сношенія Россіи съ Востокомъ*, II, стр. 158—159: „Архiepiscopъ показаль: . . . что тѣ Митрополиты и Епископы, которые подъ его паствою, дали ему грамоту за своими руками, на Русь. . . бить челомъ о милостинѣ и о томъ, что имъ великое утѣсненіе отъ Турскаго Султана Мурата и Турскихъ людей, которые хотѣли превратить въ мечеть ихъ соборную церковь Введенія Пречистыя; чтобы спасти храмъ, заложили они все что было у нихъ церковной утвари и тѣмъ отъ Турокъ откупились.

Султанъ далъ Архiepископу грамоту, чтобы впредь ему оставаться при той церкви и обѣщаль не отдавать ее Римлянамъ (не полатынить).

зень мотивъ, тѣ не могли да мислятъ после да я дадатъ на латинцитѣ, тѣхнитѣ неприятели, понеже виждали въ тѣхъ съюзници на венецианцитѣ и Австрия“. Затова споредъ него тая история била измислица на Аврамя съ цель да се покаже на руситѣ, че е страдалъ за православието, и да отбие тѣхното подозрение,¹ та да извлѣче отъ тѣхъ по-голѣма парична помощъ.² При разпита си въ Москва Аврамя твърдѣлъ, че не е билъ при римския папа и нѣмалъ общение съ него. Това споредъ Р. показва, че Аврамя билъ способенъ „да твърди противъ всѣка истина“. Р. намира подкрепа на своето мнение и въ обстоятелството, че въ грамотата, която Аврамя взелъ отъ архиереитѣ на Охридския диоцезъ,³ не се говори нито за обръщане на църквата въ джамия, нито за полатинчването ѝ.⁴

Ако вървимъ по тоя пѣтъ, можемъ да се усъмнимъ и въ съдържанието на речената грамота и изобщо въ тѣхнитѣ разкази на всички охридски и други архиереи, защото всички гледали да трогнатъ руситѣ, за да получатъ повече милостиня. И Аврамя, както други духовни лица, могълъ да не казва пълната истина, но не е невѣроятно, че турцитѣ могли да искатъ да отнематъ архиепископската църква въ Охридъ, както по-рано отнели предишната архиепископска църква „Св. София“. Архиепископъ Аврамя отричалъ, че ималъ общение съ папата, както било донесено на руситѣ отъ Англия съ анонимно писмо, но нѣмало защо той да изтъква безъ всѣкаква връзка, че султанътъ му обещалъ да не дава на латинцитѣ съборната църква въ Охридъ, щомъ католичката пропаганда не е правѣла никакви домогвания. Ако той ималъ намѣрение да позира като страдалецъ за православието, той би съчинилъ нѣкаква история за своята борба срещу католицизма. Твърдението, че турцитѣ смѣтали католицитѣ за врагове и затова не биха ги поддържали, не е съгласно съ

¹ Въ Москва сж го питали между друго, дали не е билъ при римския папа „и причащались ли сакрамента (таинства)?“ Този въпросъ му задали навѣрно поради анонимното писмо, съ което се съобщавало, че Аврамя шестъ години е прекаралъ въ Римъ при папа Урбана и съ него служилъ, признавалъ го за свой началникъ (Муравьевъ, п, съч. стр. 158 и 161).

² П. сп., стр. 198.

³ Вж. съдържанието на тая грамота у Муравьевъ, п. съч., II, стр. 159—160.

⁴ П. сп., стр. 198—199.

факта, че въ това време католишката пропаганда се засилила и, както видѣхме, къмъ половината на XVII в. поддържала само въ Западна Македония двама архиепископи (скопски и охридски). При тогавашната алчностъ на турскитѣ управници, съ пари били отнимани катедри. Невъзможно ли е било и католишки агенти да действуватъ съ това ефикасно сръдство, за да турятъ ржка на нѣкоя по-хубава църква въ Охридъ, та да иматъ тамъ свой *patrimoine* и заедно съ това, разбира се, твърда основа за дейность?¹ Отъ туй, че въ грамотата на архиереитѣ отъ Охридския диоцезъ не се говори за положението на съборната църква въ Охридъ, не може да се заключава, че тя не е била изложена на опасността, за която разказалъ архиеп. Авраимъ (въ допълнение на съобщението въ грамотата, че Охридскиятъ диоцезъ билъ обремененъ съ 25,000 жълтици дългъ поради насилията на агарянитѣ).

Споредъ мене работата е стояла така: турцитѣ искали да отнематъ съборната църква въ Охридъ. Следъ като далъ откупъ за нея, охридскиятъ архиепископъ издействувалъ султански ферманъ, за да не се закача занаяпредъ тази църква отъ турцитѣ, а сжщо така и да не се предава на католицитѣ. Тази втора молба несъмнено била предявена отъ сжщия архиепископъ, когато далъ откупа и действувалъ за ферманъ, види се, поради домогвания на католицитѣ да образуватъ гнѣздо въ Охридъ. Така че той не е далъ втори откупъ, за да не се предава църквата на католицитѣ,² а съ единъ откупъ добилъ ферманъ, за да не се превръща нито въ джамия, нито въ католишка църква.

Въ книгата си описахъ, доколкото има податки, и духовния животъ въ Охридската църква. Докато презъ XV в. и първата половина на XVI в. той е билъ сравнително силенъ, по-нататъкъ виждаме духовенъ упадъкъ въ зависимостъ отъ тежкото политическо и стопанско положение на населението

¹ Новиятъ католишки охридски архиепископъ Франческо Соймировичъ, знаейки добре турскитѣ нрави, искалъ отъ конгрегацията въ Римъ парична сума, за да издействува отъ В. Порта предписание до румелийския бейлеръ-бей да му обезпечи свободна дейность въ Охридъ и да подкупи съ подаръци турскитѣ голѣмци, дори „схизматичния“ охридски архиепископъ (срв. у мене, п. съч., стр. 105).

² Réchaugé ми приписва такава мисль (п. сп., стр. 198).

въ Охридския диоцезъ. Книжнината е по-слаба. Réchaуге вѣрва напълно на съобщението на католишкия епископъ Петъръ Богданъ Бакшичъ отъ 1640 г.¹ и не намира основателно моето твърдение, че Бакшичъ „ще да преувеличава“: въ България владѣло „дълбоко религиозно невежество“ не само отъ втората половина на XVI в., но и презъ първата половина на XVI в., когато пострадали софийскитѣ мъченици. Дейността на епископитѣ била погълната почти отъ финансови грижи. За доказателство Réchaуге смѣта пълното отсъствие на епископитѣ въ историята на софийскитѣ мъченици.

И сега съмъ на мнение, че съобщението на Бакшича не може да се поддържа буквално. То трѣбва да се смѣта само като обобщително указание за голѣмия духовенъ упадъкъ въ България. То било направено отъ образования наблюдател Бакшичъ въ сравнение съ духовния животъ въ християнскитѣ държави, главно Италия, която ималъ предъ очи Бакшичъ. Той казва, че не се проповѣдвало въ православнитѣ храмове. Тогава съ каква целъ превеждалъ пелагонийскиятъ епископъ Григорий² проповѣдитѣ на Дамаскина Студита и съ това се явилъ родоначалникъ на българскитѣ дамаскинари? Дамаскинитѣ още не сж събрани и изучени добре, та тепърва ще се разбере тѣхното значение. Герлахъ съобщава, че въ Албания свещеницитѣ, гърци отъ Морея и Янина, понѣкога сж проповѣдвали на албански.³ Отъ грижа за народна религиозна просвѣта охридскиятъ архиепископъ Георгій насърдавалъ църковно-славянската писменостъ.⁴ Съставяни били ръкописни сборници съ смѣсено съдържание, но главно съ религиозно-нравствени съчинения. Въ сборници отъ XVII в. се срѣщатъ проповѣди противъ народнитѣ съувѣрия. Тогава били разпространявани чрезъ преписи слова на църк. учители Иванъ Златоустъ, Ефремъ Сиринъ и Григорий Богословъ. Известенъ е ръкописенъ катихизисъ отъ XVII в.⁵

¹ Предавамъ това съобщение въ м. п. съч., стр. 399, заб. 3.

² Отъ XVI в. (може би втората половина) (срв. у мене, п. съч., стр. 237 и 318).

³ Срв. у мене, п. съч., стр. 282.

⁴ Сжщо тамъ, стр. 196²⁵ и 280.

⁵ Срв. Б. Пеневъ, История на българската литература, I, стр. 220—221; II, стр. 15, 73, 104 сл., 142.

Едва ли може да се мисли, че будният зографски монахъ Пименъ († 1610), който напустналъ своя манастиръ и се предалъ на храмостроителна дейностъ въ Софийската епархия,¹ не е поучавалъ народа.

Споредъ Бакшича въ България нѣмало училища. Той едва ли билъ увѣренъ, че никжде нѣмало училище. По-скоро той малко пресилено предалъ прискрѣбния фактъ, че рѣдки били училищата. Ако никжде нѣмало училища (църковни), то не биха се явявали книгописци въ това тежко време (първата половина на XVII в.) — монаси и свещеници (дори селски, напр. попъ Симеонъ въ тиквешкото село Горно Бошаво). Отъ дълбоко невѣжествена срѣда не биха излѣзли разпространители на книгопечатането като архимандритъ Леонтий и монахъ Нектарий отъ Пелагонийската епархия, иеромонахъ Стефанъ отъ Охридъ.² Множеството славянобългарски надписи отъ XVII в. въ църквитѣ на Охридския диоцезъ сжща така показватъ, че тамъ не е спирало преподаването на грамотностъ и че изобщо не е господствувала непроницаема духовна тъмнина. Дори въ днешна България (може би главно нея ималъ предъ видъ Бакшичъ) все вирѣли въ манастири и църкви славянобългарски килийни училища,³ чрезъ които се поддържали старитѣ книжовни традиции и въ които се подхранвала идеята за религиозна книжнина на новобългарски езикъ.⁴ Лѣтописци като попъ Методий и попъ Петъръ⁵ не сж били самоуци, а несъмнено се подготвили при нѣкой „даскалъ“ (въ манастиръ или българско селище). София, гдето въ 1578 год. имало две български училища (едното при митрополитската църква Св. Марина),⁶ не ще да е упаднала духовно толкова много, та въ времето на Петъръ Богданъ Бакшичъ, да нѣмало никакво училище. При това въ по-голѣмитѣ български гра-

¹ Паисий Хилендарски, История славѣноболгарская, Минист. изд., София 1925, стр. 70²⁷.

² Срв. у мене, п. съч., стр. 340—341.

³ Герлахъ съобщава, че въ манастира до с. Суха Клисура имало българско училище, гдето се преподавало четмо, писмо и църковно пѣние (Период. списание, VI, стр. 124). Срв. Б. Пеневъ, п. съч., I, стр. 389.

⁴ Благоприятно условие били библиотекитѣ въ манастиритѣ.

⁵ Първиятъ написалъ разказъ за потурчването на чепинскитѣ българи, а вториятъ въ 1690 год. — за австро-турската война.

⁶ Съобщение на Герлахъ (Пер. сп., VII, стр. 117—118).

дове ше да сж били уреждани и гръцки училища.¹ Презъ XVI и XVII в. гръцки учители обикаляли въ различни области на Турция и обучавали деца.²

Затвърдено бѣше убеждението, че турското робство било тъмна епоха, обаче, следъ откриването на нови паметници, не може вече да се поддържа това мнение.³ Както право бележи Réchaugé, необходимо е да се разкриятъ архивитѣ на митрополиитѣ и епископиитѣ,⁴ за да се очертае добре вътрешното състояние на Охридската църква. Сжщо и турскитѣ държавни архиви криятъ ценни сведения за живота на българския народъ. А ако презъ време на българското възраждане нѣкои гръцки висши духовни лица не сж посѣгали на старобългарскитѣ ржкописни книги,⁵ то щѣхме да имаме още по-ясна представа за духовната дейность на нашия народъ. При все това и сведенията, съ които днесъ разполагаме, даватъ основание да не се смѣта съобщението на Бакшичъ за строго статистическо указание.

Въпрѣки всички мъжки и страдания, които преживѣвала Охридската църква презъ тази смутна епоха, все се поддържали у народа старитѣ свещени предания и чрезъ тѣхъ се крепѣло етническото му чувство, а сжщо тѣй църковното му съзнание. Иначе не би се развило автохтонско движение въ Охридския диоцезъ и чрезъ мосхополската печатница не би

¹ Къмъ половината на XVI в. имало гръцки училища въ Одринъ (Пеневъ, п. съч., I, стр. 315).

² Срв. Пеневъ, п. съч., стр. 316.

³ Срв. Пеневъ, п. съч., I, стр. 73—75.

⁴ П. сп., стр. 199.

⁵ Réchaugé (п. сп., стр. 203) казва, че отъ 1830 год. елинизмътъ искалъ да си осигури окончателенъ триумфъ, и паролата била да се унищожи до най-малкия документъ на славянобългарски езикъ. За доказателство той привежда съобщението, което ромънскиятъ писателъ Викторъ Евтимиу е далъ въ букурешкия в. *Adeverul* (10. III. 1930) и бѣ възпроизведено въ софийския в. *„La parole Bulgare“* (31. III. 1930). Баща му и дѣдо му разказвали, че „първата грижа на корчанскитѣ митрополити била да възбудятъ преследване на славянскитѣ документи, укривани въ манастиритѣ на тѣхната епархия. Въ продължение на седмици горѣли пергаментни ржкописи въ пещитѣ, разположени подъ стениитѣ на манастира Св. Богородица въ с. Бобошица (Корчанско). „Спомнямъ си — разказвалъ бащата на Евтимиу —, какъ ние децата измѣквахме кожени кжсове, написани съ зелено и червено... Ние не знаехме тѣхната цена... Нищо не бѣ спасено, нито пощадено (épargné)“.

се разпространявала книжнина гръцка по езикъ, но българска по идеи¹ — книжнина, въ която, както напълно вѣрно схваща Réchaugre, се възпроизвеждатъ „всичкитѣ спомени за основаването на Българската църква“ и въ която не се говори за другъ народъ, „освенъ за българи“². Българска по съдържание, тая книжнина лесно щѣла да промѣни своя външенъ образъ, ако не последвалъ разгромътъ на Охридската архиепископия (16. I. 1767).³

¹ Срв. м. ст. „Първата българска печатница“, сп. Македонски прегледъ, год. XI, кн. 3 и 4, стр. 6.

² П. сп., стр. 202—203: Ses (на мосхон. печатница) premières productions furent les vies et offices liturgiques des saints locaux, de ceux que l'archevêque voulait tant honorer, comme le disent les diverses préfaces. En fait, ce sont tous les souvenirs de la fondation de l'Eglise bulgare qui sont rappelés dans les offices des Sept Saints (Cyrille, Méthode, Gorazd, Clément, Sava, Naoum et Anguélar), de saint Clément, de saint Naoum. Dans ces pages, qui disent l'hommage d'une Eglise entière, il n'est pas question que des Bulgares... Avec les offices de saint Clément et de saint Naoum, il ne peut être question que des Bulgares... C'est toujours la même expression d'un nationalisme qui n'a rien d'exclusif, mais ne pourrait être plus net.

³ Белези за подобно преображение имало. Чувствувала се голѣма нужда отъ печатни църковни книги на разбираемъ езикъ. Поради това охридският архиепископъ Дионисий въ 1755 г. се обърналъ съ писмена молба къмъ руската царица за богослужебни книги, необходими за подведомственитѣ му църкви и манастири „да славятъ Бога на своя езикъ“. (Срв. у мене, Ист. на охр. архиеп.-патр., стр. 289). Не можемъ да се съмняваме, че отзивчивостта на Русия (изпратени били богослужебни книги за 10 епархии) е усилила жаждата на българското паство въ Охридската църква за книжнина на своя езикъ. Отзвукъ на тая потребност трѣбва да виждаме въ четиреезичния речникъ (*Lexikon tetraglosson*) на мосхополеца х. Даниилъ (срв. п. м. ст., стр. 6). И духътъ на о. Паисия Хилендарски се развилъ още и подъ влияние на историческитѣ спомени, пазени отъ Охридската архиепископия и пренасяни въ Зографския манастиръ.

КЪМЪ РАЗЧИТАНЕТО НА БЪЛГАРСКИЯ ТЕКСТЪ ВЪ ДАНИИЛОВИЯ ЧЕТИРЕЕЗИЧНИКЪ

Отъ Кирилъ Мирчевъ

Отдавна е подчертано въ науката голѣмото значение което има книгата на попъ Даниилъ, влахъ отъ Мосхополе (Корчанско), излѣзла въ края на XVIII в. подъ заглавие *«Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία περιέχουσα λεξικὸν τετραγλωσσὸν τῶν τεσσάρων κοινῶν διαλέκτων ἤτοι τῆς ἀλλῆς ῥωμαϊκῆς, τῆς ἐν Μοισίᾳ βλαχικῆς, τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἀλβανικῆς.»* Важна като исторически документъ, съ който недвусмислено се доказва сѣществуването на български народностенъ елементъ въ Македония, тя има извънредна стойностъ и за проучванията на българския езикъ, понеже представя въ сѣщностъ първия български печатанъ текстъ (ако не смѣтаме Абагара на Ф. Станиславовъ), писанъ на югозападно българско наречие. Ето защо на Данииловата Дидаскалия се отрежда първостепенно мѣсто, особено при изследване проблемитѣ на македонската диалектология. Достатъчно е да изтъкнемъ, че известниятъ руски славистъ А. М. Селищевъ, единъ отъ най-добритѣ познавачи на македонскитѣ говори, въ своето съчинение „Очерки по македонской діалектологіи“ (Казань 1918), когато описва фонетичнитѣ и морфологичнитѣ особености на македонскитѣ говори, винаги излиза, като отъ по-стара основа, отъ езиковитѣ факти, които намираме въ съчинението на попъ Даниила.

Дидаскалията на Даниила бѣ преиздавана за научно използване на нѣколко пжти. По първото издание, отъ което до сега не е откритъ нито единъ екземпляръ, та не се знае точно и годината му, бѣ изработилъ своето издание англичанинътъ William Martin-Leak, *Researches in Greece*. London 1814. Английскиятъ ученъ напечата само гръцкия текстъ съ гръцки букви, докато българския, влашкия и албанския текстъ бѣха предадени съ латинска транскрипция, къмъ която бѣ придру-

женъ и английски преводъ. Въ 1841 год. въ Солунъ излъже „Книга за наѣченіе ѡзиковъ славяно бѣлгарскѣи ѡ грѣцкѣи и карамалицкѣи“, която въ сѣщностъ съдържа българската и грѣцката часть на Данииловия речникъ споредъ второто му издание отъ 1802 г., напечатани съ църковнославянски букви и придружени съ преводъ на турски езикъ. По сѣщото второ издание бѣ препечаталъ аромѣнския и грѣцкия текстъ Миклошичъ въ своитѣ *Rumunische Untersuchungen* (*Denkschriften d. k. k. Akademie d. Wissenschaften, philos.-histor. Cl., Bd. 32, Wien 1882, стр. 229-245*). Пълно издание на Четиреезичника направи ромѣнскія ученъ *Per. Papahagi* въ съчинението си *Scrittori aromâni în secolul al XVIII* (*Cavalioti, Ucuta, Daniil*). *București 1909*. У Папахаджи намираме транскрипция на аромѣнския, българския и албанския текстъ съ латиница и то съ похватитѣ на съвременната ромѣнска графика (с=k, ș=ш, ț=ц, j=ж). Че изданието на ромѣнския ученъ, що се отнася до предаването на българския текстъ не е безукорно, се изтъкна въ рецензията на проф. Ст. Романски въ *Периодическо списание*, LXX, стр. 462-467. Явно бѣ, че използването на българския текстъ по транскрипцията на Папахаджи трѣбва да става съ крайна предпазливостъ. Нови грѣшки въ изданието на Папахаджи се изтъкнаха допълнително и отъ Селищева, вж. *Очерки*, стр. 19-20. За да се премахнатъ неудобствата и неточноститѣ въ по-старитѣ издания на Данииловия Четиреезичникъ, въ България се пристѣпи къмъ ново издание на важния български текстъ по второто издание отъ 1802 год. Съ тази задача се зае проф. В. А. Погорѣловъ, който въ 1925 г. напечата въ Сборникъ на Българската академия на наукитѣ, кн. XVII, стр. 1-48, грѣцката и българската часть на речника, придружени съ кирилска транскрипция на българския текстъ и съ българската часть на Солунската Книга за наѣченіе трихъ ѡзиковъ. За жалостъ и изданието на Погорѣлова не е лишено отъ недостатѣци. Редъ неточности въ неговата транскрипция бѣха изтъкнати отъ проф. Л. Милетичъ (*Макед. прегледъ*, год. I, кн. 4, стр. 104-108). Но съ това не се изчерпваха всички погрѣшни мѣста въ новото издание. Предъ видъ на обстоятелството, че едва ли може да се мисли за друго издание на Четиреезичника въ България, ще се постараемъ въ следващитѣ бележки да изнеса и други неточности, безъ отстранението на които лесно биха могли да се насадятъ

погрѣшни представи за българския диалектъ на Дидаскалията.

1. *μάστινιτσα* 78. Погорѣловъ транскрибува *мáстѣница*. Сжщо и Папахаджи *mástiniŋa*. Солунската Книга пише *мáстѣца*. Всички тѣзи разчитания сж неточни. Касае се въ сжщностъ за *мáштѣница* или *мáшчѣница* „мжтеница“, което по-точно съответствува на *ξυρόγαλο* въ грѣцкия текстъ. Както на много мѣста въ съчинението на Даниила, ударението върху тая дума не стои, вѣроятно поради коректурна грѣшка, на правилното си мѣсто. Безъ съмнение горниятъ примѣръ е звучалъ *мáштѣница*, т. е. съ ударение на втората сричка отъ края и съ редукция на *е* въ *и*, което стои въ съгласие съ факта, че българскиятъ текстъ у Даниила не отразява точно сръдномакедонски говоръ (битолски), както погрѣшно се приема до сега, а пограниченъ говоръ между южнитѣ и сръднитѣ македонски говори. По тоя начинъ излиза на яве единъ много важенъ фактъ за характеристиката на българомакедонския диалектъ, който е отразенъ въ Дидаскалията на Даниила. Защото съ *мáштѣница* се увеличаватъ примѣритѣ съ преходъ *ж > а* и съ преходъ *tj > шт*. Увеличаватъ се сжщо и примѣритѣ съ редукция на неударено *е*, каквито намираме и на други мѣста въ съчинението на Даниила. Тѣзи данни не сж използвани и отъ Селищева.

2. *φέλαατ* 91. У Погорѣлова и Папахаджи намираме точно предаване *фелаат* — *félaat*. Въ индекса на думитѣ у първия е възстановена форма *феламъ*. Солунската Книга обаче пише *вѣлаатъ*. И проф. Милетичъ поправи Погорѣловата транскрипция въ *велаат* (Макед. прег., год. I, кн. 4, стр. 107). Поправката е прибързана и внася недомислие въ текста, срвн. *τὰ γαῖδῶρια τὰ μῆλαρία χρησιμεύον δυνάτῃ | μαρασηνῆα μάστιγες* *фѣлаатъ мѣсѣе*. Въ сжщностъ при нашия случай се касае за рѣдѣкъ грѣцизъмъ въ българския езикъ. Именно *фелаат* е по грѣцко *ὀφελῶ* и значи „полезни сж“. Съответствието въ текста съ грѣцко *χρησιμεύον* е пълно.

3. *πρόκιη* 105. Грѣц. *καρφία*. Погорѣловъ не ни дава разчитане на думата въ текста, гдето поставя въпросителенъ знакъ, но въ индекса възстановява сингуларна форма *брукъ*. Папахаджи чете *рукі*. Солунската Книга пише *вѣски* и е най-близу до точното разчитане на думата. Правилно съ начално *б* разчита думата и Селищевъ. Касае се за събирателна форма *брукѣ* отъ *брут* „гвоздей“, много разпространена

въ македонскитѣ говори. Възстановената отъ Папахаджи сингуларна форма *ргиса*, както и Погорѣловата *брукъ* сж погрѣшни. Появата на *и* вм. *е* въ завършека на думата въ съчинението на Даниила е вследствие на редукция на гласната. Съ така разчетената дума се увеличаватъ примѣритѣ отъ преходъ на *т'* въ *к'* въ българския говоръ на Дидаскалията.

4. *λέστα ἢ σλάντωκ* 291. Погорѣловъ разчита само първата половина на тази фраза — *лѣща и*? Папахаджи чете *leſta i slan(t)o k*. Солунската Книга транскрибува напълно объркано *лѣста и сладокъ*. Милетичъ възстановява прибързано *лѣща и сладок* (Макед. прег., г. I, кн. 4, стр. 107). Че и Погорѣловъ не е билъ далече отъ подобно разчитане, се вижда отъ неговия индексъ на думитѣ, гдето срещу *σλάντωκ* стои *сладък*. Очевидно е, че прилагателно *сладок* тукъ съвсемъ не е на мѣсто. Правилно разчетена фразата гласи *лѣща и слан(у)ток*, което съответствува на *φακὴν κ(αι) ῥεβίδι* въ гръцкия текстъ.

5. *σινπέλικата* 415. Още една дума, която у Погорѣлова е оставена неразчетена въ текста, но въ индекса се възстановява погрѣшно *сюпелка*. Солунската Книга транскрибува *σινπέλικата*. У Папахаджи намираме разчитане *ſurélcata*. Касае се за дума *ш'упелка* или *шупелка* „свирка, флейта“, гр. *αὐλός*.

6. *τὰ τῆρχασσ* 417. Погорѣловъ разчита да тургаш, а пъкъ въ индекса на думитѣ възстановява глаголъ *търкамъ*. Папахаджи чете да туркаш. Правилно е второто разчитане. Защото се касае за форма не отъ глагола *тур(г)ам*, а отъ глагола *туркам* „блъскамъ, тикамъ.“ Такъвъ е смисълътъ и на текста, срвн. *μὲ τὸν ἀγκῶνα τὰ σπρώξῃς τὰς κακὰς | σο λάχот τὰ τῆρχασσ λόσσητε*. Нека отбележимъ, че въ българския говоръ на Дидаскалията глаголъ „слагамъ, турямъ“ се изразява, както почти въ всички македонски говори, редовно съ *кла(в)ам*, докато *тур(г)ам* и въ говора на Дидаскалията, както и въ по-големата частъ македонски говори, значи „сипя, изсипвамъ.“

7. *τάια σιμάота* 530. Погорѣловъ чете *тáя смѣрта*. Папахаджи *ta ea smãrda*. Солунската Книга има *τοι смърта*. Второто разчитане на фразата за гръцко *ἐκείνη ἡ βροῦμα* е правилното. Първото разчитане може да даде поводъ за по-

грѣшни тълкувания. Въ тази форма на българския диалектъ въ Дидаскалията се е отразила една особеностъ, която наблюдаваме и въ други нѣкои македонски говори. При пълно съвпадане на думи съ различно значение, въ горния случай смъртъ и смърдъ, прибѣгва се до фонетично измѣнение, най-често въ наставкитѣ, на едната, за да се внесе и формално различие между тѣхъ. Така срещу смърда въ говора на Дидаскалията въ срѣднитѣ македонски говори имаме смърдеја. Наблюдаваме по-нататъкъ форми пареа вм. пара, гáзјеј вм. гáз и т. н.

8. *τὰ λῆσθησ* 230. У Погорѣлова намираме дà п ù стиш. Солунската Книга предава да пñстишъ. Папахаджи чете да пуштиш. Най-правилно е разчитането на Папахаджи, което въ кирилска транскрипция ще звучи да пуштиш или да пушчиш. Огъ сжщата поправка се нуждае и начинътъ, по който Погорѣловъ разчита фразата *νέκα ἢ λῆσθις* 784 — нèка и п ù стиме вм. пуштиме или пушчиме. Сжщата фраза у Папахаджи е разчетена по-правилно песа i пуштиме.

9. *σφεκάρβα τέστατα* 711. Погорѣловъ разчита свекàрва тéстата, Солунската Книга — свкàрка тéста, Папахаджи *sfe-sarva téstata*. Всички тѣзи разчитания се нуждаятъ отъ една сжществена поправка. Правилно разчетена втората дума не би могла да звучи другояче, а само тештата или тешчата. Разчитане тэстата намираме и у Селищева.

10. *σακάιτζη* 776. Погорѣловъ разчита сакàици, Солунската Книга сàкаица, а Папахаджи *sasáĩĩĩ*. Милетичъ поправя четенето на Погорѣлова въ сакаици (п. т. 108), като придружава обаче думата съ въпросителенъ знакъ, отъ което се вижда, че значението ѝ му е било неясно. При точенъ преводъ на гръцкия текстъ въпросната дума би трѣбвало да означава глаголъ, срв. *βροῦτῃ ὁ ἄσρατος καὶ ἀσφάλλει ὅτι θέλει βρέξῃ* | *Τιάρητ νεποτο ἢ σακάιτζη ὅτι καὶ βάρει*. Дума сакàјца (секàјца) въ много македонски говори означава свѣткавица и съдържа коренъ сѣк- (сѣкж). Образоването отъ тази дума на глаголъ е немислимо, ето защо трѣбва да се приеме, че гръцкиятъ глаголъ *ἀσφάλλει* въ българския текстъ е предаденъ съ сжществително. Следователно поправката на Милетича е правилна. Думата се явява извънредно важна за македонскитѣ говори, защото свидетелствува за старъ преходъ на сѣ- въ са-. Това нейно значение не е използвано и до сега въ проучванията на македонскитѣ говори.

11. *γρέτητε* 966. Погорѣловъ разчита грѣдите, Солунската Книга грѣдѣте, Папахаджи *gredite*. Неточността, която се вижда въ всички тѣзи разчитания, очевидно се дължи на начина, по който е предадена съ гръцка графика тази дума. За да се избѣгнатъ обаче напълно понятни недоразумения въ връзка съ горнитѣ четения, необходимо е да се подчертае, че въпросната дума нѣма нищо общо съ гредѣ, срвн. *Ἐκεῖνος ὅπου βράζει τὰ τέλγηρα ἃς ἔχη τὴν παύσαν εἰς ταῖς ἀγκύλαις διὰ τὰ τὴν γεμίσει ἀπὸ ῥαχὴν | Τῶν στῶ βάρετ κομίνата νεка ἱματ πάγρωот τὰ γρέτητε ζὰ τὰ κὼ πόλνηт dt ῥάκια*. Следователно нашата дума би могла да се чете само като градите или грѣдите, но въ никой случай не като гредите. И за дветѣ тия четения намираме основания въ Дидаскалията на Даниила. Сжщата дума на друго мѣсто въ текста е предадена като *κράτητε* 422, а отъ друга страна тукъ много често еровата гласна при плавна се предава съ *e*. Че у Погорѣлова недоразумението е пълно, се вижда отъ индекса на думитѣ, гдето срещу *γρέτητε* 966 стои **грѣда**.

12. *σγήβιατ* 782. Погорѣловъ чете згивят (въ индекса сгивамъ), Солунската Книга **сникатъ**, Папахаджи *sgiveat*. Всички тѣзи четения не даватъ точна представа за употребения въ българския текстъ глаголъ, а у Погорѣлова, както се вижда е станало пълно смѣсване съ другъ глаголъ. Правилно разчетенъ глаголътъ ще гласи сгнѣвят като точно съответствие на *σῆπονται* въ гръцкия текстъ.

13. *πολζαη* 978. Въ изданието на текста Погорѣловъ поставя тази дума неразчетена, въ индекса обаче поставя полжа ѱ. Папахаджи разчита правилно *po lja i*, а Солунската Книга пише погрѣшно *пѣлзѱ*. Касае се за сръдномакедонското наименование на охлюва, съ коренъ *плъз-*. Нека подчертаемъ, че този примѣръ не се изтъква и отъ Селищева като характеренъ за отношението на българския диалектъ въ Дидаскалията къмъ **лѣ**.

14. Една особеностъ въ графиката на текста не е доловена добре въ изданието на Погорѣлова, а именно, че гръцко *η* когато следва следъ гласна почти изключително означава съгласна *j*, а не гласна *и*. Вследствие на това въ транскрипцията сж допустнати редъ неточности, които могатъ да дадатъ поводъ за погрѣшни тълкувания относно фонетичнитѣ белези на българския диалектъ въ Данииловата Дидаскалия. Засегнати сж следнитѣ случаи: *τὰ νάλραησσ* 81, 525, 581, 926

— да на̀праиш в.м. да на̀праиш; βώλωτε 126, 745 — вóлоите в.м. вóлойте; πέηт 148 — пéит в.м. пејт; πράκωτε 334 — бра̀коите в.м. бра̀койте; χορῶτε 335 — хóроите в.м. хóройте; μπρὰνῶте 361 — браноите в.м. бранóйте; κόλαη 173 — ко̀лаи в.м. ко̀лај; νέκωте 177, 446, 694 — нéгоите в.м. нéгойте; ὄρη 303 — óреи в.м. óреј; κράσταηтξη 310 — кра̀стаици в.м. кра̀стајци; βέτροτε 362 — вéтроите в.м. вéтройте; κρέχω 446, 1069 — грéχοи в.м. грéχοј; στόλωте 458 — сто̀лоите в.м. сто̀лойте; χαраμῖте 493, 495 — хара̀миите в.м. хара̀мијте; πάσαηте 500 — па̀шаите в.м. па̀шајте; ἔγρεηт 516 — угреит в.м. у̀грејт; τραήт 589 — тра́ит в.м. тра́јт; саτῶте 692 — садóите в.м. садóйте; κῶη ἱματ сiноη 754 — ко̀и ἱμαт сiнои в.м. ко̀ј ἱμαт сiној; λῶη 829 — ло̀и в.м. ло̀ј; κάλωη 939 — ка̀лои в.м. ка̀лој; κλάησ 928; 942, 982 — кла̀иш в.м. кла̀јш; πωλώηηα 981 — поло̀ината в.м. поло̀јната; μπόη 995 — бои в.м. бóј; λῶησ 1001 — ло̀иш в.м. ло̀јш; πρῶησ 1052 — бро̀иш в.м. бро̀јш; τῶηтте 1060 — до̀идите в.м. до̀јдите; προηηίτξηте 1062 — бро̀иниците в.м. бро̀јниците.

15. Меки съгласни *н* и *л* въ Дидаскалията се предаватъ най-често чрезъ *νν* и *λλ*. При все че тая особеностъ е изтъкната отъ издателя (стр. 13), при предаването на текста съ кирилица, съответната мекостъ на съгласнитѣ въ мнозинството случаи не е отбелязана, срвн. *πλανήννето* 30 — планѝнето в.м. планѝнето; *ἡμάνννето* 43 — имáнето в.м. имáнето; *λυтννне* 59 — лю̀тина в.м. лю̀тинe; *πῶξναанне* — познаане в.м. пóзнанe; *κάμμεννне* 100 — ка̀миня в.м. ка̀мене; *κόννнне* 87 — ко̀ните в.м. ко̀ните; *σίρηннне* 76 — сiринe в.м. сiринe; *κρύλλνнето* 155 — крѝлето в.м. крѝл'ето; *καζανтисέννнето* 473 — казандисéнето в.м. казандисéнето; *зміоаннне* 515 — уми́ране в.м. уми́ране; *спánнннето* 683 — спа̀нето в.м. спа̀нето.

16. Покрай всичко гореизтъкнато налагатъ се и следнитѣ поправки на неточно разчетени мѣста: ζά τᾱ ὄραат 128 — за́ дѣ́ о́раат (Пог. за да о́раат); ὀстанβит 139 — о́станвит (Пог. о́ставит); πόμοξησ — пóμοжиш (Пог. пóмозиш); σῶ тξενкάνηте 457 — со́ ченка̀ните (Пог. со чекáните); λάμπαετ 712, 718 — лубаеτ (Пог. л(ю)баеτ); ἡ τᾱ ἱάτξает 724 — и́ да и́ у́чаеτ (Пог. и да у́чаеτ); βλασασ 949 — вj́асаш (Пог. вj́асаш); ῥόκοξ 883 — ро́гоз (Пог. ро́гож).

ПЛИСКА ВЪ ГЕОГРАФСКИ КАРТИ ОТЪ 17 В. И 18 В.

отъ В. Бешевлиевъ

Най-старото за сега споменаване на първата българска столица Плиска е отъ 822 г. въ надписъ отъ Чаталаръ (№ 11 въ моето издание)¹ р. 5 и сл.: *из τῆς Πισκᾶς τὸν κάμπον μένοντα* и тл. У византийскитѣ хронисти² този градъ се споменава за пръвъ пжтъ отъ Лъвъ Дяконъ между Преславъ и Дръстъръ подъ формата *Πλίσκουβα* въ връзка съ поражението на руския князь Светославъ въ 972 г.: *παρεργον δὲ τῆς ὁδοῦ τὴν τε καλουμένην Πλίσκουβαν καὶ Δίνειαν εἶλεν ὁ βασιλεὺς*. (Leo Diac. ed. Bonn., p. 138₂₄). За втори пжтъ името на Плиска подъ формата *Πλίσκοβα* се срѣща у Кедринъ и Зонара въ връзка съ поробването на Северна България презъ 1001 г. отъ Василий II, вж. Skyl.-Ced r. 452₁₄₋₁₅: *τὴν τε μεγάλην εἶλε Περσθλάβαν καὶ τὴν Πλίσκοβαν* и тл.; Zonaras III 559₁₃; *εἶλε δὲ καὶ τὴν μεγάλην Περσθλάβαν καὶ τὴν μικρὰν καὶ τὴν Πλίσκοβαν διὰ στρατηγῶν*.

Въ връзка съ похода на Алексий I Комнинъ срещу печенезитѣ презъ 1088 г. писателката Ана Комнина споменава сжщо Плиска (ed. A. Reifferscheid, I 233, 21): *ὁ δὲ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ περίορθρον ταχὺ καταλαμβάνει τὴν Πλίσκοβαν κακῆθεν εἰς ἀκρολοφίαν τινὰ τοῦ Συμεῶνος καλουμένην ἄνεισιν, ἣ καὶ Βουλευτήριον τῶν Σκυθῶν ἐγγιστάτως ὀνομάζετο*. За последенъ пжтъ въ византийската книжнина името на Плиска се срѣща у Псевдо-Кодинъ (de Orig. p. 23₃₋₈): *... αὐτὸς (ὁ Κων-*

¹ В. Бешевлиевъ *Първобългарски надписи* София 1934, 43 и 88.

² K. Jireček *Archäologische Fragmente aus Bulgarien* въ AEM X 195; Сжщиятъ *Die geographischen Namen in der bulgarischen Visio des Profeten Isaias* въ Sitzungsber. der K. Akademie der Wissenschaften, Bd. 130, Wien 1897, 87, =бълг. преводъ въ Период. Списание LV—LVI 262; Сжщиятъ Пжтувания 872; Сжщиятъ въ Archiv f. slav. Philologie 21, 612; О. Н. Успенскій и К. В. Шкорпилъ въ Изв. Руск. Археол. Института X (1905) 546 и сл.; В. Н. Златарски *История на българската държава* I 1, 319 заб. 2.

Κωνσταντίαν. Византийската форма на Плиска *Πλίσκοβα* или *Πλίσκουβα* идва сигурно отъ криворазбрания старобългарски изразъ градъ Плисковъ, срв. градъ Тръновъ.

Въ старобългарскитѣ паметници Плиска се споменава сжщо, а именно: 1) въ апокрифното видение на пророкъ Исаия отъ 11 в. (Споменик Сръб. Кр. Акад. III [1890], 191): *онъ (Испоръ) съзидѣ ѿ Плюска гра, 2) въ старобългарския преводъ на хрониката на Симеонъ Метафраста и Логотета (издание на Пет-*

Обр. 3.

роградската Импер. Академия 1905, 59): прѣхъ же и Великий Праславъ и Малыи и Плискъ и т. н. 3) въ припискитѣ къмъ старобългарския преводъ на Манасиевия лѣтописъ (Йор. Ивановъ *Български старини изъ Македония* 2. изд. София, 1931, 623): *Св. Василѣ цѣрь разви' Самсила цѣра Блзгаро™ подваж. ѿ прѣт Б'ди" ѿ Плискъ и пр.*

Следъ дълго мълчание името на Плиска се срѣща отново върху географски карти отъ 17 и 18 в. Така въ картата отъ 1688 г. *Regni Hungariae etc. novissima Delineatio ex Officina Frederici de Wir, Amstelodami 1688* (вж. обр. 1) отъ сборката на стари географски карти въ географския институтъ при Софийския университетъ Плиска (Plisca) е означена съвършено

правилно. Плиска се срѣща още въ следнитѣ карти на същата сбирка: *Le Theatre de la Guerre sur les Frontieres des deux Empires depuis Vienne jusques à Constantinople etc.* Par N. de Fer, Geographe de sa Majesté Catolique et de Monseigneur de Dauphin. Paris 1704 (подъ името Plissa, обр. 2); *Nouvelle Carte de la Petite Tartare et la Mer Noltre etc.* Designe selon la proposition de G. de L'Isle et autre Auteurs. A Amsterdam Chez R. et I. Ottens geogr. къмъ 1707 г. (Plisca

Обр. 4.

два пжти, обр. 3); *Danubii fluminis Pars infima* à Ioh. Bapt. Homanno S. C. M. Geogr. Norimbergae. Първата четвърт на 18 в. (Plisca, обр. 4); *Transylvaniae, Moldaviae, Walachiae, Bulgariae nova et acurata Delineatio opera et fontibus* Tob. Conr. Lotter, Geogr. Aug. Vind. къмъ 1720—1730 (Plisca, обр. 5, изглежда да е използвана картата на de Wir отъ 1688 г.); *Bulgaria et Romania etc.* per Ger. et Leon. Valse, къмъ 1720—1730 г. (Plisca обр. 6); *Tabula, Hungariae et regionum etc.* Correcta per Observationes Comitiss Marsilii et non nullorum aliorum, Per G. de L'Isle, Geographum Academiae Reg. Scientiarum

apud Tob. Conr. Lotter Geogr. Aug. Vind. къмъ 1730 г. (Plisca, обр. 7); Hungariae etc. tabula etc. discripta a I. M. Hasio, M. P. P. Curantibus Homannianis Hereddibus или Carte d'Hongrie etc. par Mons. I. M. Hasius, profess. des Mathemat. 1744 (Plisca, обр. 8); Turquie Européenne par Le S-r. Robert, Geographe ordinaire du Roy 1755 (Plisca, обр. 9). Разбира се повечето отъ тѣзи карти зависятъ една отъ друга, но това ни най-малко не измѣня факта, че Плиска е била известна на западния

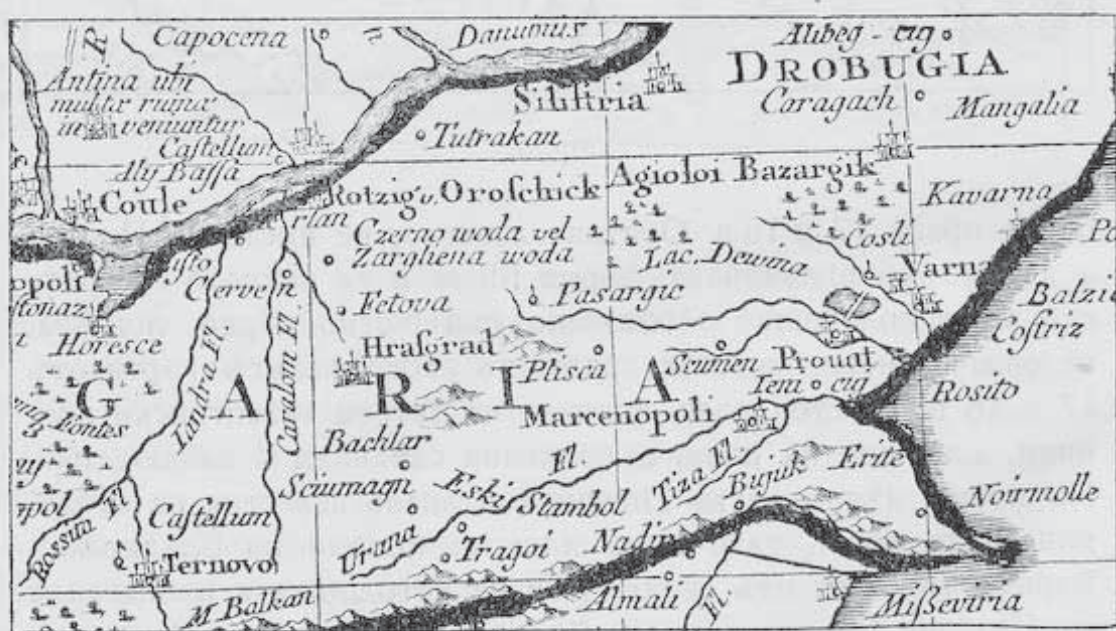
Обр. 5.

свѣтъ презъ 17 и 18 в. Обстоятелството, че името на Плиска е дадено въ правилната форма Plisca и че нейното географско мѣстоположение е посочено съвършено вѣрно, показва, че означаването на този градъ въ географскитѣ карти отъ 17 и 18 в. не стои подъ влияние на четени византийски хроники, а почива на нови, съвременни сведения и наблюдения. По всѣка вѣроятност Плиска е станала известна на западния свѣтъ презъ тази епоха или отъ похода на Владиславъ Варненчикъ, или отъ сведенията на католичката пропаганда въ Източна България или най-сетне отъ търговскитѣ връзки на дубровничани и италиянци съ нашето Черноморско крайбрежие.

За последенъ пътъ името на Плиска се срѣща въ следната забележка на Р. Katanpsich *Orbis antiquus ex tabula itineraria quae Theodosii imperatoris et Peutingeri auditur ad*

Обр. 6.

Обр. 7.

systema geographie reductus etc. Budae 1824, I. 366; „*Palmatis situ oppiduli Hermanlik, allis Bermanlik. Est apud Hasium vicus Pliska, sed in austrum abscondens.*“¹ Въ картитѣ отъ 19 в. Плиска не се срѣща вече. На нейно мѣсто се явява турското село Абоба. Презъ 1767 г. Карстенъ Нибуръ е слушалъ вече само за голѣми развалини при Енипазаръ (=Нови Пазаръ²).

Следъ последното споменаване на Плиска въ горната забележка на Катанчичъ, тя остава дълги години въ забвение.

Обр. 8.

Презъ 1878 г., когато Каницъ³ посещава огромнитѣ и добре запазени по него време развалини на Плиска, той не знае вече нищо за този градъ и приема съвсемъ погрѣшно, че развалинитѣ принадлежатъ на нѣкакъвъ римски лагеръ Burdizu, което име той прочелъ върху една колона. Въ сжщностъ колоната споменава известния тракийски градъ Burtudizon,⁴ сега Баба-Ески.

¹ Приведено въ Абоба-Плиска 553 и сл.

² C. Niebuhr *Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern*. Dritter Band, Hamburg 1837, 173: „Schümlu, eine ansehnliche Stadt, und Jengi Basâr, ein grosses Dorf, wo den ältern Zeiten eine grosse Stadt gelegen haben soll, liegen nicht weit von hier nach Osten.“

³ P. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan III*² Leipzig 1882, 255 и сл.

⁴ В. Бешевлиевъ *Първобългарски надписи* 140.

Правилното отъждествяване на развалинитѣ при Абоба съ стария градъ Плиска направи К. Иречекъ най-напредъ въ АЕМ X 195: „Das Lager von Aboba ist ohne Zweifel identisch mit dem altbulgarischen Pliskov (Πλίσκοβα) des 10. und 11. Jahrhunderts...“, а сетне въ Sitzungs. b. d. kais. Akademie. Wien 1897, 87: „die Lage ist bei den Ruinen von Aboba in der Landschaft von Šumen (türk. Šumla) zu suchen.“¹

Споредъ видението на пророкъ Исаия Плиска е била основана отъ Испоръ (= Исперихъ). Ако приемемъ за вѣрно това известие, то основаването на Плиска датира отъ VII в.

Обр. 9.

Все пакъ не е изключена възможността Плиска да е била нѣкаква малка станция на римския пжтъ или, както сж предполагали Борманъ и Иречекъ,² римски лагеръ, който отъ Испериха е билъ преустроенъ въ столиченъ градъ. Споредъ приведенитѣ по-горе сведения отъ географскитѣ карти, този градъ е просъществувалъ поне до падането на България подъ турска власт, ако не и по-късно. Съ това пада досегашното мнение, че Плиска вече не е съществувала презъ II. българско царство.

¹ Вж. сжщо К. Иречекъ *Пжтувания по България* Пловдивъ 1899, 872.

² *Пжтувания* 871 и сл. и заб. 42 на стр. 872.

ДЪРЖАВНИТЪ ПРЕВАТИ ВЪ БЪЛГАРИЯ ВЪ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА VIII ВѢКЪ

Отъ проф. К. П. Благоевъ

I

Въ втората половина на VIII вѣкъ въ България сж били извършени редъ държавни преврати, поради които династията на Вокилъ или Укилъ е била избита, князетѣ Телецъ, Токту и Паганъ сж били убити, князь Умаръ следъ 40-дневно князуване е билъ детрониранъ, князетѣ Сабинъ и Телеригъ сж били принудени да се откажатъ отъ княжеския си престолъ и да емигриратъ въ Византия; а пѣкъ силната и цвѣтеща българска държава насмалко щѣла да бжде покорена отъ византийския императоръ Константинъ V Копронимъ, който въ продължение на двадесетъ години е предприелъ осемъ военни походи противъ българитѣ. Поради всичко това тѣзи държавни преврати сж много важно историческо събитие. Затова българскитѣ историци твърде основателно се спиратъ на тѣхъ и се опитватъ да посочатъ причинитѣ на появяването имъ и да опредѣлятъ характера имъ. К. Иречекъ казва: Въ България сж възникнали голѣми безредици (760), за причината и характера на които ние почти нѣмаме сведения¹. В. Н. Златарски мисли, че, когато Аспаруховитѣ българи въ края на VII вѣкъ се заселили въ Балканския полуостровъ и сж основали българската държава въ Мизия, тѣ сж встѣпили въ съюзни и дори въ федеративни отношения съ славянскитѣ племена, които сж заварили тамъ². Изхождайки отъ това си мнение, той твърди, че причинитѣ за появяване на въпроснитѣ държавни преврати, които той нарича

¹ Д-ръ К. Иречекъ, История на българитѣ, преводъ Диамандиевъ—Раевъ, стр. 97.

² В. Н. Златарски, История на българската държава, т. I, часть I, стр. 143, 145,

междусобици, е борбата между двата основни елементи, т. е. българския и славянския или българската и славянската партия за политическо надмощие въ българската държава¹. Обаче това мнение не ще да е вѣрно, защото Аспаруховитѣ българи просто сж покорили славянскитѣ племена, които сж заварили въ Мизия, и сж ги задължили да имъ плащатъ данѣкъ и да имъ помагатъ въ военнитѣ походи². Затова славянскитѣ племена не сж имали никакви права и влияние въ българската държава, а особено въ първитѣ ѝ два вѣка. Друга е причината на държавнитѣ преврати въ България отъ втората половина на VIII в. и другъ е характерътъ имъ.

II

Аспаруховитѣ българи, когато се заселили въ Балканския полуостровъ и сж основали българската държава въ Мизия, сж покорили славянскитѣ племена, които сж заварили тамъ, и между другото сж ги задължили, както казахме, да имъ помагатъ въ военнитѣ имъ походи. Следъ като съ тѣхъ сж увеличили военнитѣ си сили, тѣ сж почнали да минаватъ Стара-планина и да грабятъ и опустошаватъ византийскитѣ градове и села въ Тракия. Поради това византийскитѣ императоръ Константинъ IV Погонатъ (668—686 г.) въ 680 год. се е принудилъ да склучи съ тѣхъ договоръ за миръ, съ който се е отказалъ отъ територията на северъ отъ Стара-планина, призналъ е България за самостоятелна държава и се е задължилъ да имъ плаща годишенъ данѣкъ³. По силата на този пръвъ българо-византийски договоръ за миръ, първиятъ балкански български владѣтель князь* Аспарухъ (679—701 г.) презъ цѣ-

¹ Ibid, стр. 191, 212, 226.

² Theophanes, Chronogr., ed. C. de Boor, p. 359, 374, 433, 491. Nicephorus Opuscula historica, ed. C. de Boor, p. 35, 69.

³ Ibid, p. 35; Theophanes, p. 359.

* Аспаруха и неговитѣ приемници отъ езическата епоха ние титулуваме князь и князе, защото така тѣ се титулуватъ въ Именника на първитѣ български князе и защото въ българскитѣ каменни надписи на Омуртага и Маломира тѣ се титулуватъ *κavας* и *κavες*. Споредъ насъ, проф. Бешевлиевъ погрѣшно превежда тѣзи титли канъ, защото титлата канъ много лесно може да се напише съ гръцки букви *κav* или *χav*, докато славянскитѣ титли *къназь* и *кънезь*, *кназь*, *кнезь* съ гръцки букви могатъ да се пишатъ *κavας* и *κavες*. Затова мислимъ, че е по-правилно последнитѣ да се превеждатъ князь и кнезь.

лото време на князуването си е билъ въ добри отношения съ византийцитѣ и не е минавалъ опредѣлената съ договора българо-византийска граница, която на югъ е вървѣла по Стара-планина. Князь Аспарухъ е разширилъ своитѣ владения главно къмъ аварската държава, която тогава е била въ упадъкъ, а възможно и на северъ отъ р. Дунавъ, гдето имало още доста много славянски племена. Князь Тервель (701—718 г.), който е наследилъ князь Аспаруха, възъ основа на сжция договоръ сжщо е билъ въ добри отношения съ византийцитѣ. И той е разширилъ владенията си главно къмъ слабата тогава аварска държава и стигналъ до р. Тимокъ¹. Поради това българитѣ и византийцитѣ повече отъ четвъртъ вѣкъ сж били въ добри съседски отношения и не сж се намѣсвали еднитѣ въ вжтрешнитѣ работи на другитѣ. Обаче въ 704 год. византийскитѣ императоръ Юстинианъ II (686—695, 705—711 г.), който въ 695 г. е билъ детрониранъ и заточенъ въ Херсонъ, е избѣгалъ отъ мѣстозаточението си и дошълъ въ България, гдето князь Тервель го е приелъ твърде любезно и съ голѣми почести. Юстинианъ е молилъ Тервеля да му помогне, за да си възвърне бащиния си престолъ. Молбата му е била удовлетворена и е билъ сключенъ договоръ при следнитѣ условия: князь Тервель съ всички български военни сили да помогне на Юстиниана, за да се възкачи повторно на византийския престолъ; а пъкъ Юстинианъ се е задължилъ да му плаща данъкъ, да го признае за законенъ владѣтель, да му даде дъщеря си за жена и да му отстъпи областта Загория, която се е простирала между източна Стара-планина и линията Девелтъ—Ямболъ до р. Тунджа². И действително въ следната 705 година императоръ Юстинианъ и князь Тервель начело на българскитѣ военни сили сж се отправили за Цариградъ, гдето нѣколко дена следъ пристигането имъ Юстинианъ съ съдействието на привърженицитѣ си е успѣлъ да се възкачи на византийския престолъ и е изпълнилъ своитѣ задължения къмъ князь Тервеля, но положително не е известно, дали му е далъ и дъщеря си за жена. Князь Тервель се е завърналъ въ България много доволенъ.³ Въ 711 год. повторно е билъ извър-

¹ В. Н. Златарски, История на бълг. държава, т. I, ч. 1, стр. 190.

² Н. П. Благоевъ, Погран. окопъ Еркесия въ Сборникъ на Луи Леже, стр. 5, 8.

³ Theophanes, 374. Nicephorus, p. 42; В. Н. Златарски, Ист. на бълг. държава, т. I, ч. 1, стр. 164—171.

шенъ държавенъ превратъ противъ императора Юстинианъ II, и князь Тервель му е изпратилъ три хиляди войници, за да го подкрепи въ борбата му срещу противникитѣ му.¹ Въ 717 год. князь Тервель е нападналъ арабитѣ, които тогава по море и суша сж обграждали Цариградъ, избилъ е около двадесетъ и две хиляди араби и съ този актъ твърде много помогналъ на новия византийски императоръ Лъвъ III да ги победи и да освободи Цариградъ отъ тѣхната обсада.² Въ 719 год. бившиятъ византийски императоръ Анастасий II (713-715) се е опиталъ съ българска помощ да си възвърне византийския престолъ, обаче българитѣ, когато сж стигнали близу до Цариградъ, вързали сж го и заедно съ съмишленицитѣ му го предали на византийския императоръ Лъвъ III.³ Изобщо българитѣ въ първата половина на VIII вѣкъ твърде много сж услужили на византийцитѣ, което тѣ сж увѣковѣчили съ специаленъ надписъ, който е написанъ на гръцки езикъ и въ който се казва: И ако нѣкой търси истината, Богъ гледа; и ако нѣкой лъже, Богъ гледа. Българитѣ направиха много добрини на византийцитѣ и византийцитѣ забравиха, обаче Богъ гледа.⁴

Византийскиятъ императоръ Лъвъ III (717—741 год.), който е билъ единъ отъ великитѣ византийски императори, презъ цѣлото си царуване е билъ въ добри отношения съ българитѣ и редовно имъ е плащалъ данѣкъ, или отъ бла-

¹ Nicephorus, p. 47.

² Theophanes, p. 397.

³ *ibid.* p. 400. Nicephorus, p. 55—56.

⁴ В. Бешевшиевъ, Първобългарски надписи, 1934 г., стр. 46, 119—120
 ἡ [της] τὴν ἀλήθειαν γινώσκων ὁ Θεὸς θεωρεῖ καὶ ἡ τῆς ψεύδους ὁ Θεὸς θεωρεῖ-
 τοὺς χριστιανοὺς οἳ Βούλγαροις πολλὰ ἀγαθὰ ἐποίησαν καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐλησφό-
 ρησαν, ἀλλὰ ὁ Θεὸς θεωρεῖ.

Въ надписа византийцитѣ се наричатъ християни и отъ това се установява, че той е написанъ, когато българитѣ сж били езичници. Твърде е възможно той да е написанъ въ края на VIII или въ началото на IX вѣкъ, или пъкъ въ времето на князь Крума, когато византийцитѣ пакъ сж предприели редъ военни походи противъ българитѣ и когато последнитѣ още сж помнили добринитѣ, които сж направили на византийцитѣ. Но възможно е той да е написанъ и по-късно, както мислятъ издателитѣ му Йорд. Ивановъ, Български страници изъ Македония, 2-о изд., стр. 11—12 и В. Бешевшиевъ, Първобългарски надписи, стр. 120.

годарностъ защото българитѣ му помогнали, за да победи арабитѣ и защото му предали бившия византийски императоръ Анастасий II, или защото твърде много е билъ заетъ съ преустройството на империята и съ църковнитѣ си реформи. Обаче неговиятъ синъ и наследникъ Константинъ V Копронимъ (741—775 г.), който сжщо е билъ единъ отъ великитѣ византийски императори, напротивъ е билъ въ непрителски отношения съ тѣхъ и е искалъ да ги покори. Императоръ Константинъ V Копронимъ е билъ твърде деятеленъ владѣтель и надаренъ съ добри военни и държавнически качества. Той много деятелно е продължилъ дѣлото на баща си за преустройството на империята и за въвеждане на църковнитѣ му реформи, които сж се състояли въ отстранение на иконитѣ отъ църквитѣ и въ ограничение на монашеството, което е било голѣма обществена язва. Императоръ Константинъ V Копронимъ смѣло и твърде бързо въ 743 год. е съкрушилъ зетя си арменецъ Артавасдъ, който му е оспорвалъ императорския престолъ и известно време е царувалъ. Въ 746 год. той е победилъ арабитѣ, а пкъ въ 754 год. е свикалъ църковенъ съборъ, който узаконилъ църковнитѣ му реформи. Поради тѣзи успѣхи императоръ Константинъ V Копронимъ въ 754 год. е билъ на върха на своята слава и сила. Точно въ това време и при това настроение българскиятъ пратеникъ се е явилъ въ Цариградъ, за да получи данъкъ. Императорътъ твърде неоснователно е отказалъ да заплати данъка и позорно е изгонилъ българския пратеникъ, защото българитѣ възъ основа на договора отъ 680 год. и за услуги къмъ византийскитѣ императори седемдесетъ и петъ години редовно сж получавали данъкъ отъ византийцитѣ. Затова българитѣ основателно сж счели, че договорътъ е нарушенъ, предприели сж воененъ походъ противъ византийцитѣ и сж стигнали до Дългата стена, близо до Цариградъ, гдето императоръ Константинъ V Копронимъ ги е посрещналъ, разбилъ ги е, убилъ твърде много българи и ги е заставилъ да се завърнатъ въ България победени.¹ Тази победа му е дала възможность да се увѣри, че той може да победи българитѣ и дори да покори България, защото византийцитѣ никога не сж се отка-

¹ Theophanes, p. 429. Nicephorus, p. 66.

зали отъ желанието си да владѣятъ цѣлия Балкански полуостровъ. Затова той още въ следната 756 год. по суша и море е предприелъ воененъ походъ противъ българитѣ, които при пограничната крепостъ Маркели е разбилъ, обърналъ ги въ бѣгство, убилъ е доста много българи и ги е заставилъ да искатъ миръ, за чието обезпечение сж били принудени да дадатъ и заложници.¹ Въ 759 год. императоръ Константинъ V Копронимъ е предприелъ новъ воененъ походъ противъ България, навлѣзълъ е въ българска Тракия и е стигналъ до Верегавския проходъ на Стара-планина, гдето действително е билъ отблъснатъ, но не и победенъ.² Българитѣ сж мислили, че тѣхниятъ неспособенъ владѣтель е причина за пораженията имъ отъ византийцитѣ и затова сж възстали, убили сж князь Винеха (756—761 г.) заедно съ цѣлата българска династия на Вокилъ или Укилъ и за български князь сж избрали младия и смѣлия боляринъ Телецъ (761—764 г.) отъ рода Угаинъ, който е предприелъ нашествия въ Византия. Въ отговоръ на това византийскиятъ императоръ Константинъ V Копронимъ въ 763 год. е предприелъ воененъ походъ противъ България и при гр. Анхиало съвършено разбилъ князь Телеца, който въ отстъплението си е билъ убитъ отъ българитѣ заедно съ близкитѣ му съветници и помощници.³ Следъ убийството на князь Телеца българитѣ въ 764 год. сж избрали за български князь болярина Сабинъ (764—766 г.), противъ когото византийскиятъ императоръ Константинъ V Копронимъ презъ месецъ юлий 765 год. по море и суша е предприелъ голѣмъ воененъ походъ. Князь Сабинъ се е уплашилъ и побързалъ да склучи миръ съ византийцитѣ. Българитѣ, а особено противниците му не сж одобрили тази му прибързана постъпка и защото византийската флота е претърпѣла голѣмо корабокрушение при Месемврия и Анхиало и почти всички византийски моряци сж се издавили въ морето.⁴ Затова тѣ сж свикали събрание, обвинили сж го въ предателство и открито му заявили: чрезъ тебе България ще бжде

¹ *ibid.* p. 66—67.

² Theophanes, p. 431.

³ *ibid.* p. 432—433. Nicephorus, p. 69.

⁴ *ibid.* p. 73. Theophanes, p. 437.

поробена отъ византийцитѣ.¹ При това положение князь Сабинъ е счелъ, че животътъ му е въ опасностъ и затова презъ юлий 766 год. тайно е заминалъ за гр. Месемврия и отукъ е избѣгалъ въ Цариградъ, гдето билъ приетъ много добре.² Князь Сабинъ, като е напустналъ България, е оставилъ за замѣстникъ болярина Умаръ отъ рода Вокилъ или Укилъ, който следъ 40-дневно князуване е билъ детрониранъ и за български князь е билъ избранъ боляринътъ Токту (766—767 г.), братъ на видния български боляринъ Баянъ. Византийскиятъ императоръ Константинъ V Копронимъ се е възползувалъ отъ този държавенъ превратъ въ България и е предприелъ новъ воененъ походъ противъ българитѣ, които сж отстѣпили въ Мизия, гдето сж били убити князь Токту, братъ му Баянъ и много други видни българи.³ Следъ убийството на князь Токту, за български князь въ 767 год. е билъ избранъ боляринътъ Паганъ (767—768), който веднага следъ избора си за князь е билъ принуденъ да воюва противъ византийцитѣ, защото византийскиятъ императоръ Константинъ V още сжщата година е предприелъ новъ воененъ походъ противъ българитѣ. Князь Паганъ, следъ като е укрепилъ старопланинскитѣ проходи, му е предложилъ миръ. Придруженъ отъ съветниците си боляри, той лично се е срещналъ съ него, навѣрно въ българска Тракия, и сж сключили договоръ за миръ, който обаче не е траялъ дълго време. Византийскиятъ императоръ Константинъ V Копронимъ въ следната 768 год. пакъ е предприелъ воененъ походъ противъ българитѣ. Понеже е намѣрилъ старопланинскитѣ проходи неукрепени, той навлѣзълъ въ Северна България, и разбилъ българитѣ. Князь Паганъ въ отстѣпленieto си е избѣгалъ въ гр. Варна, гдето е билъ убитъ, разбира се, отъ българската войска поради поражението му отъ византийцитѣ. Но въпрѣки победата си, византийскиятъ императоръ Константинъ V Копронимъ не е посмѣлъ да остане и завладѣе България. Следъ като е разрушилъ нѣкои български замъци и е опожарилъ много български села, той се е завърналъ въ Цариградъ.⁴ Следъ убийството на князь Пагана

¹ *ibid.* p. 433. *ὅτι διὰ τοῦ Βουλγαρία μέλλει δουλοῦσθαι Ρωμαίους.*

² *ibid.* p. 433; Nicephorus, p. 70.

³ *ibid.* p. 70—71.

⁴ Theoph., p. 436; Nicephorus, p. 71.

за български князъ въ 768 год. е билъ избранъ боляринътъ Телеригъ (768—777 г.), който се е опиталъ да въведе редъ въ държавата си и се е въздържалъ отъ всѣкакви неприятелски действия противъ византийцитѣ. Но въпрѣки това византийскиятъ императоръ Константинъ V Копронимъ презъ месецъ май 773 година по море и суша е предприелъ голѣмъ воененъ походъ противъ България Той самъ лично е застаналъ начело на флотата си и е стигналъ въ гр. Варна, обаче се е уплашилъ да направи десантъ. Българитѣ сжщо сж се уплашили и затова сж изпратили двама пратеници и сж му предложили миръ. Сключенъ билъ миръ писмено и скрепенъ съ клетва. Съ този българо-византийски договоръ за миръ и дветѣ договорящи страни сж се задължили да се въздържатъ отъ всѣкакви неприятелски действия помежду си.¹ Обаче още въ сжщата 773 год. договорътъ е билъ нарушенъ и този пътъ отъ българитѣ, защото князъ Телеригъ е изпратилъ една 12-хилядна войска, на която е възложилъ да плени жителитѣ на македонската славянска областъ Бързitia, за която навѣрно сж претендирали и византийцитѣ, и да ги пресели въ България. Обаче, тайнитѣ приятели на императора Константинъ V Копронимъ въ България му съобщили за този български воененъ походъ и затова той съ 80-хилядна войска е предприелъ походъ противъ българитѣ навѣрно, когато тѣ сж се връщали отъ Бързitia и свършено ги е разбилъ въ мѣстността Литосория.² Въ следната 774 год. императорътъ пакъ по суша и по море е предприелъ голѣмъ воененъ походъ противъ България, обаче флотата му е претърпѣла голѣмо корабокрушение при гр. Месемрия и затова се е принудилъ да се завърне въ Цариградъ безъ да предприеме други военни действия.³ Новогръцкиятъ историкъ К. Папаригопулосъ предполага, че този воененъ походъ е онзи отъ 765 год., но Теофанъ го повтаря, за да увеличи несполукитѣ на умразния иконоборецъ византийски императоръ Константинъ V Копронимъ,⁴ който все пакъ е билъ човѣкъ съ твърда воля и опре-

¹ Theophanes, p. 446—447.

² *ibid.* p. 447.

³ *ibid.* p. 447—448.

⁴ К. Παπαρόγγηπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους*, τόμ. III, σελ. 478.

дѣлени цели и планове. Въпреки несполукитѣ си императоръ Константинъ V Копронимъ не се е отказалъ отъ намѣрението си да покори България. Въ 775 год. е предприелъ новъ воененъ походъ противъ българитѣ, но въ Аркадиополъ, сегашното Люле-Бургасъ, тежко се е разболѣлъ и затова се е отказалъ отъ военния си походъ. На 14 септемврий 775 год. по пѣтя той е умрѣлъ, безъ да се завърне живъ въ Цариградъ и да успѣе да осъществи заветната си мечта — да покори България.¹

Неговиятъ кроткъ и болнавъ синъ императоръ Лъвъ IV (775—780 г.) се е отказалъ отъ плановѣтъ на баща си и затова въ неговото кратко царуване отношенията между България и Византия сж били добри. Неговиятъ пѣкъ амбициозенъ внукъ императоръ Константинъ VI (780—797 г.) е предприелъ два военни походи (791 и 792 г.) противъ България, но е билъ победенъ.² Следъ тѣзи две военни поражения на византийцитѣ, българитѣ сж взели нападателно положение къмъ Византия. Българскиятъ князь Кардамъ (777—803 г.) е изпратилъ пратеникъ въ Цариградъ, чрезъ когото е заявилъ на византийския императоръ Константинъ VI: или ми плати данѣкъ, или дохаждамъ до златнитѣ врати и опустошавамъ Тракия.³

IV

Следъ смъртъта на византийския императоръ Константинъ V Копронимъ и следъ военнитѣ успѣхи на българитѣ противъ византийцитѣ, държавнитѣ преврати въ България сж престанали. Отъ това ясно се установява, че причина на тѣхното появяване сж пораженията на българитѣ въ войнитѣ имъ съ византийцитѣ. Българитѣ си припомняли щастливитѣ времена, когато въ времето на Аспаруха и Тервеля тѣ сж побеждавали византийцитѣ, облагали сж ги съ данѣкъ, качвали сж и свалили византийскитѣ императори и сж имъ помагали въ вой-

¹ Theoph., p. 448. К. Παπαδόπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους, τόμος III*, σελ. 452—455, 474—479.

² Theophanes, p. 467, 468.

³ *ibid* p. 470. ἡ τέλειόν μοι πάντα, ἢ δοῦμαι ἕως τῆς χρυσῆς πόρτης καὶ δοῦμαι τὴν Θράκην.

нитѣ имъ противъ арабитѣ, но безъ да взематъ предъ видъ доброто военно и политическо положение на византийската империя въ втората половина на VIII вѣкъ и особено добритѣ военни и политически качества на византийския императоръ Константинъ V Копронимъ, тѣ сж мислили, че причина на пораженията имъ сж неспособнитѣ имъ владѣтели. Затова нѣкои отъ тѣхъ сж убили, други сж детронирали, а трети сж заставили да напустнатъ България и да емигриратъ въ Византия. Че това е така, се установява и отъ факта, че и въ Византия въ началото на VIII вѣкъ сж били извършени редъ държавни преврати и въ течение на двадесетъ и две години години тамъ сж били смѣнени шестима императори, защото византийцитѣ сж били победени отъ арабитѣ, които сж завладѣли почти всичкитѣ византийски азиатски и африкански области и дори сж застрашавали съществуването на византийската империя¹.

Колкото се отнася за характера на държавнитѣ преврати въ България презъ втората половина на VIII вѣкъ, тѣ безспорно сж били военни, защото българската войска ги е предизвиквала и вършела. Въ старата българска държава формата на държавното управление е била абсолютна монархия и затова българскиятъ народъ не се е ползувалъ съ политически права и не е взималъ участие въ управлението ѝ². Съ права и привилегии въ стара България сж се ползували боляритѣ³, които главно сж били военачалници, а особено ония боляри, които сж били началници на владѣтелската дружина, издържана отъ българскитѣ владѣтели⁴. Аспаруховитѣ българи сж имали здраво държавно управление и добре организирана войска. На тѣхъ се дължало основаването и разширението на българската държава въ цѣлия Балкански полуостровъ⁵. Боляритѣ, които сж управлявали разнитѣ войскови части, а особено ония, които сж управлявали владѣтелската военна дружина, били издържани отъ българскитѣ владѣтели и, разбира се, сж взимали участие въ управлението на държавата⁶. Българската войска се е интересувала отъ изхода

¹ *ibid.* p. 369, 379, 383, 385, 391.

² Н. П. Благоевъ, Курсъ по история на бълг. право, стр. 105—106.

³ *ibid.* стр. 93—99.

⁴ *ibid.* стр. 151—153.

⁵ *ibid.* стр. 151—157.

⁶ В. Бешевлиевъ, Първобългарски надписи, стр. 41, 42, 43, 44.

на предприетата война, защото, когато е побеждавала, е получавала частъ отъ военната плячка и се е увѣнчавала съ слава и честъ, а пъкъ, когато е била победена, не само се е лишавала отъ плячка и сравнително е давала повече човѣшки жертви, но още се е считала и унижена. Затова тя е търсила причината на победата и поражението си, а пъкъ такава обикновено е билъ българскиятъ владѣтель, който е билъ главнокомандуващъ. Затова българскиятъ владѣтель, който е ималъ военни успѣхи, билъ считанъ способенъ и се е славилъ, а пъкъ онзи, който е нѣмалъ военни успѣхи, билъ считанъ за неспособенъ и билъ лишаванъ отъ владѣтелския си престолъ, дори и отъ живота си. И въ Византия, гдето формата на държавното управление сжщо е била абсолютна монархия, въпрѣки че византийцитѣ, на които българитѣ сж подражавали, сж били най-културниятъ народъ въ срѣднитѣ вѣкове, пакъ войската е вършила държавните преврати¹.

И така, споредъ насъ, причина за появяване на държавните преврати въ България презъ втората половина на VIII вѣкъ сж били пораженията на българитѣ въ войнитѣ имъ съ Византия, а характерътъ имъ билъ воененъ, защото българската войска ги е вършила.

¹ Theophanes, p. 369, 376, 385, 386. Nicephorus, p. 45, 52, 57, 58.

МЕДАЛИОНЪТЪ КАТО НАДГРОБЕНЪ ПАМЕТНИКЪ ВЪ ДОЛИНАТА НА СРЪДНА СТРУМА ПРЕЗЪ РИМСКАТА ЕПОХА

отъ Д. П. Димитровъ

Долината на Струма, особно нейната прибрѣжна частъ, е имала въ древността винаги особно важно значение. Достатъчно е да споменемъ, че тъкмо до нейното устие, на изтокъ, малко навътре отъ морския брѣгъ се издига Кушница планина (Парнаръ-Дагъ), античниятъ Пангей, който въ древността е билъ прочутъ съ приказнитѣ си богатства, златнитѣ мини, за да разберемъ, защо тъкмо тукъ въ течение на вѣкове сж се разигравали значителни политически събития и кървави борби между съседнитѣ народи, траки, гърци, македонци и перси. Древниятъ Пангей е игралъ голѣма роля сжщо и въ религиозния животъ на старитѣ траки. Пангей и Стримонъ сж най-тѣсно свързани съ тракийскитѣ митове, съ сказанията за Орфея, Реза и Диониса¹. Презъ тѣзи земи покъсно билъ прокаранъ и римскиятъ воененъ пѣть *Via Egnatia*². По този начинъ равнината около устието на Струма била свързана съ крайнитѣ точки на балканския Западъ и Изтокъ.

Земитѣ на Долна Струма сж привличали всѣкога любо-

¹ За географското положение на тази областъ срв. D. I a g a n o f f, *Carte de la Macédoine*, Institut scientifique Macédonien, Sofia 1933; Бѣло-морска Тракия и Приморска Македония, Год. на Унив. ИФФ XXXIV, 5, 1937/38, 2 сл. и тамъ цит. лит.; за орографията и хидрографията на антична Македония вж. G e y e r, *P W Realenc* XIV, 671 сл.; S. C a s s o n, *Macedonia, Thrace and Illyria*, Oxford 1926, 19 сл.; за политическитѣ и религиозни отношения въ тази областъ срв. Г. И. К а ц а р о в ъ, *Долнострумската областъ въ старо време*, Приноси къмъ историята на древността, 107 сл.; J. P a p a s t a v r u, *Amphipolis, Geschichte und Prosopographie*, *Klio*, Beih. N. F. 24, 1936, 1 сл.; P. C o l l a r t, *Philippe, ville de Macédoine*, Paris 1937, 37 сл.; P. P e r d r i z e t, *Cultes et mythes du Pangée*, *Annales de l'Est* XXIV. 1, 1910, 9 сл.

² За *via Egnatia* срв. O b e r h u m m e r, *P W Realenc* V, 1988 сл.; K. M i l l e r *Itineraria romana*, 516 сл.; напоследъкъ P. C o l l a r t, цит. съч., 492 сл.

питството на древнитѣ писатели, които сж ни завещали доста обилни сведения за тази областъ. Напротивъ, за земитѣ на Срѣдна Струма античната традиция мълчи. Тукъ ние се намираме въ една планинска областъ между Малашевскитѣ възвишения и Огражденъ планина отъ една страна и Пиринъ отъ друга, между които Струма си пробива пжтъ на югъ. Орографски погледнато, долината на Срѣдна Струма е затворена областъ. Отъ югъ Бѣласица и Алиботушъ се издигатъ като непристъпна стена съ единственъ прелѣзъ Рупелския проходъ. Тази областъ лежи на страна и отъ главния римски пжтъ, въ посока на който и въ срѣднитѣ вѣкове се извършва съобщението между Адриатическо море и Босфора. И ние виждаме, че много пжтешественици, дори и въ миналия вѣкъ, които изследватъ Македония, достигатъ до Долна Струма и Места, безъ да се осмѣлятъ да надникнатъ на северъ, отсамъ тѣснинитѣ.¹ Все пакъ нѣма съмнение, че долината на Струма е играла въ древността ролята на важенъ меридионаленъ пжтъ, който е водилъ отъ Бѣломорието къмъ вътрешността на Тракия. Този пжтъ не е отбелязанъ въ античнитѣ итинерарии и пжтни карти, но той е съществувалъ. Чрезъ него е ставало разпространението на търговски и културни блага. Той е билъ единъ отъ пжтищата, презъ които прониква влиянието на елинизма въ Тракия.² До кжде това влияние е достигало въ тази посока, е единъ въпросъ, който въ бждаще ще има да се установи. Голѣмото значение на този пжтъ изобщо ще може да се оцени тогава, когато тукъ въ долината на Долна и Срѣдна Струма се извършватъ системни проучвания.

Досегашнитѣ археологически находки,³ които сж придобити изключително по случаенъ пжтъ, ни даватъ вече възможность да установимъ съ сигурность, че презъ римската епоха въ долината на Срѣдна Струма се развива висока градска култура, центровѣтъ на която, за жалость, не могатъ

¹ Напр. M. Cousinéguy е посѣтилъ само долината на Долна Струма до северната граница на Сѣрското поле, срв. *Voyage dans la Macédoine*, Paris, 1831, I, 169.

² Kazanow, *Die Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien*, Diss. Papp. s. II. fasc. 14, 1938, 2 сл.

³ Вж. цит. лит. въ моята статия, *Портретътъ върху античнитѣ надгробни плочи отъ римско време въ Североизточна Македония*, ИАИ XIII, 1937 7, заб. 3.

да се назоватъ съ имената имъ. Единъ отъ тѣзи центрове се е намиралъ при днешния градъ Св. Врачъ. Следитѣ на друго голѣмо селище, отъ което притежаваме нѣколко много хубави и интересни паметници, се е намирало при с. Ширбаново, Петричко.

Едни отъ най-интереснитѣ паметници отъ епохата на римското владичество въ долината на Срѣдна Струма сж надгробнитѣ плочи. Тѣ сж твърде разнообразни по форма¹. Предпочита се плочата съ малъкъ форматъ, която е типична за надгробната пластика на елинистичния Изтокъ. Сжщо и по отношение на украсата виждаме силното влияние на елинистичната надгробна пластика. Орнаменталната украса, така характерна за надгробнитѣ паметници въ романизуванитѣ провинции,² тукъ е малко позната. Лицето на плочата е заето изцѣло отъ релефното изображение, темата на което е човѣшката фигура, взета било като отдѣленъ бюстъ или като фигура въ цѣлъ рѣстъ, самостоятелно или включена въ композицията на различни сцени³. Въ едно специално изучаване ние разгледахме подробно познатия досега материалъ отъ надгробни плочи съ портретни изображения отъ тази областъ, като се помжчихме да установимъ хронологията на тѣзи паметници и да проследимъ тѣхния стиловъ развой⁴. Въ следнитѣ редове ние ще направимъ едно допълнение къмъ тази ни работа, като се спремъ само на една група отъ тѣзи паметници, които се отличаватъ съ своеобразната си форма. Ние ще имаме предвидъ онѣзи плочи, които нѣматъ вече четвъртитата форма, но представятъ отдѣленъ дискъ, отъ вдлъбнатата основа на който сж извадени релефитѣ. Рамката, която обгражда диска е лека. Тя е гладка (обр. 5, 9, 12), профиливана (обр. 11) или украсена съ орнаментъ: перловъ низъ (обр. 8, 10) или витлообразенъ обржчъ (обр. 3, 13). Обржчътъ на рамката е сжщо така понѣкога украсенъ и то само съ класическия яйцевиденъ орнаментъ (обр. 3, 8, 16). Дискътъ на долната си частъ завършва съ клинъ, чрезъ който се вставялъ въ дълбея на отдѣлна подставка. Върху тази подставка е билъ изсѣченъ и съответниятъ надписъ. При нѣкои отъ нашитѣ па-

¹ ИАИ XIII, 1939, 2 сл.

² Germania XXIII, 1939, 28.

³ Arch. Anzeiger LI, 1937, 526.

⁴ Вж. стр. 63, заб. 3.

метници личат следитъ отъ надписъ и върху самата рамка.

Ето и описанието на известнитъ досега паметници отъ нашата областъ:

1. Отломъкъ отъ медалионъ. Запазена е долната частъ съ остатъкъ отъ клина. Обржчтъ е украсенъ съ яйцевиденъ орнаментъ, а предниятъ ржбъ представя витлообразенъ обржчъ. Въ диска сж били изобразени група портрети, отъ които е запазенъ само портретътъ на младо момиче съ вчесана на пжтъ коса¹. Релефътъ се датира отъ втората половина на II вѣкъ. Отломъкътъ се намира сега въ музея Св. Врачъ (обр. 1, 2).

2. Отломъкъ отъ лѣвата частъ на медалионъ. (обр. 3, 4). Украсата на обржча е, както при горния паметникъ. Отъ релефа на диска е запазена главата на забулена жена. Подъ покривалото на главата се показва особна забрадка, която е покривала косата. Отломъкътъ се намира въ музея Св. Врачъ. Не е чудно този отломъкъ, както и отломъкъ обр. 1, 2 да произхождатъ отъ единъ и сжщъ медалионъ.

3. Отломъкъ отъ горната частъ на медалионъ. Обржчтъ е гладкъ, ржбътъ сжщо. Запазена е главата на брадатъ мжжъ, изработена съ особна старателностъ и тънкость. Споредъ формата на прическата този отломъкъ може да се отнесе къмъ втората половина на II вѣкъ (обр. 5).²

4. Горна лѣва частъ отъ медалионъ, намѣренъ въ Св. Врачъ. Обржчтъ е гладкъ. Върху рамката на диска личатъ следи отъ гръцки надписъ. Запазена е частъ отъ главата на мжжъ. Косата, която очертава челото като правоъгълникъ, е предадена чрезъ кжси насѣци. Кжсата брада и мустаци сж предадени чрезъ ударитъ на длетото. По начина на предаването на косата и брадата паметникътъ може да се датира къмъ срѣдата на III вѣкъ (обр. 6).³

5. Горна дѣсна частъ отъ медалионъ. Намѣренъ въ Св. Врачъ. Обржчтъ е гладкъ, рамката сжщо. Запазена е главата на забулена жена. Лицето се отличава съ здрава и тежка конструкция. По стилъ отломъкътъ може да се отнесе къмъ III вѣкъ (обр. 7).

6. Медалионъ, долната частъ на който е отчупена, в.

¹ За прическата вж. ИАИ XIII, 1939, 23, № 17. Фотографиитъ за обр. 1—8, 11, 12 дължа на г. проф. Д. Дечевъ.

² ИАИ XIII, 1939, 20, № 14.

³ Пакъ тамъ, 34, № 29.

40 см., ш. 65 см., д. 8 см. Намѣренъ въ Ласкарево (Долни-Орманъ (Св. Врачко). Сега е въ Нар. Муз., инв. № 6328¹. Обржчтъ е гладъкъ, сжщо и рамката. Релефътъ на диска представя спешенъ конникъ, който стои въ фронтално положение предъ обърнатия на дѣсно конь. Конникътъ е облѣченъ въ кжса туника съ ржкави (*tunica manicata*), намѣтнатъ съ сагумъ и препасанъ съ коланъ. Съ дѣсната ржка държи поводитѣ, а съ лѣвата — тояга (*vitis*). Задъ коня се вижда слугата въ подобно облѣкло, предъ коня личатъ следи отъ нѣкакъвъ пиластъръ, вѣроятно е билъ изобразенъ надгробенъ паметникъ. По вида на военното облѣкло този медалионъ може да се отнесе не по-рано отъ края на III вѣкъ (обр. 9).

7. Напълно запазенъ медалионъ, който е завършвалъ на долната страна съ клинъ, намѣренъ при Джигурово, Св. Врачко, въ мѣстността „Грамадитѣ“, гдето имало следи отъ зидове.² Плочата е била намѣрена легнала. Паметникътъ се пази сега въ музея на Св. Врачъ. Медалионътъ има диаметри 70×65 см., деб. 9 см.. Лицата на фигуритѣ сж очукани. Обржчтъ е гладъкъ, ржбътъ на рамката е украсенъ съ низъ отъ перли и корали.

Въ вдлбнатото поле сж представени седемъ фигури, разположени въ два реда: горе бюстоветѣ на брадатъ мжжъ и забулена жена, а между тѣхъ въ цѣлъ ръстъ образътъ на едно дете (мѣмиче), което носи въ полата на хитона си нѣкакъвъ предметъ. Въ долния редъ сж изобразени бюстоветѣ на две деца и между тѣхъ на единъ младъ мжжъ и млада жена. Мжжътъ горе носи кжсо остригана брада, която е предадена чрезъ ударитѣ на длетото. Жената носи фризура въ видъ на шлемъ, останалитѣ фигури носятъ обикновено одеяние. Възъ основа на фризура, която е характерна за модата на първата половина на IV вѣкъ, ние можемъ да отнесемъ тази плоча къмъ това време (обр. 10).

8. Две части отъ медалионъ, завършващъ съ клинъ за вставяне, който сега е отчупенъ.³ Отъ горната частъ липсва доста голѣмъ кжсъ, сжщо и отъ долната, диаметъръ на диска

¹ И. Велковъ, Год. Нар. Музей VI, 1932/34, 95. Фотографиитѣ за обр. 9, 13, 14 сж отъ сбирката на Нар. музей.

² ИАИ XIII, 1939, 40, № 40.

³ Пакъ тамъ, 45, № 49.

95 см., деб. 8.5 см. Произхожда отъ с. Каменица, Св. Врачко. Сега изчезналъ. Обржчътъ е гладъкъ, рамката е съ придавъ. Въ диска сж били изобразени деветъ бюста, наредени въ три реда, единъ задъ другъ, отъ тѣхъ сж отчупени двата бюста горе въ дѣсно.

Горе е представенъ мжжъ съ кжсо подстригана брада, до него личатъ само следи отъ дрехитѣ на други два бюста, въ втория редъ е представенъ сжщо така брадатъ мжжъ между две жени съ гладко причесани коси, и въ най-долния редъ сж помѣстени бюстоветѣ на три деца — едно момиче между две момчета. Всички сж облѣчени въ обикновено одеяние, коситѣ сж предадени, както при предишния релефъ. При третирането на кжсата брада, обаче, се забелязва друга техника. Тя е означена чрезъ многобройни трапчинки, образувани чрезъ отлюпване на малки люспи отъ повърхността на мрамора. И този медалионъ може да се отнесе къмъ първата половина на IV вѣкъ (обр. 11).

9. Медалионъ, разчупенъ на три части, съ клинъ за вставяне, диам. 70 см., деб. 8 см., намѣренъ при с. Пиперица, Св. Врачко, сега въ музея на Св. Врачъ¹. Обржчътъ и рамката сж гладки. Въ леко издълбания дискъ сж изобразени бюстоветѣ на петъ фигури, наредени въ два плана; отзадъ сж изобразени брадатъ мжжъ между две жени, отъ които лѣвата има накждрена коса, а дѣсната гладко вчесана коса, която е покрита съ края на химатия. Предъ тази група сж представени момче и момиче, което е вчесано, както жената въ лѣво. Мжжътъ носи кжса брада, предадена чрезъ ударитѣ на желѣзното острие. Женитѣ носятъ огърлици въ видъ на осукана връвь. Бие въ очи при тази плоча особното плоскостно третиране на релефа. Формитѣ на тѣлото освенъ главитѣ сж сведени къмъ плоскости, върху които подробноститѣ на драперията сж означени само линейно. И този медалионъ може да се отнесе къмъ първата половина на IV вѣкъ сл. Хр. (обр. 12).

10. Лѣва половина отъ медалионъ. Произхожда отъ с. Ласкарево (Долни-Орманъ). Сега се пази въ Нар. Музей въ София. Обржчътъ е гладъкъ. Рамката на вътрешната страна е украсена съ сжщия орнаментъ както при № 1. Отъ групата бюстове,

¹ ИАИ XIII, 1939, 50, № 51.

които сж били изобразени въ диска, сж запазени само главитѣ на жена, забулена съ края на химатия, и предъ нея бюстътъ на малко момче. Третирането на коситѣ, очитѣ и драпериитѣ е както при предходящия релефъ (обр. 13).

Както се вижда отъ изброенитѣ примѣри, кржглата форма на надгробната плоча т. е. медалионътъ, е била доста разпространена въ долината на Срѣдна Струма. Присѣтствието на тази особна форма надгробни стели въ долината на Струма се подчертава още по-силно и отъ обстоятелството, че въ съседнитѣ области на северъ и изтокъ — Тракия и Мизия — тя не е разпространена. Въпрѣки многобройнитѣ находки на надгробни паметници въ тѣзи провинции, кржглата плоча до сега е засвидетелствувана само единъ пжтъ въ Oescus (Гигенъ)¹ (обр. 14). Съвсемъ другъ е случаятъ въ останала Македония. Особно въ крайбрѣжната и югозападната частъ медалионътъ е намѣрилъ твърде широкъ приемъ. Ето и паметниците, които досега ни сж известни.

Въ Цариградския археологически музей се пази единъ медалионъ, донесенъ отъ Солунъ, съ изображение на мжжъ и жена (обр. 15). Мжжътъ носи гладко причесана напредъ коса, а жената е покрила главата си съ химатия. Обржчътъ е гладкъ съ полегати стени, рамката гладка. Възъ основа на прическата на мжжа релефътъ може да се отнесе къмъ началото на II вѣкъ.² Този медалионъ е въ сжщностъ единъ отъ най-раннитѣ известни досега паметници отъ този видъ.

Другъ единъ медалионъ (обр. 16) пакъ отъ Солунъ се пази сега въ тамошния археологически музей. Тукъ го възпроизвеждаме съ разрешението на директора на музея г. Кожиясъ и възъ основа на една изпратена отъ него фотография, за което му изказваме нашата благодарностъ. Медалионътъ е много добре запазенъ. Обржчътъ му е украсенъ съ яйцевиденъ орнаментъ, по сжщия начинъ, както при медалионитѣ отъ Срѣдна Струма. Въ вдлбнатото поле сж представени седемъ образи, наредени въ нѣколко плана единъ задъ другъ. Представени сж родителитѣ (най-едритѣ фигури)

¹ Гл. у S. F e r r i, *Motivi ornamentali nell'arte romana del medio e basso Danubio*, Roma 1933, обр. 12.

² ИАИ XIII, 1939, 61, обр. 84; M e n d e l, *Catal. Mus. Ottom.* III № 953. Фотографията на този медалионъ дължа на любезността на г. O g a n, директоръ на Музея.

и около тях останалите членове на семейството. Въз основа на прическата на момчето долу въ дѣсно, която наподобява напълно прическата на мъжа въ предишния релефъ, и този медалионъ можемъ да датираме приблизително отъ същото време¹.

За медалиони отъ околността на Демиръ-Хисаръ съобщава френскиятъ ученъ Р. Perdrizet, безъ обаче да дава подробни сведения за тяхъ².

Единъ другъ подобенъ паметникъ, който произхожда отъ Алмопия, Южна Македония, е обнародванъ отъ А. Кега-шорилло³. Въ издълбаното поле сж представени 4 фигури, разпредѣлени въ два реда, горе мъжъ и жена и подъ тяхъ две момчета. Всички сж облѣчени въ обикновени одеяния. Жената е забулена.

Много интересни сж два паметника отъ Гевгели, които сж доста очупени. Все пакъ нѣма никакво съмнение, че тѣ принадлежатъ къмъ групата на медалионитѣ. Тукъ ние ги възпроизвеждаме на обр. 17 и 18 благодарение на снимкитѣ, които ни бѣха изпратени отъ г. проф. Н. Вуличъ⁴.

Релефътъ на медалиона обр. 17 представя 6 образа, разположени въ два реда единъ задъ другъ. Двама отъ мъжетѣ носятъ къса брада, прическата на детето въ долния редъ въ срѣдата и на мъжа горе въ лѣво наподобява на прическитѣ на мъжкитѣ фигури отъ солунскитѣ медалиони. Споредъ това и този релефъ ще го отнесемъ къмъ началото на II вѣкъ. При медалиона обр. 18, гдето сж изобразени сжщо така шесть бюста, наредени по сжщия начинъ както въ предидущия, всички мъже носятъ късо остригана брада. Освенъ това женитѣ носятъ една особна прическа, която е характерна за модата отъ срѣдата на II вѣкъ. Споредъ това и медалиона ще датираме отъ това време.

Отъ изброенитѣ до тука примѣри се вижда, че разпространението на медалиона за сега може да се отбележи главно въ Източна, Североизточна и Южна Македония, приблизи-

¹ ИАИ XIII, 1939, 61 сл., обр. 85.

² Voyage dans la Macédoine première, Bull. corr. hell. XVIII, 1894, 438 сл.

³ Ανασκαφαὶ καὶ ἐρευνᾶι ἐν Μακεδονίᾳ, Πρακτικὰ 1934, 67, обр. 1.

⁴ Срп. Краљев. акад. Споменик LXXI, др. разр. 51, 1931, № 120, № 121; ИАИ XIII, 1939, 64 сл., обр. 87, 88.

телно долината на Долния Вардаръ. Можемъ да предполага-
гаме, обаче, че разпространението не се е ограничавало само
до тукъ, но е обхващало и земитъ на Сръдна Македония.
Изобщо нѣма никакво съмнение, че въ Македония медалион-
нътъ като самостоятеленъ надгробенъ паметникъ е билъ из-
вънредно разпространенъ.

На югъ разпространението трѣбва да е засѣгнало остро-
витъ, както ни показва единъ екземпляръ, намѣренъ на о. Та-
сосъ.¹ Въ Тесалия и останала Гърция, като се изключатъ
нѣкои примѣри на медалиони, изработени въ релефъ върху
надгробни стели, а сжщо така и медалиони, които нѣматъ
сепулкрално предназначение, медалионътъ като самостояте-
ленъ паметникъ не е билъ разпространенъ. Въ Мала-Азия,
ако може да се сжди отъ досегашнитъ находки, тази форма
сжщо така не е била разпространена, безъ обаче да имаме
право да мислимъ, че тя изобщо не е била позната.

Въ Палмира ние намираме една разновидностъ на гроб-
ния медалионъ, която го отличава отъ сроднитъ паметници въ
Македония. Преди всичко медалионътъ не е самостоятеленъ,
той е изобразенъ въ релефъ, издѣланъ върху четвъртита
плоча, която е служила за декорация на вътрешнитъ стени
на известнитъ палмирски хипогей (подземни архитектурни
гробници). Най-после и отношението на релефния образъ
къмъ диска е друго. Обржчътъ не е изваянъ въ вдлъбнатото
поле на диска, но е изваденъ високо навънъ, като главата
на бюста, напримѣръ, излиза вънъ отъ рамката на медалиона.
Най-ранниятъ познатъ паметникъ отъ тази група е отъ 145 г.
сл. Хр., следователно, не много по-късенъ отъ най-ранния па-
метникъ въ Македония.²

И така ние виждаме, че Македония и Тракийскитъ ост-
рови сж били единственитъ области въ източната частъ на
римската империя, гдето възъ основа на досега известния
материалъ може съ положителностъ да се твърди, че меда-
лионътъ като самостоятеленъ надгробенъ паметникъ е билъ
широко разпространенъ.

Въ Италия и западнитъ провинции до сега този видъ меда-
лиони не ни е известенъ, макаръ кржглата форма като фонъ на

¹ H. Sitte, Thasische Antiken, Österr. Jahresh. XI, 1908, 162, обр. 57.

² Вж. у H. Ingholt, Studier over Palmyrensk Skulptur, табл. XI 3.

оброчния и декоративен релеф да е била извънредно разпространена, макар и медалионът като релеф върху надгробните стели и саркофази да е бил една любима тема. И тук ще трѣбва да се приеме, че тази форма надгробни паметници не ще да е била непозната, но само не така разпространена. Още повече като се има предвид, че медалионът като основа на релефитъ съобразитъ на дѣдитъ т. е. като *imago clipeata* сж засвидетелствувани въ Римъ исторически още отъ III вѣкъ пр. Хр.¹

Самостояниятъ надгробен медалионъ намира, обаче, почва за развитие въ нѣкои отъ Дунавскитѣ провинции. Находкитѣ въ Норикумъ, Панония,² Горна Дакия,³ показватъ голѣмото разпространение на тази форма въ споменатитѣ Дунавски земи, което разпространение може да се сравнява съ разпространението на медалиона въ Македония. Интересно е да се изтъкне, какъ въ тѣзи иначе близки една до друга области, медалионътъ добива нѣкои мѣстни особености. Медалионитѣ отъ Норикумъ и Панония подобно на македонскитѣ завършватъ съ клинове, чрезъ които сж били вставяни въ особни подставки. Нѣкои медалиони отъ Дакия, обаче, сж пригодени да се прикрепватъ върху здрави стени, за което свидетелствуватъ дупкитѣ на грѣбната имъ страна и липсата на клинове на долната страна. Освенъ това медалионитѣ отъ първитѣ две провинции завършватъ горе и съ единъ особенъ стрѣховиденъ придатъкъ, който е билъ създаденъ отъ чисто практически съображения, именно да предпазва изображението отъ атмосфернитѣ влияния. Най-после медалионитѣ отъ северно-дунавскитѣ провинции се отличаватъ съ тежката си конструкция. Рамката е дебела, тя взема участие въ украсата на лицевата страна на медалиона, като особно при паметниците на Дакия тя образува тежкъ вѣнецъ отъ листа.

Въ това отношение особно интересенъ се явява медалионътъ отъ Гигенъ въ Софийския музей (обр. 14).⁴ Представенъ е само единъ женски бюстъ, който потъква въ

¹ J. Bolten, *Die Imago Clipeata*, Paderborn 1937, 9 сл.

² A. Schöber, *Die römischen Grabsteine in Noricum und Pannonien*, 209 сл.

³ G. Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia superior*, *Ephemeris Dacoromana* IV, 123 сл.

⁴ Ferré, цит. съч., обр. 12.

дълбоко издълбания дискъ. Бие на очи преди всичко тежката конструкция на този медалионъ. Рамката е масивна, нейното участие въ украсата на релефа е подчертано силно и съ това, че яйцевидниятъ орнаментъ, съ който е украсена, е разположенъ върху конвексния обржчъ и по този начинъ влиза въ системата на лицевата украса на диска, както това е при медалионитъ отъ дунавскитъ провинции. Изобщо този медалионъ по своята конструкция стои много по-близо до групата на дунавскитъ медалиони, отколкото до южнитъ — македонски, които се отличаватъ съ своята лека форма и тънка рамка. Този паметникъ представя една преходна форма между медалионитъ на севернитъ и южнитъ провинции.

Наличността на две области въ империята, въ които тази форма на надгробни паметници е била така разпространена, естествено повдига въпроса за отношението на паметниците отъ едната област къмъ паметниците на другата и изобщо за тѣхния произходъ.

За жалостъ материалътъ, съ който разполагаме, е твърде ограниченъ и случаенъ. Колко прибързано ще бжде при това положение да се вадятъ заключения, може да се види отъ обстоятелството, че до преди нѣколко години, когато материалътъ отъ Македония не бѣше известенъ, изглеждаше, че въ никоя друга провинция кржглата надгробна плоча не е била така разпространена, както въ Норикумъ, което можеше да накара нѣкои да търсятъ произхода на самостоятелния надгробенъ медалионъ тъкмо въ тази провинция.¹

Когато се говори за произхода на тази своеобразна форма надгробни паметници, излиза се обикновено отъ въпроса за произхода на медалиона изобщо, като основа на релефно изображение. При такова положение, разбира се, ние ще бждемъ отведени далечъ назадъ къмъ първообрази отъ елинистичната епоха въ Римъ и гръцкия Изтокъ. Въ Римъ още твърде рано се говори за изображения на прадѣдитъ върху щитовидни основи т. н. *imagines clipeatae*. За такива изображения се споменува на нѣколко мѣста въ римската литература. Така напримѣръ Плиний (*Hist. nat.* 35, 3, 4) ни съобщава, че единъ римски консулъ, Апий Клавдий, въ 495 пр. Хр. посветилъ на боговетъ щитове, върху които сж били изобразени не-

¹ Срв. F. Коеpp, *Germania romana* III², 1926, 12 сл.

говитъ прадѣди. Макаръ и това известие да е близо съ 200 години антидатирано (вж. Volten, цит. съч., 9 сл.), все пакъ то говори, че медалионътъ е познатъ въ Римъ още въ елинистичната епоха. Дали тѣзи образи сж били пластично представени или сж били рисувани, не може да се установи. Отъ по-късно време ни сж известни множество паметници отъ Римъ и Италия, гдето ние виждаме изобразени такива *imagines clipeatae* не само въ рисунка, но и пластично. Нѣкои отъ тѣхъ сж поставени върху особни подставки, други сж закачени. Единъ интересенъ примѣръ отъ такива *imagines* е и известниятъ щитъ съ изображението на Демостена. Не малко медалиони виждаме и въ помпеанскитѣ стенописи, а сжщо така и изобразени пластично върху надгробни паметници.¹

Напоследъкъ авторътъ на една интересна дисертация върху *imago clipeata*, G. Volten, който разглежда тази форма главно въ християнското изкуство, се спира доста подробно и върху въпроса за нейния произходъ и изтъква, че портретътъ въ кръглия щитъ се явява около времето на Апий Клавдий сжщо и въ земитѣ на близкия Изтокъ. Volten (стр. 11 сл.) привежда въ случая изображенията на *imagines clipeatae* върху македонски монети отъ III и II вѣкъ пр. Хр., гдето се виждатъ при нѣкои монети напр. на Антигонъ Гонатасъ, образътъ на владѣтеля, представенъ като Панъ. По-нататъкъ той привежда и едно сведение на Плиний, споредъ което сжщо и картагенцитѣ сж имали обичай да изобразяватъ портрети върху щитъ (стр. 12).

Въ случая, обаче, както съ право изтъква напоследъкъ O. Deubner,² македонскитѣ монетни образи не допринасятъ нищо при разрешаването на въпроса за произхода на *imago clipeata*, понеже тѣ иматъ съвсемъ друго значение и сж основно различни отъ интересуващитѣ ни паметници.

Въпросътъ за произхода на *imago clipeata* изобщо, не може за сега да се разреши и за това, защото почти всички

¹ Вж. у K. A. Neugebauer, Die Familie des Septimius Severus, Die Antike XII, 1936, 155 сл.; W. Altman, Die römischen Grabaltäre der Kaiserzeit, Berlin 1905, обр. 161; Schöber, цит. съч. 209 сл.; напоследъкъ вж. O. Deubner, Zu den grossen Propyläen von Eleusis, Ath. Mitt. LXII, 1937, 79, заб. 4.

² Цит. съч., стр. 79, заб. 4.

подобни паметници, съ които разполагаме за сега, сж главно отъ императорската епоха¹.

За разпространението на тази форма презъ императорската епоха е указалъ не малко влияние обичаятъ да се изобразяватъ императоритѣ въ медалиони. За императоръ Клавдий Готски (268—270 г.) историкътъ Trebellius Pollio (Scr. Hist. Aug., V. Claudii 3; сжщо Eutrop. IX, 11, 2) ни казва изрично, че, възъ основа на единодушното решение на Сената, на императора е билъ поставенъ въ курията златенъ щитъ, който и днесъ можелъ да се види и който представлялъ неговия образъ.² Подобни медалиони, разбира се не отъ скжпоцененъ материалъ, ще да сж притежавали и частни лица. Интересенъ е въ това отношение единъ дървенъ медалионъ отъ берлинския Kaiser-Friedrich-Museum, върху който съ цвѣтове сж били изобразени Септимий Северъ и Юлия Домна заедно съ дветѣ имъ деца Каракала и Гета. При това образътъ на Гета е изличенъ.³

Материалътъ, съ който разполагаме * показва едно, че появата на медалиона изобщо като форма на основата на релефа, може да се проследи чакъ до началото на елинистичната епоха. Откритъ остава въпросътъ, кжде и кога за първи пжтъ този кржгълъ фонъ се пренася и върху надгробната пластика и то като самостоятеленъ медалионъ.

Македонскитѣ находки още не сж ни донесли нѣкой паметникъ, който да бжде отпреди императорската епоха. Тѣ обаче ни откриха единъ новъ центъръ на разпространение на тази форма и показаха, че тукъ на югъ тази форма продължава да сжществува и въ IV вѣкъ, когато въ Норикумъ, Панония и Дакия тя се задържа едва до III вѣкъ.

¹ Volten, цит. съч., 13; Deubner, цит. съч., стр. 79 сл., привежда като най-раненъ паметникъ единъ медалионъ отъ Делось, който се датира около началото на I вѣкъ пр. Хр.

² Volten, цит. съч., стр. 16.

³ Neugebauer, цит. съч., стр. 155 сл.

1

2

3

4

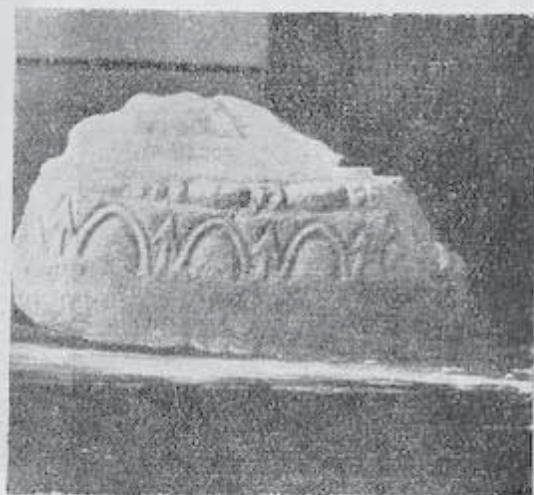
5

6

7

8

9

10

11

12

15

ДАРЪ
отъ
МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕНЪ
ИНСТИТУТЪ

16

17

18

НАЧАЛОТО НА МАКЕДОНСКИЯ ВЪПРОСЪ ВЪ БЪЛГАРИЯ. БЛАГОТВОРИТЕЛНИТЪ КОМИТЕТИ „ЕДИНСТВО“

отъ П. Д. Крусевъ.

Велико-Търново, старата столица на България, винаги е било начело на голѣми и малки движения за свободата на българския народъ. То пакъ първо издигнало гласъ срещу не правдата на Берлинския договоръ.

Следъ освобождението на България българскитѣ дейци отъ Цариградъ се прибрали въ Пловдивъ, а тия отъ Букурещъ и другитѣ ромънски градове — въ Велико-Търново, Русе и по своитѣ родни градчета. Тѣ били обзети отъ треска, какъ да се подпомогне временната руска администрация и войската, за да се уреди истинското управление въ освободена цѣлокупна България. Тѣ пълнѣли канцелариитѣ на губерниитѣ, на окръжията, на околицитѣ, на общинитѣ, на постояннитѣ комисиии, на устроенитѣ сѣдилища, преподавали въ училищата, пишели статии въ вестницитѣ и списанията, пълнѣли учебнитѣ войскови казарми на първия наборъ, уреждали болничното дѣло. Въ В.-Търново тѣ образували единъ деенъ кръгъ, въ който влизали Любенъ Каравеловъ, Стефанъ Стамболовъ, Драганъ Цанковъ, Цани Гинчевъ, Сава Илиевъ Сирмановъ, архимандритъ Стефанъ, докторъ Статъ Антоновъ, Христо Ивановъ Книговезецътъ, Христо Караминковъ Бунито, Жоржо Момчевъ, Георгий Живковъ, Михаилъ К. Сарафовъ, Димитъръ Павловъ Ивановъ, Никола Икономовъ, Петъръ Цоковъ, Петъръ попъ Димовъ, Атанасъ Андреевъ, Ангелъ Поповъ, П. П. Аврамовъ, Сава Ничевъ, Георгий п. Ивановъ, М. Калпакловъ, Калчо Пасковъ, Н. х. Георгиевъ, Александъръ Н. Златарски, Георгий Златарски, Костадинъ Ст. Арабаджиевъ, Н. Д. Смиловъ, Атанасъ Бобевъ, Георгий Кисимовъ, Христо Поповъ, Хр. х. Ангеловъ, Йорданъ х. Пенчевъ, докторъ Стефанъ х. Пенчевъ, д-ръ Кировичъ, Коста Коевъ, д-ръ Д. Сарафовъ, Иванъ Кавалджиевъ, Тодоръ Василевъ, Никола Лазаровъ, Никола

Момчевъ, Панайотъ х. Радковъ, Василъ Медникаровъ Победителътъ, капитанъ Райчо Николовъ, Коста А. Паница, И. Н. Гюзелевъ, Никола Бендерева, Георгий Корфунозовъ, А. М. Ташикмановъ и още 80 търновски видни търговци и занаятчии (вж. тукъ притурка II). Въ тоя кръгъ на търновската интелигенция тогава имало лица, които се учили въ Загребъ, Русия, Букурещъ, Цариградъ, и знаели по два-три езика. Тѣ взимали живо участие въ организацията на Старозагорското и Априлското възстание, въ Търновския революционенъ комитетъ, били другари на Левски и Ботйовъ, водили църковната борба, знаели какъ се организира народъ, комуто предстояли да се решаватъ жизнени народни задачи. Тѣ величаели Санъ-Стефанска България, радвали се на обединението на българския народъ, клели се да му служатъ беззаветно, за да покажатъ на свѣта, че тоя народъ е зрѣлъ за свободата си. И тъкмо тогава въ Лондонъ и Виена заговорили за конгресъ на велики сили, които да прекратятъ кроеното между Турция и Русия, да унищожатъ плода на 300.000 жертви отъ освободителната война.

Въ Берлинския конгресъ билъ разсѣченъ българскиятъ народъ. Всички будни българи останали изумени, когато узнали за раздроблението на Санъ-Стефанска България. Щомъ се узнало решението на Берлинския конгресъ, 25.000 бѣжанци отъ Люле-Бургазко, Лозенградско и Одринско взели съ себе си каквото могли и се изселили въ Източна Румелия. Въ Дедеагачко и Гюмюрджинско избухнало турско възстание начело съ Сенъ-Клеръ ага, английски майоръ, и Джанаварлията Исмаилъ ага, съ цель да завзематъ Харманли, Хасково и севернитѣ склонове на Родопитѣ, та да се намѣри разграничителната комисиия предъ свършенъ фактъ и да се докаже, че тамъ нѣма българско население. Турскитѣ чети се състояли отъ помаци, дезорганизираны турски войски, бѣжанци турци отъ България и Тракия. Българското население въ Гюмюрджинско, Димотишко и Дедеагачко било обречено на гибель, ако срещу турскитѣ орди и пълчища не се е опълчилъ родопскиятъ царъ въ това смѣтно време Петко войвода заедно съ Гочо Милевски, Хаджи Никола Зебилювъ и С. Буботиновъ, които храбро се борѣли срещу развилнѣлитѣ се наново турци. Тѣ не пустнали турски кракъ да мине надъ Харманли и Хасково и задържали положението, докато се

създаде земската войска въ Източна Румелия, нейнитѣ гимнастически дружества и комитетитѣ „Единство“, които се образували по идеята и почина на търновци, както ще видимъ сега.

Македонското население било най-разтревожено. Въ Горноджумайско окръжие и Разлога населението, щомъ узнало, че остава подъ турско, се въоръжило и разгонвало появилитѣ се турски войски. Въ София и Кюстендилъ рускиятъ офицеръ Калмиковъ събралъ чети и билъ готовъ да премине демаркационната линия при Горна-Джумая, за да се притече на помощъ на македонското население. Охридскиятъ митрополитъ Натанаилъ билъ душата на македонското революционно движение и тъкмѣлъ да организира за възстание цѣлото македонско население.

Търновскиятъ кръгъ отъ общественици и борци за народа знаели много добре това положение, както отъ тогавашния чужди печатъ, отъ телеграфнитѣ съобщения, тъй и отъ частнитѣ връзки, които поддържали съ своитѣ по-раншни другари въ всички български градове, и отъ рускитѣ административни и военни власти, съ които поддържали близки отношения. Търновци разбрали много добре, че борбата за свобода не е още приключена и решили да възобновятъ революционната тактика на бившитѣ букурешки комитети. Единъ месецъ следъ Берлинския договоръ, на 29 августъ, търновскитѣ дейци се събрали въ пруста на хаджи Недѣлковата къща, гдето живѣлъ Любенъ Каравеловъ и се помѣщавало читалището „Надежда“, и следъ изчерпателни разисквания основали великотърновски губернский благотворителенъ комитетъ „Единство“. За целитѣ и дейността на тоя комитетъ нѣмаше да знаемъ нищо днесъ, ако не бѣ запазена протоколната книга на тоя комитетъ съ редовно вписани въ нея 37 протоколи, водени грижливо главно отъ просвѣтения труженикъ и книжовникъ Никола Лазаровъ. Ние ги притежаваме днесъ благодарение на видния търновецъ Георгий Лазаровъ.

Въ учредителното събрание на комитета „Единство“ присѣдствували почти всички отъ споменатитѣ по горе търновски дейци. Ето какъ обосноваватъ целта и задачитѣ на комитета: „Днесъ, година хиляда осемстотинъ седемдесетъ и

осма, августъ двадесетъ и деветъ, ние, отдолуподписанитѣ, събрахме се съ цель да се споразумееме, като какъ можеме да помогнемъ на нашитѣ братя въ Тракия и Македония, които занаяпредъ се отдѣлятъ отъ Придунавска България чрезъ решението на Берлинския конгресъ. Като се взе предъ видъ нещастното положение на нашия народъ и особено на нашитѣ братя, оставени подъ турското владичество, ние решихме, че е наша свята длъжностъ като българи и деца на едно и сжщо отечество да употребиме отъ насъ зависещи срѣдства за подобренieto на това положение, като спомагаме на сънародцитѣ си, които би се нуждаели отъ нашата братска помощъ. За да има успѣхъ нашето дѣло, ние намѣрихме за нужно да съставиме единъ комитетъ въ града Търново подъ название „Единство“, който да вземе отгоре си грижата да работи постоянно за разпространението на своитѣ идеи навредъ изъ нашето отечество чрезъ съставянето на подобни комитети, съ които да бжде въ сношение и всичкитѣ да иматъ една цель, за постигането на която съвмѣстно и съгласно да работятъ и която да бжде: „единството на всичкитѣ българи и подобренieto на тѣхното днешно положение“.

Първото управително тѣло било избрано единогласно, въ съставъ почетенъ председателъ архимандритъ Стефанъ, председателъ д-ръ Статъ Антоновъ, подпредседателъ Цани Гинчевъ, касиеръ Никола Икономовъ, книговодителъ Петъръ п. Димовъ и секретари Стефанъ Стамболовъ, Никола Лазаровъ и Димитъръ Павловъ Ивановъ. Тоя съставъ билъ запазенъ до заминаването на Стефанъ Стамболовъ като представителъ на търновския комитетъ въ Кюстендилъ, за да участвува въ Централния комитетъ на македонското възстание. Вмѣсто Стамболова за трети секретаръ билъ избранъ А. М. Ташиковъ.

Събранията на комитета сж били редовни и извънредни. Редовнитѣ сж били опредѣлени да ставатъ всѣки празниченъ день, а извънреднитѣ, когато управителното тѣло намѣрѣло за добре да ги свика. Все пакъ първитѣ събрания ставали почти презъ день, защото се бързало да се изпреварятъ събитията и организационната работа да бжде привършена, за да се премине бързо къмъ осъществяване целитѣ на комитета. Михаилъ К. Сарафовъ билъ

избранъ за нароченъ куриеръ да изучи на самото мѣсто положението въ Г.-Джумайско, Разлогъ и Македония, да се срещне съ митроп. Натанаила и му обясни целта и задачитѣ на основания комитетъ и да изучи отъ него нуждитѣ, които трѣбва да се задоволяватъ. За тая цель билъ купенъ конь и били отпуснати 20 наполеона за пѣтни и дневни на куриера. Особена комисиия изработила уставъ на комитета. Въ нея влизали д-ръ Статъ Антоновъ, Георгий Живковъ, Д. П. Ивановъ, Стефанъ Стамболовъ и Никола Лазаровъ. На 3 септемврий уставътъ билъ приетъ и влѣзълъ въ сила (вж. устава тукъ, притурка I). Следъ това се пристъпило къмъ разширение на комитетската мрежа въ цѣла България и Източна Румелия, бързало се да се учредятъ окръжни комитети въ Търновската губерния: въ Габрово чрезъ Т. Бурмовъ, д-ръ Алексий Христовъ, Петъръ Гинчевъ, Сава Илиевъ Сирмановъ; въ Севлиево — бр. Спиридонови, Сава Яковъ, Г. Драгошиновъ; въ Ловечъ — Иванъ Драсовъ, Г. Тишевъ, Илия П. Лукановъ; въ Дръново — Т. Икономовъ и Хр. х. Ангеловъ; въ Тръвна — Илия Шиваровъ и П. Икономовъ; въ Елена — Миланъ Радивоевъ, Георгий Златарски и Йорданъ х. Тодоровъ; въ Лѣсковецъ — Калчо Пасковъ; въ Горна Орѣховица — Калчо Пасковъ и архимандритъ Стефанъ; въ Османъ-Пазаръ и Котелъ — И. Н. Гюзеловъ.

За организирането на комитети въ Русе и Варна било използвано пребиванието на Ив. Кавалджиевъ въ Търново. Нему билъ даденъ преписъ отъ устава и препоръчително писмо. До кого било адресувано това писмо не е казано. Отъ сетнешнитѣ протоколи и отъ известната намъ досега книжнина знаемъ, че то е било отправено до митрополитъ Григория, който ще е свикалъ тогавашната интелегенция въ Русе (Марко Балабановъ, Иваница Данчовъ, Н. Т. Обретеновъ, Н. Жейновъ, Иванъ Вазовъ, Ф. Филчевъ и В. Джумалиевъ). Сжщото писмо било изпратено и до митрополитъ Симеона въ Варна. На 6 октомврий търновскиятъ комитетъ получилъ писмо отъ митрополитъ Григория, че е основанъ комитетъ „Единство“ въ Русе. Протоколирана е и една телеграма отъ Ив. Вазовъ. Въ друго писмо до Русе се иска да пратятъ делегати въ Влашко, за да се види какво се работи тамъ. Пращанъ билъ П. Гурбановъ отъ търновския комитетъ въ Русе да дей-

ствува да се взематъ 350 наполеона, които кжщата Симеоновъ и Сие дължала на търновчанина Н. П. Аврамовъ, членъ на комитета. Половината отъ тази сума била подарена отъ Аврамовъ на комитета. Съ помощта на Марко Балабановъ, който билъ русенски подгубернаторъ, П. Гурбановъ сполучилъ да вземе сумата, но русенскиятъ комитетъ искалъ да се остави половината отъ подарената частъ на него, а другата половина на търновския комитетъ. Отъ доклада на П. Гурбановъ се вижда, че цѣлата сума била донесена отъ него за търновския комитетъ, издействувана съ голѣмимъжки. Вестникъ „Б ъ л г а р и н ъ“, който излизалъ въ Гюргево и се редактиралъ отъ Хр. Бѣчваровъ и Д. К. Поповъ, е помѣстилъ нѣкаква бележка, за която търновци го укорявали и чрезъ русенския комитетъ искали да се опровергае, като записали две течения отъ вестника.

Съ Влашко търновскиятъ комитетъ се е сношавалъ чрезъ комитетитѣ въ Русе, Свищовъ, Рѣхово и Видинъ. Търновци уведомили българитѣ въ странство за съставянето на комитета „Единство“ и ги подтиквали да съставятъ и тѣ такива комитети, като поддържатъ връзки съ тѣхния комитетъ. Пратили имъ преписъ отъ устава си и окръжни писма, въ които подробно ги уведомявали за вървежа на организацията и целитѣ ѝ. Въ кои градове били пратени такива писма, не е посочено. На 27 септемврий дали писмо и комитетския уставъ на видния търновецъ д-ръ Кировичъ, синъ на Коконъ Анастасия (въ това време той билъ въ Търново като уредникъ на руското болнично дѣло въ България), за да го занесе на славянофилитѣ въ Русия. Съ това писмо търновци съобщавали, че е основанъ комитетъ „Единство“ и ги молѣли да сътрудничатъ въ целитѣ и задачитѣ му. Може да се догаждаме, че и въ Виена било пратено подобно писмо до кжщитѣ на Паница и бр. Киселови, още повече, че единъ членъ на фирмата Георгий Н. Киселовъ е билъ членъ на комитета „Единство“ и на благотвор. др-во „Напредѣкъ“ съ председателъ д-ръ К. Поменовъ. Какъвъ е билъ отзвукътъ отъ тия сношения, за сега не знаемъ нищо.

За да се създаде мрежа отъ комитети „Единство“ въ другитѣ губернии, търновскиятъ комитетъ избралъ най-сигурния пжтъ: непосредно съприкосновение на негови представители съ видни общественици въ губернскитѣ градове. Още на 5 септемврий, въ петото заседание, едногласно били избрани Георгий Живковъ, Жоржо Момчевъ и д-ръ

Статъ Антоновъ за губернски организатори. Снабдени съ преписи отъ устава и пълномощни писма, тѣ заминали. Въ Севлиево тѣ заварили основанъ комитетъ, на който подпомагало и женското благотворително дружество. Въ Плѣвенъ, който спадалъ тогава къмъ Русенска губерния, тѣ се срещнали съ тамошнитѣ общественици, които признавали, че трѣбвало да се работи за Македония, но студено посрещнали идеята за комитетъ. Все пакъ натоварили съ тая задача архимандритъ Константина. Той успѣлъ да състави комитетъ едва на 14 октомврий. Плѣвенскиятъ комитетъ влѣзълъ въ връзка съ търновския и съобщилъ, че събралъ пари и вещи и изпратилъ пари до митрополитъ Мелетия въ София. Връзките на тоя комитетъ съ търновския били установени до 19 ноемврий. Кои лица сж влизали въ него, не е известно.

Отъ Плѣвенъ губернскитѣ организатори се отправили за Видинската губерния и спрѣли въ Вратца, тогава окръженъ градъ. Посрещнати били възторжено, направили събрание, въ което присѣдствували 50 най-влиятелни и най-интелигентни вратчанци, съставили комитетъ и назначили лица, които да отидатъ въ селата да събиратъ помощи и пари. Имало вече женско дружество за подпомагане на македонскитѣ бѣжанци, но то приело устава на комитета и се присъединило къмъ комитета. Повече за връзките на тоя комитетъ не знаемъ. Тамъ сж били Георгий Вълчевъ, председател на окръжния сждъ, Костаки Анковъ, председател на окръжния съветъ, Иванчо Николаки, председател на градския съветъ, Хаджи Вандо Георгиевъ, Николчо Антоновъ, Иванъ Стойновъ и всички живи ратници отъ по-раншитѣ комитети (Стойанъ Заимовъ и др.). Вратчански окръженъ управител билъ Младенъ Желѣзковъ Вететковъ, който е съдействувалъ за работата на комитета.

Въ Берковица тѣ заварили населението тъкмо въ гроздоберъ и могли да се срещнатъ само съ секретаря на началника на окръга Йорданъ Наумовъ, който обещалъ да работи за съставянето на комитетъ съгласно устава, който му предали. Председател на окръжния сждъ е билъ Димитъръ Катрановъ, членове Йорданъ Наумовъ (после председател на Окръжния съветъ), Михаилъ Първановъ, Атанасъ Цековъ, Константинъ Вацевъ, Цеко Ивановъ, които сж били първенци

на града и избрани за депутати въ учредителното Народно събрание.

Въ Видинъ тѣ не сж отишли, а презъ Петроханъ и Гинци пристигнали въ София. За видински комитетъ тѣ сж били известени отъ нарочния куриеръ на търновския комитетъ Михаилъ Сарафовъ, който билъ на 5 септемврий въ Видинъ и съобщилъ съ телеграма въ Търново, че е основанъ комитетъ. На 8 с. м. търновскиятъ комитетъ писалъ писмо на Кирякъ Цанковъ. Като чакали отговоръ до 9 октомврий, търновци решили да пратятъ второ писмо въ Видинъ и на 29 ноемврий, когато П. Горбановъ се върналъ отъ Русе, търновци го запитали, узналъ ли е нѣщо, защо Видинъ мълчи и не проявява дейность. Нѣкои твърдятъ, че Стамболовъ работѣлъ заедно съ видинския митрополитъ Кирилъ, обаче по това време такъвъ митрополитъ тамъ е нѣмало. Въ историята на Видинъ отъ Цухлевъ нищо се не говори за тоя комитетъ. Естествено е било търновци да се обърнатъ до Кирякъ Цанковъ, защото той билъ сподвижникъ съ Каравеловъ, Ботевъ, Левски и Стамболовъ. Ако и почетени най-рано, видинци, по едни или други съображения, още не сж показали дейно участие въ комитета си, поне доколкото се знае сега.

Въ Сливенъ търновскиятъ комитетъ изпратилъ писмо съ уставъ до д-ръ Планински и го молили да основе комитетъ. Че такъвъ билъ основанъ и тамъ и проявявалъ дейность, имаме косвени сведения.

Софийската губерния обхващала тогава окръжитѣ Софийски, Орханйски, Самоковски, Дупнишки, Радомирски, Златишки, Кюстендилски и Горно-джумайски. Губернаторъ билъ Алабинъ, когото тогавашнага търновска интелегенция добре познавала. Той дошълъ въ В.-Търново като пълномощникъ на Руския червенъ кръстъ да подпомага еленскитѣ бѣжанци, уредилъ и подобрилъ управляванитѣ отъ особенъ комитетъ въ В.-Търново детски приюти и стоялъ до края на юлий 1878 год., като отпускаръ суми за тия приюти. Той направилъ първа стѣпка въ В.-Търново да възкреси славата на древната светиня „Св. Четиридесетъ мжченици“. Самъ далъ 750 франка (22000 лева днешни пари) на търновския подгубернаторъ Драганъ Цанковъ за превръщане сградата отъ джамия въ църква и отправилъ позивъ къмъ търновци за помощи съ сжщата цель. И, макаръ църквата да не е била напълно по-

правена, тя била тържествено осветена и се извършвало въ нея богослужение за радостъ на търновци. Алабинъ билъ кметътъ на градъ Самара, гдето било съшито самарското знаме за възстанието презъ 1876 г. и по неговъ починъ дадено на българскитъ опълченци, за да стане светиня при Стара-Загора и Шипка.

Споредъ списъка, съставенъ отъ Маринъ Дриновъ за тогавашната интелигенция въ София, виждаме, че бждещата българска столица тогава едва наброявала двадесетина по-значителни личности и имала около 16000 жители, следъ изселването на турцитъ. Важенъ факторъ е билъ софийскитъ митрополитъ Мелетий, който къмъ 1874 г. ималъ за пръвъ секретаръ търновчанина Никола Лазаровъ и съ него нареждалъ училищата въ Софийско. Друга видна личностъ е билъ охридскитъ митрополитъ Натанаилъ, който тогава не билъ допустнатъ да се върне въ епархията си. Той застаналъ на страната на възстаницитъ отъ Кресненско и Разложко и билъ въ постоянни връзки съ капитанъ Калмиковъ, войвода на чети.

На 5 септемврий пристигналъ въ София търновскитъ нароченъ куриеръ М. Сарафовъ и на 16 септемврий търновци четъли неговото писмо отъ София. Той намърилъ тамъ дружество за подпомагане ранени и болни войници подъ председателството на А. Петковъ, заварилъ прииждането на много македонски бѣжанци, видѣлъ руския капитанъ Калмиковъ да организира чети за навлизане въ Македония и считалъ положението много обнадеждително. Подканилъ търновци часъ по-скоро да пратятъ пари, помощи, дрехи, оржжия, волници за възстанието. Въ кръга на Натанаила, Мелетия и войводитъ на бждещето възстание Михаилъ Сарафовъ се е запозналъ още по-добре съ положението и нуждитъ, които трѣбвало да се задоволятъ. Когато се върналъ въ Търново, той донесълъ писмо отъ митроп. Натанаила, който благославялъ дѣлото на търновци. Устниятъ докладъ на М. Сарафовъ е повдигналъ духа на търновци и тѣ се заловили по-усърдно за организационна работа. Между другото Михаилъ Сарафовъ донесълъ и идеята да се изпрати отъ търновския комитетъ, както и отъ всички губерньски комитети, по единъ представителъ при Централния комитетъ въ Кюстендилъ, за да приема помощитъ и паритъ, оржжията

отъ своята губерния и да докладва за развитието на събитията.

Нѣколко дена следъ завръщането на М. Сарафовъ въ Търново на 23 септемврий, въ София сж пристигнали губернскитѣ организатори на търновския комитетъ Георгий Живковъ, Жоржо Момчевъ и д-ръ Статъ Антоновъ, които въ сжщия день уведомили съ телеграми търновци да изпратятъ храни и помощи за нещастнитѣ македонски бѣжанци, достигнали по това време до 15 хиляди мъже, жени и деца. Търновци веднага изпратили чрезъ Алабина 1000 франка, натоварили една комисиия отъ Хр. Петровъ, Трифонъ Филювъ, Илия Поповъ, Атанасъ Бобевъ и касиера Никола Икономовъ да закупятъ продаванитѣ на тръгъ разни вещи. Въ Търновъ пристигнали отъ окръга сто пушки, които П. п. Димовъ се задължилъ да приеме и пази въ склада на общината. Драганъ Цанковъ подарилъ 3 денка дрехи. Въ Горна Орѣховица архимандритъ Стефанъ и Димитъръ П. Ивановъ събрали 6800 гроша помощи. На 29 септемврий се получили още пушки, между които и развалени. Натоварени били Петъръ п. Димовъ и х. Пандели Аврамовъ да ги приведатъ въ изправностъ и ги прибератъ. Въ сжщия день пристигналъ Жоржо Момчевъ отъ София и докладвалъ за положението на работитѣ тамъ и въ Македония. Това накарало търновци веднага да изпратятъ събранитѣ пушки, дрехи, вещи и пари.

На 1 октомврий, когато избухнало вече възстанието въ Кресненскитѣ села, предъ едно събрание отъ 50 члена на комитета „Единство“ въ Търново завърналитѣ се Георгий Живковъ и д-ръ Статъ Антоновъ направили докладъ за положението. Въ София тѣ намѣрили населението крайно равнодушно къмъ идеитѣ на комитета, но имало единъ кръгъ отъ образовани люде, дошли отъ разни краища на България, които възприели радостно идеитѣ на търновци. Благотворителното дружество, което заварилъ М. Сарафовъ, се превърнало въ комитетъ. Душата на цѣлото македонско движение билъ митрополитъ Натанаилъ Охридски, но не могли да се срещнатъ съ него, понеже заминалъ за Пловдивъ. Капитанъ Калмиковъ билъ готовъ да мине съ чета границата, но властта узнала, разтурила четата му, арестувала го и после го пустила. Сега работѣлъ съ превърналото се въ комитетъ „Единство“ благотворително дружество. Председателтъ на тоя комитетъ билъ софийскитъ митрополитъ Мелетий, съ когото,

както казахме, най-добре се е познавалъ Никола Лазаровъ, единъ отъ секретаритѣ на търновския комитетъ „Единство“. Събрани били около 100 души възстаници, повечето стари опълченци, и Калмиковъ се канѣлъ да мине съ тѣхъ границата. Имало много желаещи за възстаници, но липсвали сръдства и оржжия. Подготвявало се населението въ цѣла Македония и, ако имало оржжие, то щѣло да се дигне цѣло на кракъ. Комитетътъ „Единство“ въ София работѣлъ да организира комитети въ градоветѣ и селата. На връщане губерньскитѣ търновски представители срѣщали групи младежи, които отивали да се записватъ волници за възстанието.

Тоя докладъ силно подействувалъ на търновци и още поусърдно се заели съ своята организационна работа, събирали пушки, патрони, дрехи, пари, взели да записватъ волници и наредили да се изпращатъ въ София паритѣ, оржжието и вещитѣ, събрани отъ другитѣ комитети въ Търн. губерния. Търновскиятъ комитетъ изпратилъ три транспорта съ оржжие и четири пѣти по 10 души волници, (виж. тукъ пригурка III), които снабдилъ съ пѣтни и дневни до София за 10 дни. Между това той организиралъ комитети въ Лѣсковецъ, Горна Орѣховица, Елена, Беброво, Габрово, Дрѣново, Свищовъ, Орѣхово, Шуменъ, Османъ-Пазаръ, Котелъ, Сливенъ, Пловдивъ, Хасково и Харманли, безъ да повтаряме тия, които организирали губерньскитѣ му представители. Изникнали селски комитети „Единство“ и въ търновскитѣ села Иванча, Тръмбешъ, Кара Хасанъ-кюю. (Лозенъ) Церова Кория, Златарица, Драгижево, Сушица, Кара-бунаръ (Царски изворъ), Кара-кюю, Джулюница, Паскалевецъ, Кесарево, Ново село, Миндя, Мерданя, Долна Орѣховица, Аруклери (Владиславъ), Калаглари, Михалци, Ялари, Стамболово и Сухиндолъ. Цѣлата търновска губерния била приканена чрезъ окръжнитѣ комитети да вземе участие въ голѣмото дѣло, което си поставили търновци — да се подпомогне обединението на българския народъ. Благодарение на запазенитѣ протоколи се знае вече нѣщо за комитетитѣ, съ които търновци сж се сношавали, но какъ е протичала дейността на тия отдѣлни комитети и лицата, които сж ги съставяли, не знаемъ. И нашитѣ историографи не сж се натъкнали на тази дейность на комитетитѣ „Единство“ въ градоветѣ и селата въ цѣла България.

За организирането на окръжнитѣ, околийски и селски

комитети търновци сж изтъквали начело архимандритъ Стефана, Стефанъ Стамболова, Димитъръ П. Ивановъ, Жоржо Момчевъ, Хр. Караминковъ Бунито, Йорданъ Йордановъ Инджето, Танко Добревъ (споредъ неговитѣ лични показания), Калчо Пасковъ, Никола Бендерева. Когато образуванитѣ отъ тѣхъ комитети се разрастватъ и почватъ по-усилена дейность, назначенъ билъ постоянненъ организаторъ — Георгий Корфунозовъ съ месечна заплата и окръженъ куриеръ за бързо разнасяне кореспонденцията — Статъ Христовъ. За разсиленъ при комитета е билъ назначенъ младежътъ Пантели Аврамовъ. Когато е предстояло да се купуватъ вещи, да се прибиратъ и поправятъ пушки, да се измолва отъ губернскитѣ власти нѣщо, да се даде представление съ цель да се получатъ суми за касата на комитета, винаги се е прибѣгвало до комисии отъ негови членове. Въ комисииитѣ сж влизали търновцитѣ: П. п. Димовъ и П. Аврамовъ — за пушки и транспортъ; Сава Ничовъ, Н. Станчовъ, Йорданъ Пенчевъ, Н. х. Петковъ и капитанъ К. Паница — за даване представление; Христо Петровъ, Трифонъ Фильовъ. Илия Поповъ, Атанасъ Бобевъ и Никола Икономовъ — за купуване вещи и дрехи; Коста Коевъ, Йорданъ Пенчовъ и Никола Момчовъ — за преглеждане смѣткитѣ на касиера; архимандритъ Стефанъ, П. Гурбановъ, Илия Поповъ, Д. Маноловъ, П. Цоковъ и д-ръ Статъ Антоновъ — за придобиване на подаренитѣ отъ Петко Аврамовъ пари за комитета; комисия за приемане даръ отъ Дѣдовъ 1025 франка; комисии отъ д-ръ Статъ Антоновъ, П. п. Димовъ, Коста Коевъ, Стефанъ Стамболовъ и Цани Гинчевъ, за да действуватъ предъ рускитѣ власти да се освободятъ за водители на възстаници рускитѣ офицери отъ българската учебна команда въ Лѣсковецъ — гвардейскитѣ поручикъ Николай Николаевичъ, Северинъ Густавовичъ Тигеръщедтъ и Теодоръ Андриевичъ Кургановичъ, които пожелали сами да бждатъ водачи на възстаницитѣ, и българина капитанъ Райчо Николовъ; махаленски комисии за събиране оржжие въ Търново (за махала „Св. Никола“ Никола Момчовъ и Коста Аврамовъ, за м. „Св. Костадинъ“ Д. Януловъ, Н. х. Георгиевъ и П. Пипевъ; за м. „Св. Богородица“ — Георгий Аврамовъ, Я. Станьоолу и П. Михайловъ; за м. Св. „Атанасъ“ Атанасъ Бобевъ и Георгий Ю. Ивановъ). За обхождането на домоветѣ отъ тия комисии е било разгласявано въ църква. Всички

комисии си извършвали най-добросъвѣстно възложената имъ работа. Театралната комисия е действувала да се отпустне отъ търновския полицмейстъръ залата-коридоръ на общинското здание. Похарчени били 20 наполеона за декори и дрехи, та представлението да излѣзе блѣскаво. Презъ коледнитѣ праздници била дадена драмата „Иванко“. Половината отъ прихода е билъ за комитета, а другата половина — за училищата. За сега знаемъ само името на единъ актьоръ: Никола Лазаровъ. На това представление присѣствувалъ и Маринъ Дриновъ, който похвалилъ играта, възхитилъ се отъ нея и предложилъ стипендия на Н. Лазаровъ.

Отъ София постоянно напирали съ писма, а често и съ телеграми за оржия, патрони, припаси. Търновци търсѣли патрони, гдето имъ се окажело: въ Габрово, Елена, Котелъ, Троянския манастиръ. Самъ Стамболовъ събралъ 2500 картуши. Отъ София искали 10,000 пушки, и търновци разпратили окръжни писма до всички деятели и комитети да се събератъ тия пушки. Изпратени били три транспорта въ София. Общото количество на събранитѣ пушки и патрони не може да се опредѣли, защото има частични донесения за тѣхъ. Дръновци и трѣвненци сж изпращали пушкитѣ и патронитѣ чрезъ Габрово въ София; Лѣсковецъ и Орѣховица — чрезъ Търново; Севлиево, и Ловечъ направо. Плѣвенъ, Габрово и Ловечъ пращали отдѣлни транспорти. Това е струвало скъпо, защото всичко е било купувано и за транспортитѣ плащано, макаръ и да е било искано отъ рускитѣ военни власти да се изпращатъ съ реквизирани коли.

Щомъ се обявило възстанието въ Кресна и Разложко и чети навлѣзли въ Македония, повдигналъ се въпросъ да се събиратъ доброволци, които тогава се наричали волници. Христо Ивановъ Голѣмиятъ, Христо Караминковъ Бунито, капитанъ Райчо Николовъ, Йорданъ Йордановъ Инджето, Танко Добревъ и Георгий Славовъ били натоварени да увещаватъ и записватъ волници. Сжщото правѣли и всички организирани комитети. Тая дейностъ почнала отъ 14 октомврий и продължавала до потушаване на движението. На всѣки волникъ се давали по 20 франка (600 лева) пѣтни и дневни до София. Пращани били на групи по 10 волници. Запазени сж имената на 40 волници, които сж били все изпитани и вѣрни младежи.

Понеже всичко е струвало пари, търновци сж гледали да привлѣкатъ въ комитетитѣ по-първитѣ търговци и състоятелни граждани, които могли да правятъ жертви. Тѣ се приемали за основателни, почетни и спомагателни членове. Плащали сж по 5 франка членски вносъ (150 лева) месечно. Първоначално членскитѣ вноски и волнитѣ помощи се внасяли срещу ржкописна квитанция, а по-сетне чрезъ печатна. Образецъ отъ ржкописна квитанция се намира въ архивния отдѣлъ на Народната библиотека въ В.-Търново. Издадена била отъ касиера Н. Икономовъ срещу внесената доброволна помощъ отъ Стефанъ х. Пенчевъ, тогавашенъ търновски лѣкаръ. Тя гласи: „№ 19. Квитанция. Г-нъ Ст. х. Пенчевъ внесе, за волна помощъ на Бъл. Благотвор. Комитетъ „Единство“ въ Търново, петнадесять (15) рубл сребър. Търново. 25 7/врий 1878. Кассиер. Н. Икономовъ“. Почетни членове били Дѣдовъ — 1025 фр. (30,000 лв.) Никола Беровъ — 300 фр. (900 лв.), Петко Аврамовъ, женското дружество „Радостъ“. Спомагателни членове сж били Аврамъ Петковъ, който внесълъ една сума по-малка отъ 300 франка, каквато се е искала за почетнитѣ членове. По една груба смѣтка въ търновския комитетъ сж постѣпили за 3 месеци отъ сжществуванетоъ му 6,000 франка или около 200,000 лева днешни пари. Въ Горна Орѣховица сж били събрани 100 наполеона, въ Лѣсковецъ — 150, въ Дрѣново 1,000 франка. Не може да се установи, колко сж били събрани въ всички организирани комитети (Елена, Трѣвна, Габрово, Севлиево, Ловечъ, Плѣвенъ).

Комитетътъ ималъ 37 заседания, отъ 29 августъ 1878 год. до 10 декемврий с. год. За тѣхъ има 37 протокола, отъ които секретарьтъ Никола Лазаровъ е записалъ 34 и М. А. Ташикмановъ 3 протокола. Събранията на комитета били посещавани добре отъ членоветѣ и нѣма заседание, въ което да не присѣтствували повече отъ 25 лица, а когато се решавали важни въпроси събранията сж посещавали повече отъ 50 члена. Въ продължение на 3 месеца търновскиятъ комитетъ е привлѣкълъ 179 търновци за членове на комитета. При приемането на членоветѣ се е гледалъ и моралътъ на лицата. По тази причина Димитъръ Станчевъ, Янко Белалията и П. Бояджиолу не били приети за членове, а Иванъ Танасовъ и Христо Кундурадгията били следени отъ комитета и изключвани, защото злоупотрѣбвали съ довѣрието му. Въ селата

организаторитѣ на комитетитѣ нигде не срещнали прѣчки, освенъ въ село Паскалевецъ, гдето кметътъ и джандаринътъ правѣли спѣнки на постоянния организаторъ Георгий Корфунозовъ да основе комитетъ, та д-ръ Статъ Антоновъ си взелъ бележка и се е оплакалъ на окръжния управителъ — тогава Георгий Смиловъ. За да бждатъ многолюдни събранията, служило се е съ едноцърквие (моноклисия), което заповѣдвалъ архимандритъ Стефанъ. Въ Ловечъ сж си служили и съ митингъ. До 36 заседание властта не се е интересуваля отъ действията на комитета, а понѣкога дори и спомагала, но на 3 декемврий търновскиятъ губернаторъ Щербински поискалъ списъкъ на комитетитѣ, списъкъ на членовѣтѣ и книгитѣ за волни помощи. Книгитѣ за волни помощи му били дадени, но списъкъ на комитетитѣ не. Последното регистрирано заседание е било на 10 декемврий 1878 год.

Писмоводството и дѣловодството на търновския комитетъ се е било разрастнало извънредно много: преписване устава, докато се напечатали въ Каравеловата печатница въ Русе; пращане окръжни писма до организираниѣ комитети въ цѣла България, Тракия и Македония; приемане и отваряне на писма и телеграми; проучване състоянието на комитетитѣ и нуждитѣ на възстаницитѣ и бѣжанцитѣ, които трѣбвало да се задоволятъ. Цѣлата тази дейность лежала върху секретаритѣ на комитета Стефанъ Стамболовъ, Никола Лазаровъ и Димитъръ п. Ивановъ. Тѣхното присѣствие въ всички заседания е било необходимо и тѣ наистина не пропускали заседание, освенъ когато сж отивали по организационна работа: Ст. Стамболовъ да организира комитетъ въ Габрово и две села, а Д. п. Ивановъ — въ Лѣсковецъ и Горна Орѣховица. Когато се е касало да се привлѣкатъ нови членове, тѣ имъ изяснявали целитѣ и задачитѣ на комитета. Напирали на единството на българския народъ, припомняли нещастното положение на тѣхнитѣ братя, които до вчера сж дѣлили съ тѣхъ игото на турци и гърци, подтиквали ги за жертви въ такъвъ върховенъ часъ за сждбата на Тракия и Македония. И всичко това сж вършили безкористно.

Дошълъ върховниятъ моментъ отъ живота на търновския комитетъ „Единство“ — изборътъ за губернский представителъ въ Централния комитетъ на възстаническото дви-

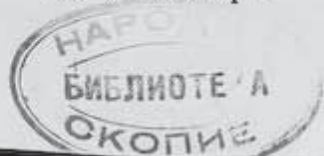
жение въ Македония. За такъвъ представителъ се бѣ изказалъ народниятъ куриеръ Михаилъ Сарафовъ следъ завръщането си отъ София. Такъвъ представителъ се искалъ отъ всички губернтски комитети „Единство“. Окръжнитѣ и селски комитети трѣбвало да посочатъ лицата. Почти всички сж посочили Стефанъ Стамболова. Изборътъ му станалъ на 10 ноемврий, а на 13 ноемврий едногласно билъ потвърденъ и отъ търновския комитетъ. Като благодарилъ за честта, той предложилъ да му се отпуща кредитъ отъ 200—300 франка (6,000 до 9,000 лева днешни пари) месечно за лични и други разноси, за които редовно ще се отчита, да му се приготвятъ пълномощни писма, прочелъ членове отъ устава, които губернаторътъ Щербински искалъ да измѣни, предложилъ да се намѣри неговъ замѣстникъ като секретаръ на комитета. Въ заседанието на 19 ноемврий билъ избранъ за неговъ замѣстникъ А. М. Ташикмановъ. Стамболовъ получилъ пълномощни писма и 600 франка за пѣтни и дневни и се приготвилъ за пѣтъ. На 22 ноемврий комитетътъ му далъ 5,000 франка (всичката налична сума) да ги предаде на Централния комитетъ. Тия 150,000 лева днешни пари, повѣрени нему, показватъ съ какво безгранично довѣрие се е ползувалъ той. Кога точно е пристигналъ Стамболовъ въ София, не се знае, но на 29 ноемврий той билъ въ София, защото съобщилъ съ писмо отъ тази дата, че дрѣновци му вржчили тамъ 1,000 франка (30,000 лв.) Миналъ е презъ Ловечъ, откъдето е изпратилъ писмо. На 9 декемврий се получило негово писмо отъ София. Вѣроятно това било първото писмо, въ което съобщилъ, че е пристигналъ, че се е представилъ на митроп. Натанаила и на възстаническитѣ воеводи. На 10 декемврий се получила негова телеграма, че заедно съ дѣда Натанаила заминалъ за Кюстендилъ и Джумая, гдето се намирало върховното ръководство на възтаницитѣ.

Оттукъ нататкъ се проследжа пѣтътъ на Ст. Стамболова по други извори, защото последниятъ протоколъ на търновския комитетъ „Единство“ свършва съ подготовката за общи годишни събрания на селскитѣ, окръжнитѣ и губернтскитѣ комитети. Тѣзи събрания трѣбвало да станатъ: на 27 декемврий селскитѣ комитети, на 2 януарий окръжнитѣ и на 10 януарий губернтскитѣ. Освенъ това грамадната

архива на комитета за сега стои нѣкжде скрита или е изчезнала безвъзвратно поради наше нехайство и невежество. За щастие, самъ Стамболовъ си е държалъ преписи отъ писмата, които е прасалъ до разнитѣ комитети и най-вече търновския, на който билъ представителъ и който по дългъ е трѣбвало да уведомява. У съпругата на Стамболова сж запазени две изложения на Стамболовъ отъ това време до търновския комитетъ „Единство“. Въ едното той пише, че на 16 декемврий билъ въ село Изворъ, Кюстендилско, гдето устроилъ голѣмо събрание отъ воеводитѣ и волницитѣ. На следния день съ нѣкой си Хумбаеръ (Валтеръ), когото му препоръчалъ дѣдо Натанаилъ, той устроилъ събрание отъ четници и войводи въ Босилеградъ. Въ най-студеното време, при виелици и вихрушки, той пристигналъ на 5 януарий въ Горна-Джумая и свикалъ пунктово събрание на всички първенци. Тукъ той изработилъ и далъ на удобрение „Привременни правила за нареждането на Македонското възстание“. Изпратилъ преписъ отъ тѣхъ на търновския комитетъ за сведение. Изработилъ и планъ за разпредѣление на възстаницитѣ: 480 щѣли да бждатъ въ село Падежъ, 150 въ Кресна, 200 въ с. Предѣлъ.

Съ пукването на пролѣтъта той влѣзълъ съ чети въ вътрешността на Македония, но съ кой войвода и въ коя посока, не знаемъ още. Все пакъ тая чета ще я диримъ въ запазеното друго изложение на Стамболовъ за сждбата на македонскитѣ чети, пратено пакъ на търновския комитетъ и запазено у г-жа Стамболова. Първа чета, съставена отъ 300 волници, била отправена за Битоля съ войводитѣ Карански, Стефо, Павле и Каракоста. Само 250 д. успѣли да минатъ отъ татъкъ Вардара следъ престрелки съ турски отдѣления. При Демиръ-Капия заели моста и заставили единъ влакъ да се върне. При Клисуре дали първо голѣмо сражение. Тукъ четата се раздѣлила: Карански и Каракоста се отправили за Битоля, а Стефо за Воденъ. Павле билъ убитъ. При село Берово, Малешевско, четата на Стефо била настигната и разбита отъ турска редовна войска.

Втора чета отъ 300 д. била пратена съ Митре войвода. Третата чета била повѣрена на Василъ войвода и се отправила да действува между Прилепъ и Велесъ. Тя достигнала до кулата около село Църница до Абди паша ханъ и успѣла да го изгори.

Въ споменитѣ си за Разложкото възстание дава нѣкои сведения нашиятъ публицистъ и общественикъ П. М. Матеевъ. Като секретаръ на англичанина Пангреевъ той ималъ случай лично да отиде презъ пролѣтѣта на 1879 год. въ Горна Джумая и видѣлъ разоржжени възстаници, оржжието на които се състояло отъ разни пушки, пищови, ятагани и знамето-трицвѣтъ (бѣло, жълто и черно съ надписи на бѣлото „Свободна България“, на жълтото „Щастлива Тракия“ и на черното „Жална Македония“). Сремнахъ се съ дѣда Натаила, който билъ въоръженъ, и съ капитанъ Калмиковъ, който по-късно билъ убитъ. Тѣ срещнали много македонски бѣжанци. И естественъ е билъ зовътъ на Стамболова до всички комитети, най-вече до търновския за оржжия, пари, помощи. Какъ сж удовлетворявали тоя зовъ и до колко, какво е станало съ комитетитѣ следъ неговото заминаване, нищо още не знаемъ и подлежи на изследване. Че тѣ сж съществували до 6 май 1879 год., сждимъ отъ едно запазено писмо и публикувано въ в. „Търновски общински вестникъ“ отъ Иванъ Йордановъ, изпратено до горно-орѣховския комитетъ отъ Централния благотворителенъ македонски комитетъ въ Кюстендилъ и подписано отъ охридския митрополитъ Натаилъ, Стефанъ Стамболовъ и Н. Т. Обретеновъ, види се като губернский представитель на Русе. То е допълнение на едно окръжно, изпратено отъ сжщия комитетъ на 8 февруарий 1879 год. до всички комитети. Отъ него се вижда, че Централниятъ комитетъ продължавалъ да работи енергично и неуморно за постигането на цельта си — освобождението на македонскитѣ българи. Тамъ се описватъ първоначалнитѣ борби по демаркационната граница при Горна Джумая, после движението на четитѣ въ вжтрешността на Македония. Турцитѣ не смѣли да заематъ Горно-джумайския окръгъ, който имъ се отстъпвалъ по Берлинския договоръ, защото насреща си имали чети. Много отъ избѣгалитѣ селяни се връщали и били готови да умратъ за роднитѣ си мѣста съ пушка въ ржка, защото не намѣрили братски приемъ отсамъ границата, но нѣмало съ какво да се въоръжатъ. Комитетътъ спрѣлъ да събира волници, понеже нѣмалъ съ що да ги поддържа и въоръжава. И се запитва въ писмото: „Какво правятъ българскитѣ комитети? Защо не прашатъ пари и помощи? Или забравиха своитѣ страдащи братя въ Македония

и не искатъ да имъ подаватъ своята братска ржка въ най-усилни времена? Нека всѣки българинъ тури ржка на сърдцето си и се замисли, какво е длъженъ да прави, като огъньтъ на възстанието е пламналъ? Единъ бейски синъ се подигравалъ въ село Черешово, Скопско, съ нашитѣ погребални обичаи; накаралъ да го носятъ изъ селото на погребална носилка и да му пѣятъ и кадятъ като на погребение, а женитѣ да го оплакватъ. Протестантски мисионери и католици се възползували като вълци въ агнешки кожи да преобрѣщатъ населението. Не бѣха ли македонци, тракийци и българи еднакво герои при Стара-Загора, Шипка, въ възстанията?“

Има и друго дѣло на комитетитѣ „Единство“, което сега ни става ясно. По време на тържеството при откриването на учредителното Народно събрание на 10 февруарий 1879 год. присжтствували представители на Тракия и Македония, но били допустнати само като зрители. Това станало достояние на всички депутати. Въ знакъ на протестъ на 11, 12 и 13 февруарий въ салона на търчовското училище при църквата „Св. Никола“ се събрали недопустнатитѣ представители и по-голѣмата частъ отъ представителитѣ на България и разисквали може ли да се пристъпи изобщо къмъ разискване по конституцията, когато трѣбва предварително да се разисква по националния въпросъ. Кочо х. Калчевъ, представителъ отъ Тракия, повдигналъ дори въпросъ да се иска, цѣлокупна България да се признае васална на Турция, султанътъ да си бжде царъ, но единството на българския народъ трѣбва да се запази. Представителъ на Македония е билъ Стамболовъ. Тия събрания въ църквата „Св. Никола“ сж били второ учредително събрание, гдето най-разгорещено се разисквали и по другъ единъ въпросъ — мемоаръ до великитѣ сили по положението въ Македония и Тракия. Въ изготвянето му взели участие и 9 представители отъ Македония и Тракия, но не билъ приетъ отъ учредителното Народно събрание, което било свикано съ опредѣлена задача. Въ знакъ на протестъ русенскиятъ депутатъ Т. Х. Станчовъ си далъ оставката. Натанаилъ Охридски отъ името на Централния комитетъ изпратилъ следното писмо: „Въ това време, когато вие ще удобрявате органическия уставъ, ще избирате князь за една частъ отъ нашия многострадаленъ народъ,

друга сжщо тъй значителна частъ отъ тоя народъ се намира въ положение много по безисходно и по-несчастно отколкото по-напредъ. Когато вие ще празнувате голѣмото тържество при откриването на вашето събрание, ще забравите ли вашитѣ братя, потънали въ сълзи и кърви, които съ прострѣни къмъ васъ ржце молятъ ви да имъ дадете време и срѣдства за последна отчаяна борба съ нашия вѣковенъ притѣснителъ и мжчителъ? Ще извърните ли очитѣ си отъ тѣхъ, ще ги оставите ли да пропаднатъ съвършено? Петстотинъ години нашиятъ народъ въ съвкупната си цѣлостъ е носилъ на плещитѣ си тежкото бреме на турския яремъ; петстотинъ години той е живѣлъ съ една едничка надежда да се види единъ день всецѣло свободенъ и независимъ! И ето днесъ, на приготвената трапеза не е приканена, освенъ една частъ отъ народа, да се наслади съ преимуществва и приятноститѣ на свободата . . . Право ли е, полезно ли е това, сами разсждете, и за премахването на това несчастно положение, направете това, което го изисква дългътъ на всѣки родолюбецъ и братолюбецъ. Ето, при васъ присжтствуватъ представители на македонскитѣ бѣжанци и възстанници; нихната наскърбена душа и замислено лице сж достатѣчни да покажатъ, що е потрѣбно да се прави сега и азъ ви умолявамъ именемъ Бога, именемъ чловѣчества, именемъ нашето (народно) бждеше и благосъстояние, да се взематъ нуждитѣ мѣрки за достигането нашето единство споредъ Санъ-Стефанския миренъ договоръ, иначе голѣма отговорностъ ще падне върху тия, които можеха да бждатъ полезни народу си, а не искаха да сторятъ това!“. Шестдесетъ вдовици отъ Карлово сжщо протестирали въ тоя духъ.

Волята на Русия, изразена чрезъ князь Дондуковъ-Корсаковъ, по натискъ на Англия и Австрия, била пречупена, и Русия не позволила да се разисква повече тоя въпросъ.

Възстанието не сполучило въпрѣки положенитѣ голѣми усилия на възстанитѣ и на комитетитѣ „Единство“, мрежата на които била изплетена отъ Търново. Отъ тия комитети излѣзли и повечето народни представители, които въ Учредителното, първото Велико народно събрание и по-сетне образували либералното течение въ нашия общественъ и политически животъ. Отъ тѣхъ мнозина станаха после министри и държавници отъ първа величина. Тѣ направиха Македонския въпросъ държавенъ и политически, за които Бъл-

гария се жертвува презъ Балканската, Междусъюзническата и Европейската война. Съединението на Северна съ Южна България било дѣло на тия комитети „Единство“, които въ Южна България се били превърнали въ тайни организации. Комитетитѣ „Единство“, особено търновскиятъ губернский комитетъ, изтъкнали силата на таланта на Стамболова, който билъ единъ отъ идеолозитѣ имъ и който далъ плана на организацията имъ — такава, каквато имали букурешкитѣ революционни комитети. Комитетитѣ „Единство“ сж продължение на революционната борба за обединението на българския народъ. И тукъ е обяснението, защо Стамболовъ е милѣлъ за Македония и радѣлъ за нейното щастливо бжде. Той направилъ министри другаритѣ си отъ комитета „Единство“ Михаилъ Сарафовъ и Георгій Живковъ, а Никола Лазарова пратилъ въ Екзархията въ Цариградъ като началникъ на училищния отдѣлъ и чрезъ него завоювалъ културно Македония, като отварялъ училища и гимназии. Така се поставилъ и началото на Македонския въпросъ въ България, който още не е заглъхналъ, макаръ да премина презъ страшнитѣ изпитания на 1903, 1908, 1913, 1914 год.

УСТАВЪ

на Българскія благотворителенъ комитетъ „ЕДИНСТВО“

I. Цѣль-та на комитета.

Членъ 1. Цѣльта на комитета е да спомага за улучшеніето на нещастното положеніе на останалитѣ българи вънъ отъ предѣлитѣ на свободна Българіѣ.

Забѣлъжка. Допълненія и измѣненія на устава може да ставатъ въ общитѣ годишнитѣ събрания, но цѣльта остава винаги сжщата.

Членъ 2. Тая цѣль на комитета ся постига: кѣто ся отварятъ училища за изоставенитѣ ни братія извънъ свободна Българіѣ, кѣто ся поддържатъ тѣхнитѣ сирачета и всячески ся помага за улучшеніето на нещастното положеніе на тамошното българско населеніе.

II. Съставъ и поддръжка на комитета.

Членъ 3. Комитета „Единство“ е съставенъ въ Търново съгласно съ протокола на събравшитѣ ся отъ 29-й Августа 1878 година. Той ще ся грижи да организира подобни комитети въ цѣлѣтъ Търновскѣ губерніѣ и даже въ други губерніѣ, съ които ще бжде свързанъ, и всичкитѣ тѣхни комитети ще работятъ съгласно и ще прислѣдватъ сжщата цѣль.

Членъ 4. Сичкитѣ комитети, които ся основатъ по инициативата на комитета „Единство“ въ Търновскитѣ губерніѣ, за да иматъ еднаквостъ и

сила въ дѣйствиѣта си, ще иматъ комитета „Единство“ въ Търново за централенъ и ще носѣтъ нѣговото име „Единство“.

Членъ 5. Комитетитѣ, които сж основаватъ по другитѣ губернии ще припознаватъ за централенъ комитета въ тѣхнѣж губернский градъ и ще работѣтъ съгласно съ него, за да може да иматъ еднаквость и сила въ дѣйствиѣта си.

Членъ 6. Комитетитѣ, основаны въ селата на окрѣга, ще припознаватъ отъ своя странѣ комитета въ окрѣжния градъ и ще работѣтъ съгласно съ него.

Членъ 7. Кѣто ся основать подобни комитети въ нѣколко губернии, то централнитѣ губернскы комитети трѣбва да сж свѣржатъ помѣжду си и избѣратъ общъ, централенъ комитетъ, сѣдалището на който трѣбва да ся назначи споредъ цѣль-та и интереса на комитетитѣ. Този централенъ, както и сичкитѣ други, ще носи името „Единство“.

Членъ 8. Каквито свръски ще има мѣжду окрѣжнитѣ комитети и губернскыя, такива сжщо трѣбва да има между губернскыѣ и централныя, за да можѣтъ кѣто членове на едно и сжщото тѣло съгласно да работѣтъ.

Членъ 9. Комитета „Единство“ са съставя отъ членове: а) основатели, б) почетни и в) спомагателни.

Членъ 10. Основатели членове сж онѣзи, които основать подобенъ комитетъ и плащатъ най-малко 5 франка мѣсячно. Основателенъ членъ може да бѣде и сѣкый, който прѣдложенъ отъ нѣкой членъ основателенъ, сж одобри отъ высшегласіето на пълно засѣданіе за такъвъ.

Членъ 11. Почетенъ членъ е сѣкый, който отведнаждъ внесе не по-малко отъ 300 франка, или дава ежемѣсячно попомалко отъ 20 франка, а и онзи, който сж припознае по заслугитѣ си за такъвъ.

Членъ 12. Спомагателни членове сж онѣзи лица, които принасятъ своята помощъ было въ пары, било въ друго нѣщо, изведнаждъ или мѣсячно.

Членъ 13. Помощъ-та на основателитѣ и почетни членове може да ся уголѣмява и смалява въ окрѣжнитѣ и селскы комитети спорѣдъ както ся намѣри за добръ отъ тѣхъ.

Членъ 14. Освѣнъ паричнитѣ комитета прѣйма сѣкакви други помощи.

III. Управление на комитета.

Членъ 15. Губернскитѣ комитети ще ся управляватъ отъ едно настоятелство, състояще отъ 8 души, най-напрѣдъ избрано отъ членовѣтѣ основатели, а послѣ избраніето му ще става въ годишнитѣ събрания отъ основателитѣ, заедно съ прѣдставителитѣ на окрѣжнитѣ комитети. Въ годишнитѣ събрания ще ся разглѣждатъ и смѣткитѣ на настоятелството.

Членъ 16. Настоятелство-то ся съставя отъ единъ почетенъ прѣдсѣдатель, единъ прѣдсѣдатель, единъ подпрѣдсѣдатель, единъ кассіеринъ, единъ бугхалтеръ и трима секретари.

Членъ 17. Настоятелството въ окрѣжнитѣ градове ще състои най-малко отъ пять лица: единъ прѣдсѣдатель, единъ подпрѣдсѣдатель, единъ кассіеринъ и единъ секретаринъ.

Членъ 18. Настоятелство-то въ окрѣжнитѣ градове ще ся избиратъ най-напрѣдъ отъ самитѣ основатели, а послѣ ще ся избиратъ въ годишнитѣ

събранія отъ представителитѣ на селскитѣ комитети, въ които ще ся разгльждатъ и смѣткитѣ.

Членъ 19. Настоятельства-та на селскитѣ комитети ся избиратъ отъ основателитѣ членове.

IV. Права и длъжности на членоветѣ и на настоятелството.

Членъ 20. Сѣкой членъ на комитета е длъженъ да ся старае за увеличаваніе на срѣдствата и силытѣ на комитета.

Членъ 21. Отъ сичкитѣ членове само основателитѣ могатъ да бждатъ избиратели и избираеми въ настоятелството на комитета.

Членъ 22. (Нѣма текстъ).

Членъ 23. Почетния предсѣдатель може да зема участіе сѣкога въ дѣлата на комитета, а длъженъ е да присжествува въ извънреднитѣ засѣданія.

Членъ 24. Предсѣдателя ржководи сичкитѣ дѣла на комитета: той свиква, отваря и затваря засѣданіята, и бди за рѣда и тишината. Въ случай на равногласіе предсѣдателя има два гласа.

Членъ 25. Подпредсѣдателя е въ засѣданіята помощникъ на предсѣдателя, а въ случай на отсѣствие го замѣнява.

Членъ 26. Кассіера е длъженъ да пази имуществата на комитета и е отговоренъ за тѣхъ съ сичкото си движимо и недвижимо имущество. Споредъ предварително рѣшеніе на настоятелството, той отпуща пари или вѣщи по заповѣдь подписана отъ предсѣдателя и секретаря и зема рѣдовны разноски.

Членъ 27. Бухгалтера е длъженъ да държи саморжчно точна смѣтка за сичко, което е излѣзло или влѣзло въ кассата или складоветѣ на комитета.

Членъ 28. Секретаритѣ сж длъжни да водятъ кореспонденціята и сичкитѣ писменны дѣла на комитета.

Членъ 29. Сѣки членъ основатель е длъженъ да дохожда рѣдовно въ комитетскитѣ засѣданія, извинява ся само, ако го задържа нѣкоя извънрѣдна причина.

V. Събрания на комитета.

Членъ 30. Комитетскитѣ засѣданія сж рѣдовни; веднаждъ въ седмицѣтъ въ недѣля и извънрѣдни въ случай на нужда засѣданіето ся счита законно, ако сж събѣратъ най-малко 10 члена.

Членъ 31. Сичкитѣ въпроси сж рѣшаватъ въ засѣданіята по высшегласіе и ся протоколиратъ въ особенна шнурирана книга. Гласоподаваніето бива тайно кога сж касае до тия части, а за всичко друго явно.

Членъ 32. Сѣка година на 10 Іаннуарія губернскитѣ комитети иматъ годишно събрание, въ което присжествуватъ и прѣдставителитѣ на окржжнитѣ комитети, разгльждатся смѣткитѣ и ся избира ново настоятелство споредъ членъ 15.

Членъ 33. Годишнитѣ събрания на окржжнитѣ комитети ставатъ на 2-й Януарій, а на селскитѣ на 27-й Декемврія.

Членъ 34. Централнія комитетъ на цѣлж България ще дава годишна смѣтка за своитѣ дѣла на губернскитѣ прѣдставители, които и ще избиратъ новото му настоятелство.

Списъкъ на търновци, членове на комитета „Единство“

Цифрата отзадъ означава броя на заседанията, въ които е участвувалъ.

Г. х. Пенчевъ — 2	Статъ Мартиновъ — 8, учителъ.
Никола Д. Станчевъ — 20	Стефанъ Кемиля — 4, търговецъ.
Георги Н. Бабева — 5, търговецъ	Иванъ Колевъ — 3
баща на поета Бабева.	С. Сарафиди — 9, търговецъ-фабри-
И. И. Фичевъ — 19, по-късно генералъ	кантъ.
и книжовникъ.	Коста Коева — 3, учителъ
Ив. Костантиновъ — 9	П. П. Михайловъ — 3
Илия Петровъ — 5, търговецъ, баща	Хр. Цаневъ — 5, учителъ, свършилъ
на Колю Петровъ, търновски тър-	въ Загребъ.
говецъ.	П. Пипевъ — 2, търговецъ.
Лефтеръ Анастасовъ Шейтана — 3,	И. Н. Гюзелева — 3, учил. инспекторъ
бакалинъ.	въ Османъ пазаръ.
Генчу Пеневъ — 2	Д. Атанасовъ — 3, секретаръ на об-
Илия Аврамовъ — 5, търговецъ.	щината.
Н. Витановъ — 11	М. Петковъ — 1
Д. Н. Карагъзовъ — 7, търговецъ-	Лазаръ Никиловъ — 1
фабрикантъ.	М. Мянковъ — 6, шивачъ.
Пантели Антоновъ — 4	Тодоръ Василевъ — 3, търговецъ.
Н. Ив. Бояджиева — 5, търговецъ.	Г. Славовъ — 20
М. Ив. Заяковъ — 15, учителъ.	П. Горбановъ — 3, адвокатъ.
Хр. Петровъ — 9	И. Пѣйковъ — 1
Капитанъ Райчо Николова — 18, офи-	Н. Генишева — 1
церъ, деецъ по Съединението.	М. Радославовъ — 2
Коста А. Паница — 20, известенъ	Дим. С. Пипевъ — 3, търговецъ.
български герой при Сливница.	Йорданъ х. Пенчевъ — 1, аптекаръ.
д-ръ Д. Сарафовъ — 1, после воененъ	Иванъ Касабовъ — 1, общественикъ
лѣкаръ.	революционеръ, журналистъ.
д-ръ Стефанъ х. Пенчова — 4, виденъ	Йорданъ Цокова — 1
търновски лѣкаръ.	Панайотъ Станчевъ Астарджиева Лор-
Георгий Поповъ — 1	да — 2, шивачъ.
Тодоръ Д. Кисимовъ — 1	Никола Дичова — 1, прочутъ май-
Андрей Медникаровъ — 4	сторъ-архитектъ.
С. Георгиева — 2	Ангелъ Рашева — 1, търговецъ.
Статъ Николова — 2, търговецъ, по-	Стефанъ Мартиновъ — 1
сетне кметъ на В. Търново.	Василь Рачева — 1, търговецъ, дѣдо
К. Георгиева — 1	на генералъ о. з. Рашко Атанасова.
Михаилъ Рачова — 2, търговецъ.	Петъръ Файтонджията — 2
Илия Поповъ — 2, търговецъ.	Димитъръ Костова Сахатчията, часов-
Никола Янакева Златева — 1, апте-	никарь.
каръ, баща на Илия Златева, апте-	Георгий Костова Сахатчията, часовни-
каръ въ Търново.	каръ.
Д. Янулова — 5, търговецъ.	Тодоръ Величкова — 2 търговецъ.
И. Колюва — 1	Петъръ Беглика — 1, търговецъ.
М. П. Добринова — 5, после известенъ	Косю Георгиева Брадата — 1, търго-
адвокатъ.	вецъ.

- Стефанъ Георгиевъ — 1, търговецъ.
 Хаджи Иванчо Х. Бѣлчевъ — 1
 Иванчо Ганевъ — търговецъ
 Ною Димитровъ — 1
 Пеню Мутафчията — 1
 Иванчо Панталонджията — 1, търговецъ на платове
 Кръстю Тодоровъ — 1
 Ангелъ х. Петровъ — 1
 Димитъръ Ганчовъ — 1
 Тодоръ Лазаровъ — 1, баща на комитетския секретаръ Никола Лазаровъ.
 Георгий Аврамовъ — 2
 Кънчо Аврамовъ — 4, търновски благодѣтель.
 Петъръ Мазаковъ — 1
 Иванъ Малкия — 1
 Никола Янжка — 1
 Никола х. Петковъ
 Георгий Генишевъ — 1
 Лука Панталонджията — 1
 Иванъ Недѣлковъ — 1
 Панайотъ Арфондоолу — 1
 х. Колю х. Петровъ
 Паскалъ Георгиевъ — 13
 Трифонъ Фильовъ — 1
 Колю Тотевъ — 1
 Никола Николовъ — 1
 Ангелъ Амьорковъ — 1
 Георгий Минчовъ — 1
 Нено Аврамовъ
 Михаилъ Ивановъ — 1
 х. Костадинъ х. Поповъ Терзията.
 Никола Кънчевъ — 1
 Стефанъ Минчевъ — 1
 Бою Кундурадгията — 1
 Илия Симеоновъ — 1
 Сава Фичовъ
 Давидъ х. Петровъ
 Тодоръ х. Георгиевъ
 х. Михаилъ х. Димовъ
 Панайотъ х. Колевъ
 Костадинъ х. Колевъ
 Братя Дивитакови
 Братя Севриеви
 Братя Дюлгерови
 Тодоръ х. Недѣлковъ
 Корфунозовъ
 Тодоръ А. Кисимовъ
 Лазаръ Ахтарджиевъ
 Саржнедѣлковъ
 Димитъръ Ангеловъ
 Статъ Статевъ
 Л. Маноловъ — 2
 Василь Петковъ
 Ан. Ив. Ковачевъ
 х. Ив. Стояновъ
 Лукановъ
 Д. Заяковъ
 К. Григоревъ
 Т. Димовъ
 М. Христовъ
 Я. х. Недѣлковъ, баща на писателя
 Тодоръ Янковъ.
 Д. Костовъ
 Георгий Кабакчиевъ — 2
 П. Семерджиевъ — 2, учителъ.
 Ради Маждрака
 Я. Станьолу
 Попъ Ганчу
 Петъръ Терей
 Йорданъ Йордановъ Инджето
 Свещеникъ Петъръ Драгневъ отъ
 9 дружина въ Лѣсковецъ
 Аврамъ Петковъ

Списъкъ на волниците, изпратени отъ търновския комитетъ

I група.

Маринъ Петковъ, родомъ отъ Плѣвенъ,
живущъ въ В.-Търново, мах. Варуша.
Върбанъ Алексовъ отъ циганска ма-
хала въ В. Търново.
Георгий Петковъ отъ Сухинъ Долъ.
Дончо Николовъ отъ Джумая
Бойко Христовъ отъ Скопие
Янко Пошковъ отъ Горна-Орѣховица
Д. Млѣкото отъ В.-Търново

II група.

Стефанъ Петковъ отъ Стара-Загора
Никола Костадиновъ отъ с. Долене,
Македония.
Славчо Радославовъ отъ с. Кжпиново
Христо Мариновъ отъ Велесъ

III група.

Петъръ Рачовъ отъ Казанлъкъ
Христо Петровъ отъ Клисуре

Спиридонъ Пешюмъ отъ Босна,
Ливно-градъ.

Никола Пенювъ отъ Търново, махала
Св. Никола.

Дойчо Николовъ отъ Лѣсковецъ

Янко Панайотовъ отъ Г.-Орѣховица

Куриерътъ Д. Ивановъ

IV група.

Групата на Георгий Славовъ отъ 8 ду-
ши изъ Търновския окръгъ, отъ
които още въ събранието двама ду-
ши се отказали. Явява се и единъ
опълченецъ.

V група.

Стоянчо Бошнаковъ отъ Бебрево
Йорданъ Николовъ отъ Блъсковци
Йорданъ Стойковъ отъ Елена
Иванъ Шишманъ отъ Сливенъ
Д. Николовъ отъ Търново.

ДОКУМЕНТИ ЗА СКОПСКАТА И НИШКАТА ЕПАРХИЯ ¹

Съобщава Ст. Чилингировъ

11.

На Негово Высокопрѣосвященство Доростолочървенскаго митрополита Господина Григорія.

Въ Русчюкъ.

Ваше Высокопрѣосвященство!

Тукашній-тъ градъ съ окрж[ж]іе-то отъ день на день вмѣсто да улущава църковно-училищны-ты си дѣла, за жалость! отъ голѣмы-ты мжчнотіи, които водять начало-то си отъ тукаш-ни-ты гръко-сърбофилы отъ день ся занемарять и даже ще имъ ся нанесе смъртоносенъ ударъ, ако Ваше Высокопрѣосвященство и Екзархія-та не поспѣшите на помощь съ назиданіе патриотическо.

Прѣдъ нѣколко врѣмя види ся тукашни-ти привръже-ници на Паисія сж изпратили жалбж до Грьцкж-тж Патріар-шія да ся молять да имъ ся даде еднж църквж чрѣзъ Пра-вителство-то, на което за това е подала такрырь и отъ В. Портж ся отнесло тескере на Екзархїж-тж, съ което ѝ ся заповѣда да издаде духовнж-тж си заповѣдь на митрополит-скаго ни намѣстника да имъ ся отстжпи еднж църквж. Ек-зархія-та безъ да губи врѣмя, на 24-ый минжлый мѣсяць ни телеграфира да ся съобразимъ съ испратено-то ѝ отъ Пор-тж-тж тескере.

Таква заповѣдь е дошла и на мѣстно-то ни тукашно на-чалство, което ни събщи заповѣдь-тж и народъ-тъ остана смаянъ и рѣши, та телеграфира на В. Портж, на Екзархїж-тж и на Валы пашж, че тукъ има само една църква Св. Троица, кожто неправедно бы было да даджть на 6 души гръкоманы, а толкова народъ да стои безъ църквж. Примѣръ-тъ на на-рода послѣдвахж и святици-ти, на които дойде отговоръ отъ Валы пашж: „отъ три-ты църквы една да ся даде на Грьцы-ты, нъ тѣ пакъ телеграфирахж, че тукъ има само една църква. Съ телеграфы-ты си Валы пашж строго заповѣда на мож смиренность да ся даде една църква и ако стане нѣ-

¹ Вж. Македонски прегледъ, год. XII, кн. 2.

каква гюрултѣя, щж бждж отговоренъ; затова азъ побързахъ, та съобщихъ, че църква-та е народна и даване-то ѝ не зависи отъ мене и за да избѣгнѣмъ злото, дадохъ си оставкж-тж на Валы-Пашѣ, на Екзархѣ-тж и мѣстно-то началство, нъ Валы Пашѣ не ми ѣхъ прѣе, като ми явявя въ телеграфа, че доклѣ ся опрѣдѣли другъ на мѣсто-то ми, отъ мене иска за всичко отговоръ. Мѣстный-тъ каймакаминъ силно дѣйствува въ ползж на гръкоманы-ты и злото ни прѣслѣдва. Освѣнъ туй сръбофили-ти дѣйствително сж застѣпили да затворятъ Българско-то ни училище и да прогонятъ учители-ты. Днесъ ся подали едно прошеніе на каймакамина, съ което ся мжчили да очърнятъ съ бунтовничество учителя Г. Н. М. Шишеджіевъ, който въ продълженіе на 8 годишне-то си тукъ учителствувание ся е владалъ като най-вѣренъ царскій поданикъ. На 8-ый тоя мѣсяцъ ще ся повыка отъ мѣстно-то началство и не ся съмнѣваме, че клѣвѣтата имъ ще ся яви въ нхнж щетж. Бждѣте увѣрени, че ако не положите стараніе за съвършенно-то затваряніе на Сръбско-то въ града ни училище прѣдъ Валы Пашѣ, никога въ тоя градъ не ще има миръ и скуп(п)тьръ-тъ на Екзархѣ-тж не ще има силж да ны пази въ оградж-тж на Екзархата.

Приврѣмный-тъ на епархѣ-тж ни управитель Н. Боголюбіе Г. Кырилъ стои въ Скопѣ и не смислюва да ни пише нито единъ пжтъ, а камо ли да дойде да ны защищава отъ Гръкоманы-ты, които внушаватъ на населеніе-то противны мисли и то отъ день на день губи надеждж, че ще може да види облагж отъ природенъ пастыръ.

Чюдно нѣчто е, гдѣто Н. В. Валы Паша съ телеграфа си припознава Н. В. Прѣподобіе за руханіе векули, а мѣстно-то ни началство никакъ го не познава и само тогава го выкатъ, когато има нѣкакво смущеніе за въ Гръцкж ползж.

Като се прѣпоржчяваме на Ваши-ты св. молитви, оставаме

1875 януарій 5-ый
Вранія

Вашего Высокопрѣосвященства
Во Христѣ покорнѣйши чеда
Църковно Настоятелство
Архимандритъ Данїилъ Хиле.

12.

До почитаеми-ты членове на Българскж-тж общинж
Въ Скопїа.

Почитаеми членове на Българскж-тж общинж
Въ Скопїа!

Пріехме отъ нарочно испратеный отъ Васъ человекъ Г-на Анта Паневъ почитаемо-то Ви отъ 15-ий текущаго мѣсеца писмо, въ което ни явявате, че сте прѣли отъ Екзархѣ-

тж двѣ писма, въ които Вы съвѣтували отечески да побръзате да ся състави епархіалный-тъ въ Скопія духовенъ съвѣтъ и Ви както и Н. Боголюбіе, водящи ся по съдържаніе-то на рѣчени-ты писма ревностно ся стараете за усщещствленіе на цѣль-тъ имъ, като ся мѣчките всячески да ни увѣщавате да ся съгласимъ на мнѣніе-то Ви, нъ безъ да ся пушчамъ въ дългы разискванія по прѣдмета за който ни пишете ще Вы кажимъ, че ній сега за сега неможимъ да пристѣпимъ камъ избираніе на избиратели за Епархіалнія съвѣтъ и бждошія ни священноначалникъ, по причина на твърде затруднително-то положеніе, въ което ся намирами днѣсь отъ привръженици-ты на фанариотскія владыка Паисія когото Вы и до сега дръжити още въ Митрополія-та. До тогава до като ній не ся избавимъ отъ затрудненія-тж що ни окружаватъ ній не можемъ да бждемъ очастници въ предприето-то отъ Васъ дѣло, и тогава ще мислимъ за себе си кой пжтъ да вземемъ. По тази причина всичко направено отъ Васъ сега е за насъ чуждо.

На конецъ като Ви молимъ да ни извините за всичко писано, оставамъ

Вранія
19-й Януарій
1875

Ваши почитатели
Цръковно Настоятелство.
Следватъ 24 подписа

13.

На Негово Высокопрѣосвященство Свято Доростоло-Червенскаго Г. Г. Григорія

Въ Русчукъ.

Ваше Высокопрѣосвященство!

Прѣди нѣколко врѣме писахъ на Ваше Високопрѣосвященство, днесъ пакъ съ настоящето си прихождамъ да Ви поблагодарѣхъ за всѣгдашните на Ваше Високопрѣосвященство къмъ меня добры расположенія, а такожде да Вы явя, че въ слѣдствіе на телеграфическата заповѣдь на Негово Високопрѣосвѣдѣтелство Вали Паша, сж намирамъ въ този градъ за да но нѣкако умыря разволнуваните духове между христіанското населеніе познавающе и непознавающе управленіето на С[в]ята та Наша Ехсархія. Затова мое смиреность въ продълженіе на 10-ты дневното мы тукъ пребиваніе съмъ из[с]лѣдвалъ и продължавамъ да изслѣдвамъ работа та и ще направя должно то изложеніе на Н. В. Вали Паша и съ първата поща послѣ завръщаніе то си въ Скопіе ще му съобщѣхъ сжщность-тж на станало-то. Ако падне въ разговоръ-тъ Вы за това, моляхъ Ваше Высокопрѣосвященство явете намѣреніето мы на Н. В. Вали паша, че ще му дамъ точны свѣденія за работы-те.

Прѣпорѣчвамъ сж на Ваше Высокопрѣосвященство

Вранѣхъ 1875
Февруарій 12

и оставамъ вѣсь Вашъ
Е. Кырилъ

14.

На Негово Високопреосвященство Доростоло-Червенскаго
Митрополита Г-на Григорія

Въ Русчюкъ.

Ваше Високопреосвященство.

Съ най голѣмо смиреніе идимъ съ настоящето си жалостно, като сме увѣрени че великодушіе-то и милость-тж Ви къмъ покорнѣйшы-ты Ваши, не ще останжть и този пжть хладнокрѣвни отъ да не вземжть въ вниманіе гласътъ на покорнѣйшы ты чада Ваши, като ся относя до теченіе-то на Църковно-Училищни-ты ни работы, които отъ день на день даже отъ часъ на часъ вземжть по лошъ размѣръ; тжй шото слѣдствие-то ще бжде както жалостно тжй и опасно за нашата майка Екзархія-тж, въобще за Скопскж-тж епархія а особено за нашто окржжіе. Това лошо направление на работы-ты взе още по голѣмъ размѣръ отъ последне-то дохождане въ градътъ ни на Н. Боголюбіе Г-на Кирила, комуто пре-много благодаримъ и ще му бждемъ вечно признателны. Н. Боголюбіе посѣти градътъ ни, спорѣдъ както ни рассказж, по заповѣдъ на Н. В. Вали Паша за да испитж и поправи нѣкой работы лжжливо Нему явени отъ противници ты. Лжжж-тж е явиж и можи да сж засвидѣтелствова и докаже не само отъ насъ нъ отъ цѣлото тукашно население заедно съ сичките мухтары; но Н. Боголюбіе не само че си утиде както и въ предишне-то си идваніе, безъ да свърши нѣкой работа, не само че не си испжлни длъжность-тж да поправи работы-ты като явѣше на Н. В. Вали Паша лжжж-тж потвърждаемж отъ бывшіятъ ни каймакаминъ и единъ пжть за всегда мислимъ че щѣхж да сж прекжснжтъ мжчнотій-ты. Нъ Н. Боголюбіе ни тури въ още по-голѣмо затрудненіе като пожила да затвори училищж-тж ни, потрудисж да компримитирж учителіе-ты ни заедно съ векилинж си Н. В. Преп. Арх. Данаилъ като говорилъ на каймакаминж чи нема довѣріе въ нихъ, когато ній гы имаме отъ толкова години при насъ и до сега не сме имъ забѣлѣжили нищо лошо и които до сега не сж вършили нищо безъ нашж заповѣдъ ако и Н. Боголюбіе да мисляше че тій сж причинж на неговж-тж несполукж да остане за бждащій Св. Скопскій. Намѣсто да поправяше работы-ты Той сж караше ту съ едного ту съ другого отъ гражданы-ты ни чи не му отдаватъ архіерейскж почетъ, чи не сж съгласяватъ съ нѣкой Г-да Скопіяни да го избѣржтъ за бждащій Св. Скопскій и проч. и сичко това като свърши Той си утиди за Скопія а насъ остави да си избѣремъ по добрж водж за давеніе. Днесъ Н. В. П. Арх. Данаилъ приѣ телеграфъ отъ Н. Блаженство съ който му заповѣдъ на 17-ы текущаго да бжде въ Екзархія-тж за нѣкой разясненія. Това скоро изискваніе на отца Данаила отъ Ек-

зархія-тж ни дава поводъ да мислимъ чи е интригъ на Н. Боголюбіе вслѣдствие на негова-та несполукъ. Още въ по-голѣмо затрудненіе ни тури давія-тж Църквени-ты мюлковы съ Гърцы-ты като ни лиши отъ всяка жизненность тжй щото училищъ-тж ни днесъ ся намираатъ въ полу-мжртво положеніе. Тая давія сж възложи на Н. Б. Г-нъ Стоила ефенди и сичко искано отъ него му сж достави отъ насъ съ надѣжджчи конецътъ ѝ ще бжде благопріятенъ за насъ. Благодареніе на Вашити нейсказани трудове и стараніе часть отъ рѣшеніе-то ѝ сж свърши въ наша ползъ; нъ за конецътъ ѝ не само чи нема още никакво рѣшеніе, но и отдавно не получаваме никакво извѣстіе за теченіе-то ѝ отъ Г-на Стоила. Увѣрени сме, чи не ще ни откажете да ся потрудите за по-ското ѝ свършване. Новіятъ ни каймакаминъ Сиза ефенди ни донеси радостно извѣстіе като ни съобщи чи ще посѣтите градътъ ни. Това извѣстіе засмя лицата на тукашно-то отчаяно население и напротивъ порази противници-ты. Вашто присѣдствие тукъ ще насърдчи и ободри народъ. Увѣрени сме че Вій не ще откажете отъ да ни зарадвате съ посѣщеніе-то Ви на градътъ ни което очакваме съ нетърпѣніе.

Като ся препоръчваме на Вашити С[в]ятѣ молитвы, оставаме
8-ый Априль 1875

Вранія

Во Христѣ покорны чада.

Църковно Настоят. съ Общин.

Димитрій Миленковъ Яня ?

х. Тома Д: М:

Тома Стаевъ

Янче Јовч[е]въ

Таса Стефановъ

Яня Миленковъ

Христо Станкевъ

Ха. Христо

Ха ца Никола Марковъ

Мита Поповъ

Манасија ?

15.

На Негово Высокопреосвященство Св. Доростоло-Червенскаго Митрополита Г-на Г. Григорія.

Въ Русчюкъ.

Ваше Высокопреосвященство

Уважаемо-то Ваше писмо отъ 16-ый/врія прѣхъ и разбрахъ отъ писаны-ты Ви. Виждамъ чи не бѣхте прѣли отговорътъ ми на писмото Ви отъ 10-ый/врія, нъ надѣвамъ ся чи до сега сте го прѣли. Спѣшиж обаче крайно да Ви поблагодарѣж за услугъ-тж която Ваше Высокопреосвященство показате къмъ моя смиренность и за любовтж която питайте къмъ мене. Радвамъ ся и премного благодарѣж за сърадванія-

та както на Негово Высокопревосходителство Вали Паша, така исто и на Мектюбчи бей, благодарѣ имъ крайно за честъ която ми отдаватъ, честь която здобивамъ чрезъ рекомендацій-ты на Ваше Высокопреосвященство и за което Ви сжмъ и ще Ви бжда вечно признателенъ. — Съ помощъ на Всевышній-тъ и съ Вашите отечески съвѣты и наставленія на Христіанското населеніе въ Враня, което е твърдо приковано къмъ Васъ, азъ пристигнахъ тукъ и сега за сега сж приѣхъ твърде очтиво; Увѣренъ съмъ чи и за напредъ съ съвѣты-ты Ви ще бждатъ добръ расположени къмъ моя смиренность. Два часа преди пристиганіе-то ми въ Враня, станало едно жялостно приключеніе което можяше да предизвика заплитанія както на моя смиренность тжй сжщо и главоболіе на Чесното Царско Правителство, нъ благодареніе Богу не стана никаква опасность. Двамина млади гърко-сърбофилы частъ на 7 денемъ влязватъ въ двора-тъ на митрополія-та и като намиратъ единственій-тъ на тукашното народно училище, учитель-тъ Г-нъ Василь Ивановъ, които съ Везирско емирнаме до Негово Высокопревсходителство Вали Паша донеси отъ Ц-градъ и отдавно испрати на Вали Паша, нъ слѣдствія-та на това емирнаме незнаемъ какви сж. Съдържаніе-то на това емирнаме е изложеніе-то които Г-нъ В. Ивановъ е далъ въ Ц-градъ за теченіе-то на работы-ты на тукашны-ты сърбофилы и за собственото негово запазваніе отъ месната власть. Казаны-ты сърбофилы които сж извѣстны на тукашното населеніе съ свойты мерзости, нападатъ ненадѣйно на учителя-тъ като изваждатъ ножъ съ намереніе да го погубятъ, нъ благодареніе на Бога притекълъ на помощъ Н. В. Преподобіе Арх. Даніиль на когото сж обжрнали съ сжщото намереніе нъ неможали да му направятъ нищо освѣнь като оскубятъ една малка чясть отъ брадъта му понеже притекли и други лица на помощъ. Сичко това азъ чтомъ пристигнахъ и явихъ на мѣсната власть и като сж доказа истенность казаны-ты сърбофилы сж затвори-ха, нъ незная по коя причина, слѣдъ 4—5 дена сж пакъ пусна-ха. Ни е мислж излишно Ваше Высокопреосвященство да представите и тѣзи неприятности и гоненія, на Вали Паша, отъ сърбофилы-ты.

Ваше Высокопреосвященство отъ притворены-ты арзухалы, илямы и проч. ще видите чи работа-та е за една давія на единъ тукашенъ народенъ манастиръ, която давія ся представи предъ моя смиренность съ крайно замоляваніе отъ сичкото христіанско тукъ населеніе да съдѣйствувамъ съ помощъ на Ваше Высокопреосвященство за свършваніе-то ѳ и за което съмъ увѣренъ чи не ще откажете както и до сега не сте отказали трудъ-тъ; понеже работа-та е народна и още по-вече чи това нѣчто ще послужи за полѣсното и скоро нарѣжданіе на Църковны-ты работы въ Епархія-тж ны, понеже противници-ты сж привърженици на Гърцкій-тъ владика Паи-

сія. Ето изложение-то на давія-тж въ кратце което Ваше Высокопреосвященство като разбирете ще постъпите както е нужно. — Давія-тж спорѣдъ както пиши и въ притвореното изложение на турски е за чифликъ съ единъ метохъ принадлежность на Манастиря Св. Прохоръ Пчински, снабденъ съ потрѣбны-ты правителствены документи (Тапый и проч.) писани върху мютевелія-тж манастирски Г-на Янча Јовчевъ които въ сѣще-то врѣмя е далъ надлѣжящій-тъ записъ на народа. Тазы земля е принадлежность манастирска отъ отдавно врѣмя и което нѣчто, при всичко, можи да ся засвидѣлствува не само отъ тукашна-та каза, както Вы испращаме свидѣтельство, нъ даже и отъ другы-ты съсѣдны казы. Въ продълженіе на двѣ години врѣмя селото което ся намира при казаній-тъ манастирски чифликъ присвоява землята му и прочіе за което и Г-нъ Янчо Јовчевъ ся сѣдилъ предъ местната власть и спечялилъ давія-тж. Казаны-ты селяны направиха истина въ давія-та въ Нишъ но само послѣ срокъ-тъ на истинафъ-тъ, т. е. слѣдъ истичаніе-то на 121 день. Като незаконенъ истинафъ Г-нъ Янче Јовчевъ не утишелъ да ся сѣди въ Нишъ за което и отговорилъ на Нишкото сѣдилище чрезъ тукашна-та власть. Противницы-ты незнамъ по кой начинъ взѣли илямъ отъ Нишъ на които копіе Ви притварями. Наконецъ сичкото течение на работа-та ще разбирете отъ притворены-ты. Сега понеже врѣмято за истинафъ е кратко, то крайно Ви замолявами да поднисете притворены-ты на Н. В. П. Вали Паша и да ся потрудите за часъ по скорото призоваваніе на противницы-ты въ истинафското Вилаетско сѣдилище за да не бы въ противень случай да премине срокъ-тъ на истинафскій-тъ законъ. Сичкы-тѣ потрѣбны записы и проч. за изаріетъ Ви испращамы. Незнаемъ дали ще бжде нужно да ся испрати нарочно человекъ за тая работа или ще можи да ся свърши като Ваше Высокопреосвященство ся погрижите да условите нѣкои способенъ человекъ който да можи да свърши тая работа. Наконецъ сичко това оставямы на Ваше Высокопреосвященство като сме увѣрени чи не ще откажете отъ да ся потрудите за сичко горѣ-казано и очаквами съ нетѣрпѣніе достоуважаемиты Ваши наставленія и назначеніе за потрѣбны-ты разноскы които ще ся потрудимъ часъ по скоро да Ви испратимъ.

Наконецъ повторително като Вы поблагодаръ за сичко и оставамъ

10-ы 10 врь 1875

Враня

Вашего Высокопреосвященства

Во Христѣ смиренъ братъ

† Скопскій Кырилъ

16.

Неговоме Боголюбивомъ Блаженству.

Ваше Боголюбиво Блаженство!

Како што ме ово Епархиске разне незгоде чрезъ сво време моего долазка на Епархію не оставише да пребудемъ намиру, тако и пре два месеца быо самъ разумео, да се ово Епархійски округъ, зовомый Изморничкый, кои се састои отъ десетину села, и кои се налази близу границе Призренске наваждениемъ на епитропа Призренскогъ Грчкогъ Владыке неколико села подписали се под Епархію Призренску сасъ свое свещенике, и така юшъ ондакъ отидохъ тамъ, и проводши терапцію отоме предмету обратихъ ги са великимъ трудомъ, и обещаніемъ да не плаћаю ништо ни за своегъ Каноничнага Владыку нити за Екзархію. — И овако путуюћи, садъ пощо у митрополию стиго, найдо 6 писмена одъ коя была су четири, коя су испратена до мене отъ стране Вашегъ Блаженства, а два, отъ стране Архіерейскогъ Собора; коя проумѣвшій добро, овимъ хитамъ Вашему Блаженству да отговоримъ слѣдующе:

Почитаемо писмо Вашегъ Блаженства отъ 22-й Априлія, кое ме извѣщава Ваше Блаженство да су Г-да членови на Екзархійскый Совѣтъ одъ стране честитогъ Императорски Величества подтверждени, и свое дѣло већъ започели да управляю, за кое се радуемъ много! благодарени нѣговоме Императорскомъ Величеству за свое къ роду нашемъ отческе милости!

Друго писмо ваше было е отъ 30 Априла, коимъ извѣщавамъ о помощи за страдающи Азійски жители; коя помощь, пре него да доѣмъ я овде съ пута, овдашнѣ поместно Правителство было е сабрало отъ жители. Треће писмо было е за истый прѣдметъ одъ стране Архіерейскогъ собора писать 20 Маія. Четврто писмо ваше отъ 6 Маія напминѣ ми за двогодишнѣи дугъ отъ 38724 гр. состоящій, и каже да се потрудимъ да испратимъ паре; присвему што сигерность моя и незнамъ да ли е тай дугъ мой или Епархійскый, но и пакъ у колико знамъ кажемъ истину, да за ово врѣме буди чій быо тай дугъ, или мой, или епархиски, да се исплати не може: Ербо колико се относи до мене, и съ препитаніемъ едва стизамо: а колико за опщину, она сада почела да гради започету Цркву, па немогу за паре и да споменемъ; а збиръ жители недаваю. Пето писмо Ваше отъ 10 Маія, и шесто одъ стране Архіерейскогъ Собора писато одъ 3 Маія налажеми за устроение на еданъ дискосъ за наши македонски братія у помощь за кое по приличномъ времену оѣмо да се потрудимо да поговоримъ у опщину кадъ паземъ згодну прилику и што ће ми отговори опщина яви ѣу.

Кадъ не би ми сметала предпоменута незгода, те кадъ би било между населенія слога и любовь, не само помощъ произволна, но и дужности ни една не би остало неизвршене како моя, тако и сва Епархиска, кою имало према Екзархій, и према народности; но, дано Богъ даде да се устрои и и подтврди Црковны нашъ устовъ по орю, и ондак све на свое место оне да дође.

У осталоме вручовамъ се вашимъ светимъ молитвама и благонаклоности и дубокимъ почитаниємъ остаемъ

Нишъ 8 Юній
1874

Вашему Боголюб. Блаженству
Нижайшій по духу братъ
Нишкый Викторъ.

17.

До Негово Блаженство Екзарха

Ваше Блаженнейшество!

Данасъ щомъ испратихъ отговоръ на преприята ми ваша писма, получихъ и друго ваше писмо отъ Юния Зѣи. У истомъ писму, Ваше Блаженство, и окружающіа моя по духу Братія обзнауєте прамо мене велику свою лютиню и обвинявате ме като не съмъ умѣлъ да докажемъ ово Епархийскоме Пасству дужность, кою оно има према Екзархию относительно да исплативанье Екзархиске годишне оправданье; и зато опечалих се много! Да бихъ поступилъ овако, за кое Блаженство ваше осуждава, отъ небрежение мое, или отъ незнание или и да ми е противоволие, хтедохъ се утѣшавати самъ знаючи да съмъ кривъ, али садъ, пощо съмъ за поредочний сбиръ чинио све оно що самъ чинити имао, и пакъ успѣти не могахъ, зато скорбимъ сувише, и находимсе у великоме утѣсненію. Много пути до Ваше Блаженство писахъ и евихъ да се ово Епархийски жители христиани по Уставъ управляти недаю: я самъ имъ расправлялъ и доказивалъ да су они дружни обдържавати своей Архиеереа и Екзархию, но кад су се нѣколико селске общине зато обтужили кодъ управителство, и управителство ни одъ кога заповесъ нѣма да изъ примора оставило имъ е на волю. При полазку моемъ на ову Епархию я незнамъ да съмъ се обѣщаль ако христиани свой дугъ кои према церковни началства имаю, неисплате да исплатить я, и зато ову сумму отъ 38724 гроша, кои отъ мене тражите и непознавамъ: само знамъ да съмъ дужанъ на църкву дѣ съмъ за Архиеереа рукоположенъ лире 45, за кою суму имамъ дату и облигацию съ уговоръ и други дугъ отъ 100 лире, що смо се обѣщали сви Архиеереи да давати кадъ би се почела народна църква градити, и кадъ се започне църква ако даду сви Архиерей сѣу да дадемъ и я. Съ едне стране

Ваше Блаженство, у свомъ писму наводи да съмъ неспособенъ; а съ друге стране кажете да съмъ за своя собствено поддръжанье вредамъ, а само за Екзархию не. То види се да съмъ неспособенъ у оно мѣнито не е могуще, защо и пакъ кажемъ да жители овдашни прам Екзархию добро ако нѣма и зато за подражанье немо неће ни да чую. Ваше Блаженство, упоминѣте ме на рѣчи Апостолове за промишленье исплати, и то добро кажете; но незнамъ тако ли казуе св. Апостолъ и зато що съмъ я позаимилъ Вашему Блаженству 50 лире съсъ облигацию и се речью кадъ доѣтъ на Епархию да съберемъ отъ църкве и тѣ пари да прифатимъ за тай дугъ; а я знаюћи да се у оно врѣме Екзархия за пари нуждаеше читъ тай помощъ отъ църква събрахъ све и до Ваше Блаженство испратихъ и облигацию на диръ дадохъ ви, па и отговоръ недобихъ. Негово-ме В. Прѣосвященству Г. Илариону Търновско ме такође позаимахъ 100^л и за тай заемъ два путь ми писа и отговоръ недобихъ. Неговome В. Прѣосвященству Г. Панарету Филиппополскому и нему дадохъ отъ 5 до 6000 гроша у заемъ, два пута писахъ му за тай дугъ и отговоръ недобихъ. Тако исто и Костендилскомe Г. Илариону позаймю съмъ 5000 гр. и нему два пути писахъ за тай дугъ, и отговоръ неполучихъ. Пише ли тако св. Апостолъ? Да е моя дужность необходима, за старанье колико за мене, толико и за Екзархию, за толико знамъ и да е моя дужность све Старешински заповѣсти да вършимъ точно, и то знамъ; но кадъ видимъ що се неможе све постићи пропушамъ и то най више зато су да видимъ ако би се само дало нѣко приможанье за събиране пари отъ народъ, у единъ махъ ова Епархия сће да пређе у Гръчку Патриаршию: зато и зетъ на бившаго овдѣ владика Калинику сѣди у Нишу подъ рѣчи за събиране владички алацакъ, но и развраћа народъ и показуе да Гръчка Патриаршия отъ народъ нища нетражи. Колко за мене я би рѣклъ за ово врѣме да недавато зоръ за пари, а я би самъ отъ мене дао по 5000 гр. годишне у Екзархию: су бо болѣ що годъ и народъ да остане подъ Екзархию. Я ово кажемъ изъ мое народолюбие, а Ваше Блаженство ако снете пратиме нѣкого некъ урѣди болѣ ако би могао. При томъ врученъ вашимъ св. молитвама.

Нишъ, 12 Юний
1874

Вашему Блаженству: Нижайший
подуху Братъ
Нишкий Викторъ.

18.

Ваше Блаженство!

Приимивши ваша два честна писма отъ 16 прошл. Юлия мѣсеца содержание нихно разумѣхъ точно; и настоящимъ до-

ходимъ да отговоримъ ово: колико се относи до правителственни високи налогъ относно до пункови кои сж међу брачни съюзъ даваю, ми овдѣ то юшъ отъ пре 5 године извършвахме и у споразумѣнию се помѣстни правителствени чиновници биваемо, и отъ тога мало сумму имамъ да ѱу нѣкои отговору да подпаднемъ: али най голѣма моя брига и халость та е, що отъ ово Епархиски жители христиани отъ данъ до данъ све по голѣмо количество постае, кои непознаваю нито Екзархию нито мени: оправдание даваю а то е све причина Грѣчки Владика Паисия Врански, како що бѣхъ вамъ и пре евилъ да е овдѣ билъ дошълъ и голѣмо смущение причинилъ. Истой Паисия бѣше дошълъ съсъ рѣчи за нѣку теранцию съсъ нѣки Врачански жители, а отъ друге стране тайно призивалъ еднога отъ едисуа отъ по пѣрва лица и показувалъ да е много грѣхъ що они стою подъ име Схизматици та повише ше да буду отговорни прѣдъ Бога що они као пѣрвенци сво Епархиско жителство у той погрѣшки и у той патриаршеской проклетии дѣржу и заоставляю. Ктомѣ то юшъ обѣщавалъ имъ да даде онъ у общину едно знатно количество пари на поклонъ, само да се они у име цѣле Епархиске отъ Екзархию отмѣтну, а да се обрете съсъ молбу до Грѣчку Патриаршию и да затражу Владика за себе отъ Патриаршию. Колко се отнесе до непризнаване я то знамъ и отъ пре него що е Паисия проповѣдвалъ, за що Нишлие како не даваю на Екзархию помощъ, то види се явно и да го непризнаваю но садъ искочи на яве такава непризнателность по више що е поменути Паисия давалъ парите да се обрете Патриарху Грѣчкомъ. Ерѣ отъ стране общинске потражи се отъ мене едно знатно количество пари съсъ рѣчи ако дадемъ я тоя количество пари що дава Паисия, ова Епархия да остане подъ Екзархию; ако ли я такво количество недадемъ да ми буди на знанье, да ше се обрати къ патриарший. Оваква новина помути у мене умъ тако, да незнамъ ни самъ що да чинимъ нито що да отговоримъ. Мислеѱи доходи ми наумъ и да се обѣщамъ да дадемъ. Ерѣ ако и нѣмамъ кодъ себе да га дадемъ само и само да не будемъ причина да се Екзархия ошети, оно що имамъ подъ сенети нѣко количество, кое съмъ за мого старость оставилъ; нѣ и пакъ съсъ друге стране знаемъ и то да ѱу само да останемъ безъ пари, а Нишлие и послѣ пощо узму пари и пакъ да буду Екзархий признателни неѣею. Ербо и ако би остали непоколебими и ако би не тражили другога Владика отъ Патриарший, а оно да подпомагаю Екзархию у трошкови неѣею. Защо я съмъ се трудилъ и свакояко доказвалъ да свой борчъ исплате у Екзархию. Годишне оправданье да платж Екзархию неѣею. Овдашнему Мутесарифу молилъ съмъ се да ми буде у помощъ за събиране помощи и годишне оправданье, але и онъ ми е отговорилъ, да онъ докъ недобие заповѣсть отъ управление

изъ Ц/градъ нищо да ми помогне не може. И овако ето друга година отъ оправдание не съмъ събиралъ ни пару, а то башъ зато що недаваю ни Варушани ни Селци. У таквомъ обстоятелству находећи се незнамъ що да чинимъ дали да се обѣщамъ да учинимъ по волю на общину или да се отрѣкиемъ. Зато Ваше Боголюбиво Блаженство понизно молимъ да би ме у томе совѣтовати благоволило и да ми покаже що да чинимъ, зашто я не съмъ у состоянию самъ да рѣшимъ тай вопросъ. Ербо ако би дамъ пари и пакъ остану Нишлие према Екзархию онако како що су у садъ ондакъ каква файда що съмъ пари далъ? Или ако не дадемъ те се отрѣкнемъ отъ потраживанье нихно боимъ се да не буду причина парите да се Екзархия не ошети и за друге Екзархиске Епархии, да не буду нѣки хрѣавъ поводъ даденъ збогъ ову Нишку Епархию. При томъ отъ нѣколико села на ову Епархию до ъоше кодъ мене по нѣколико човѣка по пѣрви и будући пре нѣкое врѣме би су дали своя прошения преко мене до Ваше Блаженство за да имъ оно прѣдстой и фермани за цѣркве кое су намѣрни да граде, да имъ се отъ Управителство издаю, па како се тия фермани забавише, то ови луди рѣкоша ми да пишемъ до Ваше Блаженство и да му евимъ да се оно потруди да имъ се кои дано пре тия фермани одъ порте испроводѣ; ако ли имъ се то неучини, то оне до 15 дене фермани не полuche оѣе да се обрaте съ молбамъ до Патриаршию прѣко Паисию и ово по дружности мое съобщавамъ вашему Блаженству, ради знанье и молимъ ако-е мощно да би се потрудило подъ Високе порта подѣйствовати те поменутимъ Селцима да би се желание испунило.

На конецъ прѣпоручуюћи се любовию Вашегъ Блаженства съ високо почитаниемъ остаемъ

Нишь, 3 Августъ 1874.

Вашега Блаженства

Нижайший по Духу Братъ
Нишкий Викторъ

19.

Неговомъ Блаженству Българскомъ Екзарху Г ну Г. — Антиму.

Ваше Блаженство!

Изъ почитаеме депеше Вашегъ Блаженства, кою съмъ получилъ на 9го сего мѣсеца у саатъ 10 надвечерь, извѣщенъ самъ да самъ одреѣненъ за члена на Екзархийски Совѣтъ, и зато овимъ моимъ писмомъ доходимъ да отговоримъ Вашему Блаженству за пріятие поменуте депеше, и изъ почитание моегъ, кое имадемъ прѣма Вашему Блаженству и прѣма Екзархии народной, да му явимъ слѣдующе:

Колико се относѣше до мое приемванье на ову (ако мени

и неопитну) службу, я самъ на Вашему заповѣсть покоренъ, и како до садъ що самъ сваку заповѣсть Вашему (коя зави-сѣше отъ мене) извършевали, таку и ову да пропустимъ неѣу; и чимъ будемъ отъ Вашу страну позватъ да доѣмъ хоѣу: нъ по що самъ увѣренъ да ме Блаженство Ваше милуе, ми-слимъ да ѣе ми дозволи о томъ прѣдмѣту и я мое мнѣние да дадемъ. И того ради молимъ да то мое мнѣние са слуша, па ако не буде удовлѣтворително ондакъ Блаженство Ваше некъ остане при мнѣнию свое.

Много самъ пути Вашему Блаженству сѣрдце мое от-крилъ и истину явилъ да се ова Нишка Епархия колебае: зашто жители християни клоне сѣ къ Патриаршии Грѣчкой, и за то велимъ церковно се сва Епархия колеба. И само при-лику чека, па да отступи отъ Екзархию, а да се обрати Па-триарший и отъ Патриаршию да потражи за себе Владику. Да су мое рѣчи истиннитъ, види се и отъ тудъ що Нишлие Екзархий оправданье недаваю. И како що самъ до сада испо-вѣдивалъ истинну и сада кажемъ то исто, и увѣрявамъ Ваше Блаженство, ако доѣмъ я у Цариградъ како ми являте за члена тамошнѣгъ Синода, те ову Епархию оставимъ, знайте да неѣе да проѣе ни единъ мѣсець, а сви Нишки и Лѣско-вачки и Прокупачки жители християни оѣе да се обрату съ молбамъ Патриаршии греческой да потраже за себе владика. Колко самъ у томе постижамъ знамъ да ѣе да потражу; а есть ли могуѣе да имъ та Патриаршия даде, то незнамъ. Ко-лико ми знанъ мое допуца, я се страшимъ; и нехотеѣи да се учини такъ въ съблзнь, и такъвъ поводъ да се даде и дру-гима епархия ми, що подъ Екзархию спадаю у мое врѣме, зато Вашему Блаженству показуемъ и ову тяготу, отъ мой вратъ скадамъ. А да съмъ я единъ отъ благожелателя на-шему Българскому народу, Блаженство Ваше, и подъ мое простотъ познало ме е.

Услѣдъ изьявж овогъ моего чувства, прѣпоручуемъ се Вашему Блаженству за будуѣу пряма мене негову благона-клонность и съ пощованиемъ оставамъ

Нижайший по духу братъ
Нишкий Викторъ.

Нишь, 14 Августа
1874

20.

Ваше Высокопреосвященство!

Ваше прама мени братолюбиво поведение задужава ме да му пишем и почесто: но неповольно обстоятельство у коему се моя личность, због ово Епархиске церковне неуредбе, на-лази, ни самъ незнам што да радимъ. Лесковчани, отъ коихъ еданъ, юшъ у оно време код Ваше Высокопреосвященство беше рекао, да опщина имова оѣе едно духовно лице за

црковна дела, а сада несамо што нећею никога, веће и обично оправданіе недаваю. У време кад беше Ваше В. Преосв. овде, како што имасмо разговоръ за еднога помощника да пишемъ у Ексархию, и како што и писахъ іошъ ондак, получихъ отговоръ да ће такво лице да се прати и я да останемъ на Епархию за да не би било смущеніе отъ народъ. У слѣд тай отговоръ кад чухъ отъ опшину што она некабули да доиде овамо никакво духовно лице, тада показахъ опщинско незадоволство и Вашему В. Преосв. и Ексархій, и понеже имамъ надежду да склоним опшину поне за еднога помощника овде кодъ мене, зато у писмо наведохъ за врачанскога Діонисию, кои да доиде: и ако неби било возможно да остане, сасъ мой трошак да га испратимъ натрагъ и то чекајући, сад сасъ прошлу пошу получихъ отъ Ексархию овдеприложено писмо, у кое ми Св. Синод пише, да се пображе опреимъ за у Ексархию, зашто место ме отворено чека. За чудо ми е! и зато исто Ексархиско писмо овде приключавам до В. Преосвященство: съ молбу, да оно отговори у Ексархию за мене, и да докаже да нее могућно за ово време Епархия ова да остане безъ мене, ако би се желило да nebude повише зло него што е сада нередъ.

У надежди за ваше према мени братско разположеніе мислим, да ће оно у место мене одговорити у Ексархию сходно, съ подобающим почитаніем и братским поздравом остаю.

Вашега Высокопреосвященства:

5 Ноемврій 874

у Нишу

Духовный Братъ

Нишкій Викторъ

Писмо ваше от 18 Октомври примимо.

21.

Ваше Високопреосвещенство!

Слѣдъ мое почести, кое прама вашемъ Высокопреосвященству отдаемъ слѣдующе: Има еднъ округ зовомый Гиланскій. Кой спада под Пашалук Битолски а тако исто и црковнимъ поделенѣмъ подпада подъ Епархию Битолску: и како самъ я летосъ ималъ у округъ Зморнички, кой е на границу Гиланску, тада Зморинчани оплакаше се предамноу противу тихъ Гиланчана, да ови Гиланчани прелазе овамо, грабе имъ Девойке, и посредствомъ Грађанске Власти венчаваю ѣхъ отъ Гиланачки Свещеника: я самъ ихъ ондакъ тешіа да ѣу подѣйствовати како зато, тако и за Зморничку Цркву, кою искаю Гиланчани да освою; и како до сада не наидохъ време да ту нвову тужбу предложимъ, сада исти Зморинчани пишуми зату исту цѣль, како што ѣте и изъ овде приложено писмо дознати. И зато молимъ Ваше В. Преосвещенство да би подѣйствовало кодъ тамошнѣ Власти, те

да би се тай испоредак поправити могао: съ коимъ Ваше В. Преосвещенство оѣме задужити.

У осталоме, препоручуюѣи се вашему Благонаклоностию и Светимъ молитвама, са почитаніемъ остаемъ.

Вашег Высокопреосвещенства:

15 Ноемвріа
1874

Понизный духовный Братъ
Нишкіи Викторъ.

22.

У многимъ приликама указато ми ваше братолюбіе задужуе ме, да му пишемъ у свако време питуюѣи за ваше благополучно здравѣ: но хотеѣи притомъ да му саобщавамъ и некій важный догаѣай относно до Црковный поредакъ, зато се до сада позабавихъ. Сада обаче, пощо испаде прилика единъ нехранимайка, кой е стао орудіе на Грчке интриге, то, настоящимъ по що упитамъ Ваше Братолюбіе о благополучномъ здравлю, соо[б]шавамъ слѣдующе: Некій овдашній житель по имену Јованъ Икономовичъ, пре два месеца беше отишалъ некуда, и некуд тумараюѣи немаше га довольно време; и кадъ би около Рождества Христова доѣе састъ калимавку на глави, и напушеномъ брадомъ. Пошто проѣе кои данъ чуеѣт да е отишалъ кодъ неколико Грчке куѣе, и тамо священодѣйствовавши осветиль іѣмъ дому. Слѣд тога разимемъ, да е онъ испратенъ у Скоплѣ отъ неколико Грка, съ препорукотъ до Пайсію да го произведе у чину Свещеничкомъ; На данъ Богоявленя былъ собралъ у свой домъ неколико лица, и тамо читалъ црковно правило и осветившій водицу, росиль іѣхъ. У таквомъ предпріятію нѣговомъ, текъ нито се я готвешемъ да сообщимъ дѣло нѣгово, нѣговоме Превосходителству овдашнему Мутесарифу, и Нѣгово Превосходителству каза ми да га е онъ призвати дало, и за такво продерзливо дѣло грдило га, и строгу свою заповесъ дало му, да онъ т. е. тай нови Грчки Свещеникъ никако несме у будуѣе кодъ свое куѣе люди да събира на Богослуженіе, окромъ, отъ тихъ Грчкихъ фамилия кадъ бига неки призваѣ кодъ куѣу да отиде и законъ да имъ извршава, а другата никако да несте. Те тако сада се смири. И заиста, како беше тай несреѣникъ почелъ да приволѣва ѣуди на Грчку страну да небеше му стануто на путь, хтеше у сваме предпріятію да узнепредуе: али нѣгово Превосходителство, како што е познати Миролубецъ, и прематакви мятежни ѣуду строгій управитель, стаде му на путь: За кое нека му е явна благодарность.

Пре некій данъ добиль самъ едно писмо отъ стране Лесковачке опшине, у кое писмо и опетъ се тужу на х. Танче и на Луку, кои су Вашему Высокопреосвященству познати, и каже Опщина у писму, да они много и много спречаваю народъ и наговараю га, да не дава Владичко оправданіе; па зато да се собере неможе.

Вчер стижѣ кодъ насъ нѣгово Преосвещенство С. Нишавскій Г-нъ Евстатій, кои е дошалъ съ намѣреніемъ да се види сосъ нѣгово Превосходителство нашег Управителя Честитог Аали Риза Пашу Ефенди нашъ. И сада находеѣи се овде поздравља Ваше Високопреосвященство. Овимъ извѣстіемъ препоручуемъ се на Ваше будущее љубови и братске милости, просеѣи вашу благонаклоность са особитимъ поштованѣмъ и братскимъ поздравимъ Есать:

Вашего Братољубиа

23 Януар. 1875

Нишъ

во Христѣ Братъ и
Сослужитель
Нишкій Викторъ

23.

Ваше Высокопрѣосвященство!

Смирений Вы духовенъ молитствователь, неисказанно ся е зарадвамъ, отъ като ся извѣсти за пристигваніе-то Ві въ Св-то Нишскж-тж Епархыя зада улесны-тѣ и народитѣ, чрѣзъ умнж-тж си дѣятельность, духовны-тѣ и обществены-тѣ работы въ тази по духовете на народътъ мжна за Ексархыж-тж Епархыж, понеже сръбисмътъ силно ся е вмжкнжлъ въ тоизы Градъ, зато има да посрѣщнетѣ доста прѣпятствія отъ странж на Народътъ, нѣ Віе щетѣ сполучитѣ, вѣрвамъ въ всичкытѣ си планове и да побългаритѣ този Градъ, само съ убежденіе на Мутесарифинътъ, какво, този Градъ като влиза въ кръгътъ на Османскж-тж Държава, трѣбвали да прѣдаватъ въ училищата си сръбскый языкъ даже исторій и землеописаня, „сръбскимъ духомъ“ а противны на Правит. и на Българщинж-тж? не,! вѣрвамъ че-не!.

Азъ ако и да усѣщамъ мислитѣ си много слабы прѣдъ Васъ, нѣ зашто по огблизу познавамъ духовете имъ, моля извинетѣ мя гдѣто Вы напомнямъ въ кратце горнытѣ речи, съ убежденіе, че само по тозы начинъ, чрѣзъ мене, ако сж постжпи, по-безпрепятственно щете извршитѣ мисіж-тж си: Вые както видитѣ за по-добрѣ, така постжпжйтѣ. Азъ ако ида желаяхъ да Вы посѣтж веднага слѣдъ пристигваніе-то Вы, нѣ собственны-тѣ мы работы мя спряхж за нѣколко дны въ Пиротъ, зато счетохъ за длъжность да Вы посѣтж писменно и да Вы кажа: „добре дошълъ, В. В. пр-ство!“ и чадскы като Вы цаливамъ Св-та Дѣсница и Дѣсницж-тж на Н. В.пр-ство Г. Г. Віктора.

Съмъ на В. В.пр-ство Смирено и духовно во Христѣ чядо

Пиротъ 874
31-ый Августъ

Д. Герасимъ х.

Рецензии и книжовни вестн.

Ст. Романски, Любомиръ Милетичъ, човѣкъ, ученъ, учителъ и общественикъ. София 1940. Отдѣленъ отпечатъкъ отъ Лѣтописъ на Българската академия на наукитѣ, кн. XX, стр. 81—195.

Отдавна установенъ обичай е да се печататъ въ Лѣтописитѣ на Българската академия на наукитѣ кратки посмъртни съобщения за живота и дейността на починали членове на Академията, било българи, било чужденци. Гореотбелязаната работа на проф. Ст. Романски върху жизненото дѣло на проф. Любомиръ Милетичъ надхвърля обичайнитѣ рамки на тия съобщения. И по обемъ и по пълнота на изложението тя представя действително нѣщо внушително.

Съ огледъ на разнородната дейностъ на покойния ученъ, въ описанието на проф. Романски сж се наложили нѣкои подраздѣления. На първо мѣсто ни се даватъ биографски сведения, въ които се очертава човѣкътъ Милетичъ (стр. 82—96); на второ мѣсто се прави обширно характеристика на учената дейностъ на покойния (стр. 82—96); на трето мѣсто се описва дейността на Милетича като учителъ и общественикъ (стр. 96—142).

Съ рѣдка топлота сж описани главнитѣ моменти отъ живота на Милетича отъ най-разни младини. Предъ насъ се разкриватъ непознати страници изъ жизнения пжтъ на учения, ту радостни, ту тжжни. Семейни тревоги и голѣми нещастия, достатъчни да сломятъ и най-коравия духъ, не пощадяватъ голѣмия ученъ. Удивителна се показва твърдостта, съ която Милетичъ понася тѣзи удари на сждбата. Устойчивостта на неговия духъ ярко блѣсва въ неотслабващата му работоспособностъ, която той запазва до последнитѣ дни на живота си. Живо и увлѣкателно авторътъ описва и нѣкои навици и предразположения у Милетича, напр. крайна любознателностъ и впечатлителностъ, непрекъснатата размисълъ и върху най-дребнитѣ на гледъ факти отъ живота, явни свидетелства за особената душевна задълбоченостъ у покойния.

Сжществено мѣсто въ описанието на проф. Романски заема прегледътъ на богатата научна дейностъ на Милетича. Изложението е хронологично и започва съ най-раннитѣ научни опити на покойния. Пълнота и точностъ личатъ на всѣка страница. Не е пропуснато нищо сжществено. Подчертани сж любимитѣ научни занимания на Милетича, дадена е вѣрна характеристика на неговитѣ упорити стремежи къмъ разбулване на истината около най-важнитѣ проблеми въ развоа на българския езикъ и е изтъкнато неоеценимото значение на диалектоложкитѣ му трудове. Съ своята полувѣ-

ковна дейност въ областта на българската филология Милетичъ не само пръвъ постави на разискване, но и щастливо разреши редъ основни проблеми въ връзка съ българския езикъ, съ неговия исторически развой и съ съвременното състояние на българскитѣ диалекти. Неговитѣ трудове се явяватъ днесъ необходима основа за всички по-нататъшни изследвания върху сѣдбинитѣ изобщо на българския езикъ. За широтата на научнитѣ интереси у Милетича, свидетелствуватъ и неговитѣ необикновено ценни исторически издирвания, намѣрили пълно признание всрѣдъ учения свѣтъ. Той бѣ първиятъ, който въ свързка съ заниманията си съ сѣдбата на по-стари и по-нови български преселници въ чужди страни, засегна нашироко и всестранно въпросътъ за нашитѣ павликяни и изобщо въпроса за нѣкогашната католишка пропаганда въ България — тема, която по-късно стана любима на нѣкои по-млади български историци.

На последно мѣсто иде характеристиката на Милетича като учителъ и общественикъ. Когато четемъ хубавото и пълно изложение въ последната глава на работата на проф. Романски, не можемъ да не останемъ удивени отъ широкия кръгъ, въ който се е движела дейността на Милетича презъ цѣлия неговъ животъ. Такова съчетание на ученъ и общественикъ, съ еднакво ценни качества и прояви както въ едната, така и въ другата област, е рѣдко явление въ всички страни, а специално въ България е може би единственъ примѣръ. Основниятъ двигателъ въ обществената дейност на Милетича е горещото родолюбие. Централно мѣсто тукъ заема работата около неговата по-тѣсна родина, онзи български край, на който сѣдбата бѣ отредила и отрежда най-тежки изпитания. Македония живѣе въ сърдцето на Милетича като скъпъ блѣвъ и борбата за нейното освобождение го възпламенява непрестанно. Създаването и закрепването на Македонския наученъ институтъ и ръководството на неговия органъ списанието „Македонски прегледъ“ сж най-сжществената частъ отъ тая дейност на Милетича.

Къмъ изложението на проф. Романски е прибавена и пълна библиография на Милетичовитѣ съчинения. По тоя начинъ неговата стойност значително се повишава. Изобщо постигнато е действително онова, което дългътъ къмъ паметта на голѣмия ученъ, рѣдкъ общественикъ и дългогодишенъ председател на Българската академия на наукитѣ е налагалъ.

К. Мирчевъ

Проф. О. Лотоцькій. Автокефалія, т. II. Нарис історії автокефальныхъ церков. Варшава 1938. (Праці українського наукового інституту, т. XXX, Серія правична, книга 4). Стр. 550, цена 15 зл.

Тази книга е излѣзла презъ време, когато полската държава сжществуваше. Тя е издание на Украинския наученъ институтъ въ Варшава. Този институтъ разви голѣма научна дейностъ, издаде съчинения отъ различни области на научното знание (право, история, филология, педагогия).

Въ първия томъ на сжщото си съчинение авторътъ разглежда общо автокефалията (независимостта) на помѣстнитѣ православни църкви, а въ втория томъ описва въ конкретна форма устройството на отдѣлнитѣ автокефални църкви въ тѣхното историческо развитие. Следъ изяснение на по-

нятията митрополия и патриаршия, Л. дава кратки очерци за устройството на старитѣ патриаршии (Цариградска, Антиохийска, Иерусалимска и Александрийска) и на самостоянитѣ църкви Кипърска, Синайска, Грузинска, Новогръцка (Еладска). Следъ това по-обстойно се спира на църквитѣ Българска, Сръбска, Ромънска и Руска. Авторътъ дава сведения за изчезналитѣ вече отдѣлни църкви Карловацка, Черногорска, Босно-херцеговинска, Сибинска и Буковинска, както и за образуванитѣ следъ всеобщата война църкви: Албанска, Естонска, Латвийска, Литовска, Финландска и Чехословашка. Следъ присъединението на балтийскитѣ държави къмъ Съветска Русия изчезнаха и тѣхнитѣ отдѣлни църкви.

Историко-правнитѣ очерци сж дадени безъ критиченъ апаратъ. Въ библиографски показалецъ сж посочени съчиненията, които авторътъ използвалъ, отдѣлно по църкви. Книгата е снабдена съ имененъ и географски показалецъ.

Отдѣлтътъ за Българската църква обхваща 95 стр. Авторътъ говори за нея преди другитѣ славянски църкви, понеже тя най-рано се образувала. Отначало той хвърля погледъ върху произхода на българския народъ, чиято „етнична основа сж били ония славянски племена, които се появили на Балканския полуостровъ презъ време на великото преселение на народитѣ“. Погрѣшно е схващането му, че отъ балканскитѣ славяни само сръбскитѣ и хърватскитѣ племена сж навлизали въ Балканския полуостровъ „съ организирана военна сила и се заселвали тукъ организирано, като образували първитѣ държавни организации“. Известно е, че още презъ втората половина на VII в. въ Македония имало самостоятелни славянски княжества, които образували една цѣлина, наричана отъ византийцитѣ С л а в и н и я (отъ Родопитѣ до Адриатическо море. Презъ VIII в. племето берзита (бързаци) сжщо образувало сравнително силна държавица, противъ която се е борилъ българскиятъ ханъ Телеригъ (Церигъ). Сърби и хървати се явяватъ съ държавна организация чакъ въ първата половина на IX в., Наистина, българскитѣ славяни не могли да образуватъ една цѣлостна и стегната държава, докато не се съединили съ Аспаруховитѣ българи, но сжщо и сърбитѣ и хърватитѣ сж живѣли дълго време разединено и обединението на сръбскитѣ племена започнало чакъ при Стефана Немана (1160—1195 г.).

Авторътъ не се решава да се изкаже положително за етничния произходъ на прабългаритѣ. Споредъ него, финска учени сж привели сериозни доказателства, че прабългаритѣ, родствени на днешнитѣ чуваша (при Волга), били фини, а не турци. И Лотоцки приема, че прабългаритѣ се претопили въ славянското население, като му дали своето име и държавно-организаторската си сила. Презъ IX—X в. още имало непославянени прабългари, но вече била поставена здрава основа на новата българска нация и държава.

Преди да говори за покръстването на князь Бориса, авторътъ правилно постъпилъ, че прави кратъкъ прегледъ за разпространението на християнството въ Балк. п-въ отъ I вѣкъ насамъ. Нѣма сведения, че ап. Павелъ е проповѣдвалъ въ Тракия, та да се твърди, че сѣтнешнитѣ епископски катедри въ Дебелтъ, Томи и Доростолъ сж произлѣзли отъ църквитѣ, които ап. Павелъ основалъ. При това Дебелтъ не е Стара Загора, а се намиралъ близо до днешния Бургасъ.

Лотоцки ясно изтъква известнитѣ причини за покръстването на Бо-

риса. Най-важната от тѣхъ била политическа, която принудила и руския князь Владимиръ да се покрѣсти: необходимостта да влѣзе България въ семейството на европейскитѣ народи. Покрѣстването на Бориса имало велико значение не само за българския народъ, но, както казва и Лотоцки, за цѣлото славянско племе. Това събитие станало въ 864 г. или въ началото на 865 год. Лотоцки твърди, че Борисъ се покрѣстилъ въ военния лагеръ подъ Цариградъ въ присѣтствието на императора Михаилъ III. Това не е установено, а само може да се предполага. Решението на Бориса да приеме християнството отъ Цариградъ имало благотворно значение за славянството. Отъ България — казва Л. — славянската култура се разпространила по цѣлия православенъ славянски свѣтъ.

Вѣрно описвайки борбата между Цариградъ и Римъ за духовна власт надъ България, Лотоцки разглежда първоначалното устройство на Българската църква. Споредъ него Българската църква формално била автономна, подобно на автономнитѣ църкви на Изтокъ, като Арменската, Коптската, Сирийската. Това сравнение едва ли е приемливо, защото поменатитѣ църкви не сж праволавни, а монофизитски. За положението на българскитѣ архиепископи въ времето на Бориса вж. моята статия „Учредяването на Българската православна църква“ (сп. „Македонски прегледъ“, год. VII, кн. 1). Сжщо недопустимо е Българската църква да е била раздѣлена на митрополии съ подчинени епархии, както била устроена Цариградската църква, още когато била възгласявана отъ архиепископъ, зависимъ итъ цариградския патриархъ. Подчиненитѣ му епархийски архиереи били епископи, а не митрополити. Следъ като Българската църква станала патриаршия, ще да е билъ въведенъ митрополитскиятъ строй и въ България.

Лотоцки високо цени Българската църква като люлка на славянската култура, насадена отъ първия български епископъ св. Климентъ и неговия съученикъ св. Наумъ. „Ролята на българитѣ е твърде голѣма въ историята на културата на славянскитѣ народи. Срѣдъ славянскитѣ народи българитѣ заематъ първо мѣсто (болгарамъ наследить перше мѣсце) отъ гледище на културната инициатива и по размахъ на първоначалната работа върху неразораната нива на славянската култура“. „Въ славянския културенъ животъ българитѣ първи се изстѣпили“. „Българитѣ първи срѣдъ славянитѣ почнали да изказватъ своя езикъ съ писмо и сами да пишатъ на своя езикъ. Върху основитѣ, положени отъ апостолитѣ на славянитѣ и тѣхнитѣ ученици, българската писменостъ станала първа славянска писменостъ. Гениалната инициатива на светитѣ братя извикала... колективната инициатива на цѣлия народъ“. Като се вземе предвидъ колко писмени паметници сж били унищожени, то трѣбва да се очудваме, че и до наше време сж дошли толкова богати старобългарски ръкописи. „Това красноречиво говори, колко богато било българското литературно творчество въ своето начало. Отъ това гледище старата българска писменостъ може да издържи изравняване съ писмеността на тогавашнитѣ западни културни народи“ (стр. 76 и 78). Поради близостта между говоритѣ на славянскитѣ народи въ старо време и особено поради това, че езикътъ на българската писменостъ станалъ църковенъ езикъ на славянското православие („що мова болгарського писмености стала церковною мовою славянского православія), „българската писменостъ станала готова основа за ли-

тературата на други славянски народи като сръбския, хърватския, руския". Тежките исторически обстоятелства на Балканите спрели културния развой на славянските народи, но културните паметници, поне известна част, не загинали за славянския свят. Българските книжовници се разпръснали по разни места, повечето на Атонъ, въ Зографъ, гдето били пренесени български ръкописи. "Тъзи български писмени паметници имали значение на жива национална традиция", която подкрепва националния живот на българския народъ (стр. 78—79).

Лотоцки не се съмнява, че светитъ Солунски братя започнали да превеждатъ св. Писание на познатото имъ македонско славянско наречие („македонското нарѣчія славянської мови“) (стр. 80).

Говорейки за изгонването на Кирило-Методиевите ученици изъ Моравия, Лотоцки твърди, че Сава и Гораздъ сж заминали къмъ северозападните граници на България. Въ изворитъ това не е означено. Той смѣта, че управителятъ на Бѣлградъ се казвалъ Боритаканъ. По тоя въпросъ има разни мнения, но по-вѣроятно е, че тази дума съдържа прабългарско название на длъжността. Авторътъ накратко разглежда дейността на Климента въ Охридъ, на Наума, Симеона и др.; описва въздигането на Българската църква въ патриаршия, нейните сждбини въ края на X и началото на XI в. Основавайки се на проф. Златарски (История на българската държава), той твърди, че Византия признала достоинството на българския патриархъ при условие, че негова резиденция ще бжде Доростолъ (дн. Силистра), а не царската столица Преславъ. Това мнение не се потвърждава отъ оскъдните документи. Въ Бориловия синодикъ българските патриарси на първото българско царство сж наречени изрично преславски, а не доростолски. Сжщо тъй никжде не е известно, че българскиятъ патриархъ Дамјанъ, когото признала Византия, билъ грѣкъ! Сжщиятъ Дамјанъ ужъ водѣлъ византийска политика, но при все това билъ сваленъ (деградиранъ) отъ византийския императоръ Иванъ Цимисхи, който превзелъ Доростолъ (стр. 92).

Авторътъ не е взелъ предвидъ новитъ изследвания за Западното българско царство, та твърди, че въ 963 год. избухнало голѣмо възстание начело съ болярина Шишманъ или Николъ Шишманъ, който си присвоилъ титлата императоръ и станалъ родоначалникъ на династията Шишмановци (стр. 90 и 92). Иначе вѣрно е оценилъ личността на царъ Самуила. „Този билъ най-видната особа на престола на Западнобългарското царство, и въ негово време народната енергия отново се повдигнала до равнището, което напomniaло времето на великия Симеонъ“.

Не зная на какво се основава Л., та твърди, че Българската църква, понижена отъ завоевателя Василий II въ архиепископия (1018 г.), била подчинена на Цариградската патриаршия. Василиевитъ грамоти, съ които се уреждало положението на Българската (Охридската) църква, я считатъ за независима. Такава е останала по право до края на своето сжществуване.

Лотоцки внимателно описва развитието и на Търновската църква (унията съ Римъ, сближение съ Царигр. църква, противодействието на цариградски патриарси, идейни насоки въ България). Доста прегледно е описано положението на българския народъ подъ турско робство и фенерско иго, началото на българското възраждане (въ края на XVIII и на-

чалото на XIX в.). Дадени сж кратки сведения за българските книжовници-будители (о. Паисий, Софроний, Неофитъ Рилски и др.). Очертана е накратко гръцко-българската църковна борба и учредяването на Българската екзархия, чието устройство е описано по фермана отъ 1870 г. и екзархийския уставъ. Най-сетне съвсемъ бѣгло е изобразенъ животътъ на Охридската архиепископия, която царигр. патриархъ Самуилъ подчинилъ въ 1767 год., както и Ипекската архиепископия, главно за да участвуватъ „въ изплащането на дълговетъ на Цариградската патриаршия“. Авторътъ не е взелъ предвидъ всички по-важни факти изъ историята на тази църква. Така въ очерка си за Сръбската църква не говори нищо, че Сърбия била духовно зависима отъ Охридската архиепископия отъ края на X в. до 1219 год., когато братътъ на сръбския кралъ Стефанъ Първовѣнчани — Сава билъ поставенъ за сръбски архиепископъ; не споменава за протеста на охридския архиепископъ Димитъръ Хоматинъ срещу тоя актъ на Сава, нито за унищожението на Ипекската патриаршия къмъ 1460 год., за зависимостта на сръбския народъ отъ Охридската архиепископия, за възстановяването на Ипекската църква като архиепископия въ 1557 год.

Въпрѣки тия забелязани празндини, трудътъ на проф. Лотоцки представя по обемъ и веща разработка ценно пособие по историята на православнитѣ църкви.

И в. С.

Дим. Йоцовъ, Русия и България (вчера, днесъ и утре). Дипломатически студии. София 1940, цена 50 лв.

Разглежданата книга е съчинение на сведущо лице. Тя представя сборка отъ статии, печатани по-рано въ наши списания, и сега допълнени и поставени въ хронологически редъ. Д. Йоцовъ е бившъ генераленъ консулъ на България и е написалъ редъ други съчинения на български и други езици. Руската политика къмъ България имала голѣмо значение за развитието на цѣлокупния български народъ. Движението на македонския въпросъ много зависѣше отъ отношението на Русия къмъ нашата революционна борба. Авторътъ не се спира специално на руската политика къмъ Македония, но, описвайки отношенията между Русия и България, той засѣга и Македония — ябълката на раздора между България и Сърбия.

Преди да ни запознае съ по-главнитѣ периоди на руско-българскитѣ отношения, авторътъ най-напредъ ни запознава съ днешна Русия въ статия озаглавена „Какъва е Русия днесъ“. Вътрешното ѣ управление е коренно промѣнено. Старииятъ централистиченъ режимъ е замѣненъ съ пълна децентрализация. Отдѣлнитѣ народности се ползуватъ съ автономия. И това дава основание на автора да каже, че „сегашната Съветска Русия притежава една истинска етническа карта“. Ако и да е съставена отъ много и различни народности, Съветска Русия е вече вътрешно здрава. Цѣлата грамадна територия (въ Европа и Азия) е обединена отъ единъ центъръ — Москва. Тя се явява вече и центъръ на свѣтовна политика. Съветска Русия „следва и сега историческия процесъ на древна Русия“, само че нейната политика е реалистична.

Въ студията „Руско-австрийската дипломация и нашето съединение“ ясно е разкрито австро-руско съперничество въпрѣки съюза отъ 1881 год.

между руския, австро-унгарския и германския императоръ. Споредъ тайния протоколъ къмъ договора, тритъ велики сили се задължили да не се противопоставятъ срещу съединението на Източна Румелия съ България, „ако този въпросъ се повдигне по силата на нѣщата“, но същевременно тѣ си дали дума „да отклонятъ България отъ всѣко нейно намѣрение да нападне съседна турска провинция, особено Македония“. Тритъ велики сили предвиждали, че българитѣ отъ дветѣ страни на Стара-планина скоро ще искатъ да разрушатъ изкуствената преграда, но тѣ (главно Виена) се погрижили да задържатъ на всѣка цена Македония подъ оковитѣ на Берлинския договоръ, за да се запазятъ интереситѣ имъ на Балканитѣ. Договорътъ отъ 1881 год. билъ подновенъ въ 1884 год. При все това съединението на Източна Румелия съ България (18. IX. 1885 год.) не се одобрилъ отъ руския императоръ поради омразата му къмъ българския князь Александъръ Батембергъ и главно защото е станало противъ волята на Русия (така казалъ Александъръ III на бълг. пратеници въ Копенхагенъ на 15. X. 1885 год.). Също така и Австро-Унгария се отнесла враждебно къмъ Съединението поради тайния договоръ между нея и Сърбия отъ 28. VI. 1881 год. Тоя договоръ не билъ известенъ на Русия. Когато въ Виена сръбскитѣ искания били разгледани, рускиятъ посланикъ и германскиятъ, както и самъ Бисмаркъ, не ги одобрили. Споредъ автора, и Австро-Унгария се видѣла принудена да съветва сръбския кралъ Милана да не предприема нападателни мѣрки срещу България, обаче кралъ Миланъ „не искалъ да слуша съвети отъ никжде“ и нападналъ България. Все остава неясно, какъ се решилъ кралъ Миланъ да отвори война, безъ да разчита на подкрепата (поне дипломатическа) на нѣкоя велика сила. Фактъ е, че когато сръбскитѣ войски навлѣзли въ България, австрийскиятъ канцлеръ изпратилъ поздравителна телеграма на кралъ Милана и му пожелалъ успѣхи. Двучието на виенското правителство е явно. То е считало Сърбия за свой съюзникъ и затова следъ поражението на сръбскитѣ войски, то побързало да заплаши българския князь, безъ да пита Германия и Русия. Наистина, както заключава авторътъ, този австрийски успѣхъ билъ „важенъ ударъ върху престижа на руската политика“. Споредъ една телеграма на германския посланикъ въ Петербургъ до Бисмарка, „Мисията и успѣхътъ на Кевенхюлера произведоха потресно впечатление на руския императоръ“. Австрия изневѣрила на Тройния съюзъ, съгласно съ който тритъ велики сили се задължили да не предприематъ нищо на Балканитѣ безъ общо съгласие. Настанало охлаждане въ отношенията между Петербургъ и Виена. Английскиятъ пръвъ министъръ лордъ Солзбери се опиталъ да използва тази промѣна, за да насочи Австро-Унгария открито противъ Русия, като станалъ защитникъ на Съединението. Австро-Руското съперничество на Балканитѣ започнало. Букурещкиятъ миръ отъ 3. III. 1886 год. турилъ край на братоубийствената война, но не и на безумно разпалената вражда.

Въ студията си „Нашето помирение съ Русия“ г. Йоцовъ дава занимливъ очеркъ по рускитѣ тайни архиви за усилията на българското правителство да се постигне помирение съ Русия. Князь Фердинандъ, който е добъръ католикъ, направилъ наистина жертва, за да затвърди династията си, което било необходимо за закрепването на бълг. държава. Той се решилъ, неговиятъ престолонаследникъ да приеме православието — вѣрата на

българския народъ, следъ като се борилъ дълго време съ себе си, съ папата и съ цѣлото си семейство. Отъ 2. II. 1896 г. се възстановили дипломатическитѣ отношения между България и Русия, като последната възприела да не се мѣси въ вътрешнитѣ работи на България.

Въ студията „Въ надвечерието на свѣтовната война“ авторътъ се опитва да проследи възъ основа на официални документи, какъ се подготвило избухването на тази война следъ убийството на австрийския престолонаследникъ въ Сараево. Австрия се тъкмѣла да накаже Сърбия, а Германия я насърчила да побърза да подаде ултиматумъ на сръбското правителство. Рускиятъ министъръ на външнитѣ работи Сазоновъ е доловилъ, че Австрия мечтаела да образува новъ балкански съюзъ, въ който на България да се даде първенствена роля. Тоя планъ билъ одобренъ отъ Берлинъ. За това си далъ съгласието и царъ Фердинандъ. Русия предупредила Австрия, че тя нѣма да остане безучастна къмъ съдбата на Сърбия. Отначало австрийскиятъ посланикъ въ Петербургъ, по нареждане на своето правителство, гледалъ да заблуди руското правителство относно истинскитѣ намѣрения на Австрия, докато на 23 юлий (н. ст.) 1914 год. билъ подаденъ австр. ултиматумъ на сръбското правителство. Още на следния день руското правителство решило да се взематъ мѣрки за частична мобилизация и на 25 с. м. Сазоновъ отправилъ апелъ къмъ Англия да се присъедини къмъ Русия и Франция за запазването на европейския миръ. Той телеграфиралъ и на руския пълномощенъ министъръ Савински, комуто заповѣдалъ да обърне вниманието на бълг. правителство върху тъкмения воененъ съюзъ между България, Турция и Австрия. Споредъ автора, Сазоновъ можалъ да узнае за тъкменето на такъвъ съюзъ отъ една телеграма на министъръ-председателя Радославовъ до бълг. пълномощенъ министъръ въ Цариградъ Тошевъ комуто поръчалъ да съобщи на великия везиръ, че, въ случай на война между Австро-Унгария и Сърбия, България би се намѣсила следъ предварително споразумение съ Турция. Изглежда, че рускиятъ посланикъ въ Цариградъ Гирсъ успѣлъ да се добере до съдържанието на тази телеграма, Австрийскитѣ дипломати продължавали да убеждаватъ правителствата, при които били акредитирани, че отхвърлянето на ултиматума не значи още, че веднага ще се пристъпи къмъ война. Кайзеръ Вилхелмъ се опиталъ на 26 юлий съ телеграма на английски езикъ да убеди царъ Николая да не се мѣси въ разправията между Австрия и Сърбия. „Ще бжде отъ наша страна лудостъ и самоубийство да попрѣчимъ на Австрия да даде заслужено наказание на сърбитѣ“. Отъ своя страна сръбскиятъ престолонаследникъ князь Александъръ молилъ съ трогателна телеграма руския императоръ, който на 27 юлий му отговорилъ, „че Русия нѣма да изостави Сърбия“. На 28 с. м. Франция официално увѣрила Русия, че е готова да изпълни дълга си като съюзница. Въ сѣщия день въ Петербургъ се получило известието, че Австро-Унгария обявила война на Сърбия. Германия правѣла всички усилия да отклони Русия отъ намѣса, поддържайки, че австро-сръбскиятъ конфликтъ има мѣстенъ характеръ. Русия обещала да спре военнитѣ си приготовления, ако Австрия оттегли отъ своя ултиматумъ ония искания, които засѣгали сръбския суверенитетъ. Подъ влияние на честитѣ телеграми на германския императоръ, царъ Николай се колебаелъ да издаде заповѣдъ за обща мобилизация, докато най-после по настойчивитѣ съвети на Сазо-

новъ и генералъ Татищевъ, на 30 юлий обявилъ обща мобилизация. Въ сѣщия день сутринята била издадена заповѣдь за мобилизация въ Германия. Кайзеръ Вилхелмъ и следъ германската мобилизация изпратилъ телеграма на руския царъ съ миролюбиво съдържание. Герм. посланикъ въ Петербургъ продължавалъ да полага усилия да спре руската мобилизация. Русия отказвала да демобилизира, както искалъ многократно и Вилхелмъ отъ Николая, а на 1 августъ вечерята 1914 год. Германия обявила война на Русия. Така сж вървѣли преговоритѣ за отстранение на страшната всеобща война, която се дължала на изостреното австро-руско съперничество въ Близкия изтокъ.

Въ 1915 год. и България се намѣси въ тази война като съюзница на Австро-Унгария и Германия. Въ отдѣлна студия сж разгледани усилията на руската дипломация да отклони България отъ централнитѣ сили и да я въввлѣче въ войната срещу тѣхъ. Както е известно, България, още ненапълно отпочинала отъ Балканската война, се хвърли въ нова война главно за освобождението на цѣлокупна Македония. Напълно вѣрно е това, що Радославовъ е казалъ на Савински, „че България ще протегне и дветѣ си ръце на оногова, който ѝ помогне да си вземе Македония“. Обаче Съглашението предлагало на България да сбави война на Турция, като му обещавало Тракия до Еносъ-Мидия и частъ отъ Македония по лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ. Въмѣсто да поддържа завета на Царъ-Освободителя за Санъ-Стефанска България, руската дипломация взе подъ своя защита велико-сръбската идея. Разривътъ бѣше неминуемъ, рускиятъ царъ объяви война на България, като я обвини, че се съюзила съ враговетѣ на славянството.

Последната статия има сжщото заглавие, което е поставено на самата книга „Русия и България (вчера, днесъ и утре)“. Въ нея се повтарятъ нѣкои факти отъ предишнитѣ студии, разглеждатъ се отношенията между Русия и европейскитѣ сили и тѣхната политика на Балканитѣ. Външната политика на Съветска Русия се насочва къмъ сжщитѣ области, къмъ които има тежнениа Русия отъ два вѣка насамъ. Следъ свѣтовната война се отвори голѣма пропастъ между България и Русия, но отъ 1934 год., съ възстановлението на дипломатическитѣ имъ сношения, миналитѣ грѣшки не трѣбва да се повтарятъ. Не само тѣхната взаимна връзка „на икономическа база е една гаранция за бъдещето“, но и тѣхнитѣ общи политически и културни интереси сж важни условия, за да не допустне Москва увреждане на интереситѣ на българския народъ, когато ще се решаватъ всички спорове въ Балканския полуостровъ.

И в. С.

Петъръ Динековъ, Софийски книжовници презъ XVI вѣкъ, I. Попъ Пѣю. София 1939, стр. 124. Цена 60 лв.

Обикновено се мисли, че турското робство е тъмна епоха, въ която нѣмало никакво умствено творчество. Тая заблуда постепенно изчезва съ появата на изследвания върху живота на българския народъ въ турско време. За това много допринася и добросъвѣстниятъ трудъ на младия изследвачъ П. Динековъ. Както съобщава авторътъ, това съчинение „е частъ отъ по-обстойно проучване върху софийскитѣ книжовници презъ XVI в.“. Знаейки неговото извънредно трудолюбие и любовъ къмъ българоведението

азъ вѣрвамъ, че той не ще закъснѣе да даде пълнъ очеркъ на книжовната дейность въ София презъ XVI, XVII и XVIII в. София била свързана и съ нѣкои македонски книжовни центрове (Кратово). Затова, като се хвърля свѣтлина върху нейния духовенъ животъ, ще се открива и духовната сила на Северна Македония, преди да се явятъ нейнитѣ свѣтила Якимъ Кърчовски и Кирилъ Пейчиновичъ.

Понеже, както се каза, това съчинение е първа часть отъ голѣмо изследване на софийската книжовна школа отъ XVI—XVIII в., то авторътъ е намѣрилъ за нужно да ни запознае предварително съ политическото и духовно състояние на бѣлг. народъ въ края на XV и въ първата половина на XVI в. (гл. I) и частно съ положението на София презъ XVI в. (гл. II). Въ тѣзи две „уводни“ глави (стр. 1—42) внимателно сж използвани изворитѣ и по-важнитѣ съчинения по разглежданитѣ предмети. Можеше да се понамали обемътъ на този отдѣлъ, но и въ този размѣръ изложението е доста интересно, читателътъ добива пълна представа за външното положение на бѣлг. народъ. Споредъ автора западнитѣ бѣлгарски краища сж били поставени въ по-благоприятни условия, отколкуто Североизточна и Югоизточна Бѣлгария. Затова бѣлгарскиятъ духовенъ животъ се пренесълъ отъ Търново въ Западна Бѣлгария. Подъ „благоприятни условия“ той разбира съседството на Западна Бѣлгария съ сръбската държава, която била унищожена чакъ въ 1459 год. Ако съ това съседство може да се обясни разпространението на сръбския изводъ на старобѣлгарския езикъ въ Западна Бѣлгария и въ Македония, то не е ясно, защо главни срѣдища на бѣлгарския духовенъ животъ се явяватъ въ западнобѣлг. краища, а не и въ Търновска Бѣлгария, следъ унищожението на сръбската държава. Относно София е обяснено, „че една отъ главнитѣ причини да се развие и подържа значителенъ духовенъ животъ“ въ тоя градъ, било обстоятелството, че тамъ било седалището на румелийския бейлербегъ, който ще да се грижилъ „да осигури реда и законността“. Къмъ това трѣбва да се прибави и благосъстоянието на софийското население, както и връзкитѣ на София съ Рилския манастиръ и Атонъ, гдето не оскъждавала славянобѣлгарската книжнина.

Голѣмиятъ софийски книжовникъ п о п ѣ П ѣ я или П ѣ ю ще да е излѣзълъ отъ такава срѣда. Твърде оскъдни сж сведенията за него, но при все това авторътъ се постаралъ да даде очеркъ за неговата личность, следъ като внимателно извлѣкълъ и прененилъ всички биографски указания въ неговитѣ произведения. Попъ Пѣя билъ заможенъ и авторитетенъ софийски свещеникъ, уважаванъ билъ и отъ турскитѣ власти. Авторътъ смѣта за вѣроятно, че той билъ свещеникъ въ съборната църква, което обаче не може да се обоснове. Отъ неговитѣ произведения се вижда, че попъ Пѣя билъ образованъ и добъръ книжовникъ. Той е написалъ служба и житие на софийския мчченикъ св. Георгій Нови отъ Кратово († 11. II. 1515). Авторътъ не е взелъ предъ видъ моя разборъ „Кога е пострадалъ св. Георгій отъ София“ (Ист. на Охр. архиеп.-патр., стр. 572—573). Иначе, може би, не щѣше да казва, че „За сжщия мчченикъ (св. Георгій отъ Кратово) е написалъ житие“ попъ Илия въ 1539 г. въ гр. Псковъ (Русия). Въ житието на попъ Илия се казва, че мчченикътъ Георгій билъ роденъ въ София отъ родители Иоанъ и Мария. Явно е, че това житие се отнася за другъ софийски мчченикъ по име Георгій, известенъ като св. Георгій Новейши, само че въ

него сж внесени и черти на св. Георгия отъ Кратово. Авторътъ се отнася критично къмъ житието на попъ Илия и смѣта, че „поради сжществуването на двама софийски мжченици съ име Георгий сж допустнати грѣшкитѣ въ руското житие на монахъ (?) Илия“.

Службата и житието на св. Георгий отъ Кратово е запазено въ нѣколко преписа. Единъ отъ тѣхъ е отъ края на XVIII в. или отъ началото на XIX в. и се пази въ Софийската народна библиотека. За пръвъ пжтъ Диневъ обнародва житието на мжченика по тоя преписъ, като посочва отклоненията му отъ по-старитѣ преписи. Езикътъ и правописътъ на старитѣ преписи сж разгледани съ нуждното внимание. Въ отдѣлна глава е направенъ обстоенъ критически разборъ на житието отъ попъ Пѣя (кога е написано, подбуди, изводи, стиль, реални и легендарни елементи). По сжщия начинъ е даденъ анализъ за службата на св. Георгий. Въ последната глава авторътъ сполучливо опредѣля мѣстото на попъ Пѣя въ развитието на бълг. литература. Попъ Пѣя се явява продължителъ на книжовнитѣ традиции на патр. Евтимия (постройка, схема), но не подражава слѣпо. Попъ Пѣя се чувствува свободенъ отъ тежката риторика на Евтимиевата школа. Неговиятъ стиль е простъ и общодостъпенъ. Попъ Пѣя наистина е виденъ представителъ на отдѣлна книжовна школа, която се развила въ София презъ XVI—XVIII в.

И в. С.

Гъл. Д. Гължбовъ. Османотурски извори за българската история, свезка I. Нѣколко стари османотурски документи относно войниганитѣ. Годишникъ на Софийския университетъ, Историкофилологически факултетъ, книга XXXIV, 2. София 1938 г. стр. 69.

Разглежданиятъ трудъ е раздѣленъ на четири части: уводни критични бележки, общъ погледъ върху старитѣ османотурски държавни документи, погледъ върху войниганския институтъ въ османската империя и документи. Авторътъ поддържа, че мракътъ, който сжществува въ българската история отъ покорението на България отъ турцитѣ до духовното възраждане (1393—1762 г.), може да се разсѣе само, като системно и научно се проучатъ турскитѣ архиви, въ които има много документи за бълг. история. Той не намира за достатъчно научни направенитѣ досега изследвания и преводи на турскитѣ документи. Затова предлага да се създаде при Софийския университетъ особена специалность по туркология съ огледъ на българскитѣ научни нужди. Безъ да подценяваме значението на турскитѣ документи за българската история, но за тѣхното изучаване не е необходимо да се открива особена специалность по туркология при Софийския университетъ.

Авторътъ смѣта, че войниганскиятъ институтъ въ османската империя е билъ учреденъ въ времето на султанъ Мурадъ I (1359—1389 г.), по внушение на румелийския бейлербей Тимурташъ паша. Известно число пешаци и конници българи, наречени войнигани, всѣка година сж бивали събирани, за да обслужватъ конетѣ въ войската и въ султанскитѣ обори. За тази повинность войниганитѣ сж притежавали недвижими имоти, наричани бащини, за които тѣ не сж плащали десетъкъ. Войниганитѣ сж били освободени отъ разнитѣ ангарии и другитѣ тежки данъци и повинно-

сти, съ които сж били обложени другитѣ българи. Авторътъ въ подкрепа на мнението си се позовава на стария турски историкъ Ходжа Садетинъ, който твърди, че войниганскиятъ институтъ е билъ учреденъ презъ зимата на 778 год. отъ Хиджра (21. V. 1376 г. до 9. V. 1377 г.). Дадени сж на турски и въ преводъ на български шестъ стари турски документи, които сж преписани отъ софийскитѣ кадийски регистри отъ XVII вѣкъ и отъ които по единъ безспоренъ начинъ се установява, че войниганскиятъ институтъ въ XVII вѣкъ е сществувалъ въ турската империя.

Не можемъ да се съгласимъ съ мнението на автора, че войниганскиятъ институтъ въ турската империя е билъ учреденъ отъ султанъ Мурада I, защото той е старобългарски институтъ и ще да е билъ учреденъ или донесенъ въ края на VII вѣкъ отъ аспаруховитѣ българи въ Мизия, отгдето заедно съ българската държавна власть и българското военно устройство и управление се е разпространилъ у всички южни славяни, у които е сществувалъ до покорението имъ отъ турцитѣ. Че войниганството е български воененъ институтъ се вижда и отъ българскитѣ думи *воиникъ* и *бащина*. *Каштина* въ старо време е значило войнишки недвижимъ имотъ, който се е предавалъ по наследство отъ бащата на сина заедно съ задължението да служи като войникъ. Думитѣ *кашта* и *каштина* рано сж влѣзли въ българския книжовенъ езикъ и заедно съ него сж се разпространили у всички южни славяни. Въ срѣдновѣковнитѣ сръбски писмени паметници *кашта* се нарича единъ отъ старейшинитѣ на Хилендарския манастиръ, който следъ игумена и иконома е заемалъ трето мѣсто. Думата *пѣкъ* *каштина* за пръвъ пѣтъ се срѣща въ виргинския хрисовулъ на кралъ Милутинъ, който, следъ като е завладѣлъ Скопската областъ, съ хрисовулъ отъ 1300 год. е потвърдилъ правата и привилегиитѣ на виргинския манастиръ св. Георгий Горга, който се е намиралъ близо до гр. Скопие. Думата *бащина* се срѣща и въ Душановия законикъ. При всичко че е чисто българска дума, тя не се срѣща въ сегашния български езикъ, обаче въ сегашния сръбски и хърватски езикъ сществува и значи наследственъ недвижимъ имотъ. Първото известие за войнишкия институтъ въ България съобщаватъ византийскитѣ хронисти Иванъ Скилица и Георгий Кедринъ. Тѣ казватъ, че царъ Самуилъ, следъ като въ края на X вѣкъ е завладѣлъ византийския градъ Лариса, жителитѣ му е преселилъ въ вътрешността на България, т. е. Македония, записалъ ги въ войнишкитѣ списъци и си е служилъ съ тѣхъ въ войнитѣ си противъ византийцитѣ. Турцитѣ обикновено сж запазвали заваренитѣ институти и административно дѣление въ завладѣнитѣ отъ тѣхъ земи. Тѣ, безспорно, сж запазили и българския войнишки институтъ, който въ България е сществувалъ до покорението ѝ отъ тѣхъ. Затоа българскитѣ войници и подъ турска власть сж продължавали по наследство да служатъ въ турската войска първо въ строя, после въ обоза и най-после въ султанскитѣ обори, като сж изкарвали конетѣ на султанитѣ и пашитѣ на паша, косили сж ливадитѣ имъ, складирали сж сѣното и пр.

При всичко че не ни се вижда приемливо мнението на г. Гължбовъ за началото на войниганския институтъ въ турската империя, студията му не е безъ научно значение, защото е приносъ къмъ турската културна история, за която твърде малко е писано въ българската книжнина.

Н. П. Благоевъ

Велчо Велчевъ. Константинъ-Кирилъ и Методий въ старобългарската книжнина. Първо българско царство. София 1939, стр. 167. Цена 100 лева.

Въ една статия, печатана въ новогодишния брой на в. „Миръ“, професоръ С. С. Бобчевъ, вече покойникъ, изказа пожелание нашитъ българоведи да се заломятъ съ издаването и изследването на старобългарскитъ книжовни паметници, като почнатъ съ дѣлата и животописитъ на създателитъ на славянската писменостъ — светитъ солунски братя Кирилъ и Методий. И наистина, нашитъ слависти и историци иматъ повелителенъ дългъ да направятъ най-много за всестранното изследване живота и дейността на светитъ братя и тѣхнитъ ученици, като се даде по-задълбочено тълкуване на историческитъ и литературни факти, за да може епохата и всички нейни най-видни представители да изпъкнатъ по-ясно и да покажатъ истинския си блѣсъкъ.

Подобна задача си е поставилъ въ разглеждания трудъ младиятъ възпитаникъ на Софийския университетъ г. Велчевъ. Проучилъ добросъвестно нѣколко десетки трудове на чужди и наши учени, Велчевъ си е поставилъ твърде обширната задача — да разкрие образитъ на светитъ братя такива, каквито ги намираме отразени въ съчиненията на старобългарската литература отъ IX до XVIII в. Това е равносилно на едно основно изследване на цѣлата старобългарска книжнина, защото нейната поява и развитие сж органически свързани съ дѣлото на славянскитъ първоучители, а и самъ авторътъ признава, че образитъ на Кирила и Методия образуватъ презъ вѣковетъ „дълга верига, която споява въ едно мислитъ на всички поколения“. Следователно, единъ така замисленъ трудъ ще представя въ своя завършенъ видъ не само курсъ по старобългарска литература, но и единъ опитъ да се очертае културно-историческия пжтъ, който българскиятъ народъ е изминалъ презъ своето 900-годишно свободно и не-свободно сжществуване.

При такива широки рамки на своето изследване, Велчевъ е принуденъ за сега да се задоволи съ анализъ на съответнитъ съчинения само отъ първия периодъ на старобългарската книжнина, най-видни представители на който изпъкватъ: Климентъ Охридски, епископъ Константинъ, Иоанъ Екзархъ и Черноризецъ Храбръ. Прилагайки повече литературенъ, отколкото обективно исторически методъ, г. Велчевъ се домогва до духа на самитъ произведения, отразяващи отъ своя страна личното отношение на тѣхнитъ автори къмъ творцитъ на славянската писменостъ, а отъ тукъ и духа на самата епоха. Ржководната му задача, загатната още въ увода е — да представи, възъ основа на запазенитъ литературни паметници отъ първото българско царство, светитъ братя и тѣхнитъ близки и по-далечни приемници като боговдѣхновени вещатели на нова, славянска култура, силно привързани не само къмъ своя небесенъ Вдѣхновителъ, но и къмъ своитъ кръвни братя — славянитъ, по-частно българитъ. За тази целъ авторътъ прави критиченъ прегледъ на изказанитъ вече мнения по отдѣлни въпроси въ връзка съ живота и дейността на светитъ братя, като нѣкои отъ тѣхъ обобщава, а на други прави мотивирани възражения и следъ това доказва своята теза, въ подкрепа на която, както вече казахъ, привежда помалко исторически данни, а повече стилни похвати и успоредици. Това

е общъ недостатъкъ на повечето студии върху Кирило-Методиевия въпросъ, тъй като твърде оскъдни сж историческитѣ сведения за живота и дейността на светитѣ братя. Новото, което г. Велчевъ претендира да е далъ въ своя трудъ, е новото освѣтление на фактитѣ, при което литература и животъ се свързватъ въпрѣки приетото схващане, „че нашата срѣдновѣковна литература представя откъсната отъ нашата действителностъ отвлѣчена християнска идеология“, както и опитътъ да открие „литературнитѣ качества на представения образъ“, т. е. на образитѣ на Кирила и Методия въ старобългарскитѣ съчинения, както и на самитѣ автори. И въ едната и въ другата насока г. Велчевъ е постигналъ значителни резултати.

Единъ отъ най-важнитѣ въпроси, този за авторството на Кирило-Методиевитѣ пространни животописи и похвали, г. Велчевъ, следъ обстоенъ анализъ на изказанитѣ вече мнения отъ видни слависти, разрешава въ съгласие съ нѣкои отъ тѣхъ, като обаче подчертава вътрешното и стилистическо единство, общия духъ на произведенията. Заключение е, че и двата животописа и похвалитѣ сж писани отъ св. Климента Охридски, който като славянинъ отъ Македония, съотечественикъ, ученикъ и сподвижникъ на светитѣ братя отъ първитѣ имъ стѣпки на мисионерското поприще, единственъ може така пълно да разкрие тѣхнитѣ характери, свѣтогледъ и дейностъ. При това въ животописитѣ авторътъ намира по-силенъ изразъ на обаянието отъ Византия, а въ похвалитѣ — по-слабъ, което разкрива два различни момента отъ живота и дейността на самия Климентъ Охридски, у когото постепенно се засилва съзнанието за самобитна славянска култура, на която той става първиятъ строителъ на родна земя — въ Македония.

По сщия начинъ г. В. прави критически прегледъ и на противоречивитѣ мнения за преобладаващия въ тѣзи Климентови творби духъ, като заключава, че този духъ е славянски, а не византийски или универсаленъ.

По-нататкъ, съ помощта на обстоенъ литературенъ анализъ, изтъквайки при това и стилистическитѣ похвати на Климента, г. В. разкрива действителнитѣ образи на Кирила и Методия като „борци за самобитно утвърждение на славянството“. Първиятъ изпѣква повече съ своята жажда за богопознание и мъдростъ, съ своитѣ изключителни дарби и високо пламенно съзнание, а вториятъ — повече съ своя отшелнически нравъ, благочестие и чувствителностъ, но сжщо така изпълненъ съ съзнанието за своята висока мисия всрѣдъ славянитѣ.

Тъй като г. В. има за предметъ не историческитѣ, а литературнитѣ образи на светитѣ братя, оправдано е да не се впуска въ исторически подробности, все пакъ нѣкои моменти, особено отъ животописитѣ, се нуждаятъ отъ повече свѣтлина. Не е добре подчертано въ неговия трудъ това, че славянскитѣ първоучители били носители на източното православие, поради което отношението на папитѣ къмъ тѣхъ не винаги е било благосклонно. Въ борбата между Римъ и Цариградъ мисията на св. Кирила и Методия играе огромна роля, при все че това въ житиетата имъ не е добре разяснено. Латинското духовенство, на което г. В. се спира на много мѣста при рисуване образа на св. Методия, често пѣти се е опѣлчвало противъ последния не безъ знанието на римскитѣ папи. Нѣкои отъ тѣхъ Иоанъ VIII и Стефанъ V (VI) предаватъ на анатема Методия, загдето се е осмѣлилъ да извършва литургия на славянски езикъ. А това отрицателно

отношение към светитѣ братя, покрай „обаянието, което има папата отъ тѣхъ“ (В., 94) не може да не се отрази върху отношенията и на Методия към Римъ, а отъ тукъ и въ неговия автобиописъ:

При анализа на похвалата на св. Кирила, Велчевъ, възъ основа на често повтарянитѣ епитети трѣнч'ними, трѣскътавни, трѣскътами, трѣскъзначани и др. подобни, правейки стилистиченъ разборъ, дохожда до заключението, че въ похвалата св. Кирилъ „е представенъ като сжщинско олицетворение на божеството“ (стр. 103). Подобно сжждение е погрѣшно въ основата си, като се има предвидъ свѣтогледътъ на св. Климента, авторътъ на похвалата. Още по-малко може да се твърди, че образътъ на св. Кирила е „доведенъ до пълна божественостъ“ (стр. 164). Той е само съждъ на Божията благодать и проводникъ на Божията премждрость. Що се отнася до гореизброенитѣ епитети, тѣ по-скоро подчертаватъ здрава привързаностъ на св. Кирила къмъ православно учение за трѣичността на Бога,

Много сполучливи сж разборитѣ на останалитѣ старобългарски творби, въ които се говори за светитѣ братя, особено на „О писменехъ черноризца Храбра“. Покрай литературнитѣ образи на славянскитѣ първоучители, отразени въ тѣзи творби различно, В. ни дава характеристика на самитѣ автори. Особено правдиво е обрисуванъ Черноризецъ Храбръ като независимъ български писателъ, който пръвъ скжсва съ раболепното отношение къмъ Византия и изразява онова повишено самочувствие на българския народъ следъ победитѣ на Симеона, въ което най-добре се открива и тържеството на Кирило-Методиевото дѣло за създаване на самобитна българска (славянска) култура. Трѣбва да се отбележи, че при характеристиката на самитѣ автори — Климентъ, еп. Константинъ, Иоанъ Екзархъ и Черноризецъ Храбръ е много необходимо да се освѣтли правилно епохата, въ която тѣ живѣятъ и творятъ, а за това сж необходими повече исторически данни, каквито въ труда на Велчевъ сж рѣдкость. Историята за нашата стара литература все пакъ си остава повече „културна история“, отколкото „литературна история“, поради което чисто литературното изследване води къмъ рискове. Общото впечатление отъ всички 22 статии, които съдържа книгата на г. Велчевъ, е, че първитѣ глави, и откъмъ съдържание и откъмъ форма, представятъ търсене и утвърждаване на известни похвати, докато следващитѣ бележатъ все по-голѣми и по-голѣми постижения. Сжщото може да се каже и за стила на г. Велчевъ, който изобщо прави усилия да си създаде единъ личенъ наученъ стилъ. Това не е осждително, но при все това хвърля сѣнка върху многоценния му трудъ. Така напр. въ разглеждания трудъ срѣщаме несвойствени на българския книжовенъ езикъ изрази, като: „Той издава своя ликъ преди всичко чрезъ прѣкото отнасяне на себе си къмъ героя на своя разказъ“ (стр. 39/2 р.); много често повтаряне на безглаголно изречение „Не само това“; „вжтрешно хармонизиранъ“ (45/19); „Неговитѣ пророци и апостоли „взгласяятъ всички народи“ (46/28); „народътъ, на когото“, (вм. на който, защото народътъ не е личностъ) (47/25); „положени“ (вм. ржкоположени) (55/28); „засвидетелствувани у историческитѣ паметници“ (вм. въ историческитѣ паметници) (65/37); „образитѣ сж обгърнати съ съответенъ чувствовъ съпроводъ отъ страна на автора“ (86/4); „жестове

на свѣтла космическа сила" (86/23); "... обръщението „христолюбци“, съ което той се позовава къмъ тѣхъ" (99/11); „чувствовъ ореолъ" 103/19); „поразличаватъ" (112/37); „Боже всѣхъ твари" е преведено „баща на всички твари" (121/25), вм. "... на всѣка тваръ"; „нищо е тукъ, че...", „нищо е, че на тѣхнитѣ езици..." (140/3, 5); „дава изразъ на своята не угода" (141/11); „некачествени епитети" 141/12); „не е необходимо да привличаме всичкия материалъ" (151/28) и др.

Обаче всички тѣзи езикови гралавини не може да подценятъ сериозния трудъ на Велчева. Той се опитва да надникне въ душитѣ на нашитѣ велики просвѣтителѣ и съ обичъ ни рисува тѣхнитѣ пленителни образи. Съ това книгата придобива голѣмо културно и национално значение. Тя буди у българина спомени за действително величие въ миналото и свѣтли надежди за бъдещето.

Д. Ивановъ.

Ion I. Russo. *Macedonica (osservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi Macedoni)*, Ephemeris Dacoromana VII (1938), p. 105—232.

Авторътъ на тая извънредно прегледно написана статия си поставя за цель да установи самостоятелно народната принадлежностъ на древнитѣ македонци и на тѣхния езикъ, отъ който до насъ сж дошли, както е всеизвестно само оскъдни остатъци, каквито сж личнитѣ и мѣстнитѣ имена покрай нѣкои други думи. Ромънскиятъ ученъ не се е ограничилъ само въ езиковитѣ остатъци, които ни дава досегашната литература по тоя въпросъ, а е увеличилъ значително размѣра имъ, като ни дава и единъ пълнъ списъкъ на срѣцанитѣ у античнитѣ автори и въ грѣцкитѣ надписи македонски лични имена, какъвто до сега е липсвалъ. Подробниятъ анализъ на така допълненитѣ езикови остатъци му позволява да се добере съ пълна сигурностъ до заключението, че македонцитѣ сж били едимъ отдѣленъ народъ и че тѣхниятъ говоръ представя самостоятелъ езикъ, който, както може да се очаква и отъ географското имъ положение, има известни допирни точки съ старогрѣцки, илирийски и тракийски. Тѣй тезата на Hatzidakis и на Hoffmann за принадлежността на древнитѣ македонци къмъ грѣцката народностъ, която е била съ пълно право до сега оспорвана отъ видни учени, се оборва напълно отъ автора на статията.

Д. В.

Жоржъ Нурижанъ, *Приятелѣ на България*, София 1940, 8°, стр. 399.

Книгата на г. Нурижанъ запълва една действителна празнина въ българската книжнина. Въ нея е изложенъ животътъ и дейността на 56 европейски и американски учени, писатели и общественици съ особенъ огледъ на тѣхнитѣ заслуги къмъ българския народъ. Лицата, чиято дейностъ авторътъ разглежда, сж отъ 12 европейски и американски народи. Затова най-напредъ сж изложени културнитѣ отношения между съответния чуждъ и българския народъ отъ най-старо време. Въ тази обща глава мимоходомъ се споменава и за мнозина други лица, заслужили малко или повече за България. По тоя начинъ приятелитѣ на България по тая книга се разпаватъ на два разряда: второстепенни, за които не сж посветени особени глави (въ това число много пжти попадатъ и чужденцитѣ дипломати, които

често службата ги задължава да сж приятели на България) и първостепенни, за които има отдѣлни глави. Съ това книгата е ценна. При нѣкакво чувствуване или нѣщо подобно човѣкъ може веднага да си поднови познанията или представитѣ за съответния ученъ.

За заслужили за България чужденци сж взети всички онѣзи, които съ своята дейность сж допринесли за опознаването на своя народъ съ българския. Представени сж литератори, които сж превели нѣщо отъ български на своя езикъ: проф. Л. Салвини отъ Италия, превелъ редица разкази отъ Йорданъ Йовковъ; Аргисъ Коракасъ, популяризаторъ на българската литература въ Гърция; проф. Иозефъ Пата отъ Чехия, Викторъ Ефтимѣу отъ Ромъния и др. Заслужили за България сж ученитѣ чужденци, които сж проучили въ нѣкакво отношение България и българския народъ, Тукъ сж езиковедцитѣ Г. Вайгандъ, Августъ Лескинъ, Леонъ Бодйо, историкътъ К. Иречекъ, етнографитѣ Луборъ Нидерле, Ст. Верковичъ, пжтешественикътъ Феликсъ Каницъ и мн. др. Тукъ сж сжщо и голѣмитѣ благотворители като Леди Странгфордъ, Ч. Крейнъ и др., които въ дни на тежки изпитания за българския народъ сж се притичвали на негова помощъ. Най-после дадено е широко мѣсто на онѣзи чужденци, които съ своя авторитетъ и политическо влияние винаги сж защищавали българското право и българскитѣ идеали, като Гладстонъ, Е. Боилъ, Д. Баучеръ, Е. Вандервелдъ, графъ Н. Игнатиевъ, проф. Милоковъ, Л. Ламушъ и мн. др.

Явно е, че г. Нурижанъ е положилъ голѣми усилия, за да събере всички тѣзи сведения и да ни ги предаде въ видъ достъпенъ за всѣкого. Книгата му нѣма наученъ характеръ. Въ нея не сж дадени никакви библиографски сведения или цитата на чужди езици. Нуждни сж само нѣкои малки допълнения. Интересътъ на А. Мицкевичъ къмъ България датува отъ времето, когато той преподава история на славянскитѣ литератури въ Франция, както се вижда отъ студинтѣ на проф. Б. Пеневъ. За Ю. Венелинъ, авторъ на известната книга за старитѣ и днешни българи, излѣзла въ 1829 г., и за Викторъ Григоровичъ, авторъ на известното „Пжтешествие изъ Европейска Турция“, който пръвъ запознава рускитѣ учени срѣди съ България, се споменава твърде бѣгло. Нищо не се споменава за А. М. Селищевъ, вещь познавачъ на македонскитѣ български говори. Луи Леже е не само ученъ, но и отявленъ защитникъ на българщината. При една негова сказка единъ турски дипломатъ му възразилъ, че пропжтувалъ цѣла Тракия и Македония и не срещналъ нито единъ българинъ. Л. Леже веднага му отговаря: „Вие, господине, сте били твърде нещастенъ“. Не е споменато нищо и за французина Кузинери, който въ началото на миналия вѣкъ пропжтувалъ Южна Македония и издава книгата „Voyages dans la Macédoine“, Paris 1833. Въ нея той предсказалъ революциитѣ, които следъ повече отъ половинъ вѣкъ се разиграха въ тая страна. Чешкиятъ писателъ Хохолоушекъ твърде рано се интересувалъ отъ сждбата на южнитѣ славяни и специално българитѣ, отъ чиито борби и страдания подъ турска власть, взима сюжети за нѣколко свои разкази. Шафарикъ е отъ първитѣ славянски учени, който има правилни познания за етнографскитѣ граници на българщината. Ягичъ, който сжщо защищаваше самотвержено

българщината, както и неговият ученик словенецът Ватрославъ Облакъ сж изпуснати.

Има и нѣколко пропуски и грѣшки отъ техническа страна. На стр. 50 четемъ израза „въ 1850 г., следъ Илинденското въстание, Англия прави постѣпки въ полза на българитѣ“. Страницитѣ 81—96 сж объркани. На стр. 133 името на грѣцкия професоръ е Хаджидакисъ, а не Хаджизакисъ. Има и други нѣкои правописни и стилни пропуски.

Правимъ тѣзи бележки, защото въ досегашнитѣ реценции за този трудъ нищо не се споменава за тѣзи опущения. А може нѣкога сжщата книга да излѣзе въ второ поправено издание. Отъ страна на българския народъ това ще бжде най-добриятъ изразъ на признателностъ къмъ приятелитѣ на България.

Кир. Младеновъ

191. **Mazedonien. Leben und Gestalt einer Landschaft.** Herausgegeben von Herbert Oertel. In.—80, 240 стр. Berlin, 1940, Verlag Wiking.

Напоследъкъ се обръща доста внимание на стопанския туризъмъ, като сръдство за повдигане поминѣка на нѣкои бедни, но красиви покрайнина, а сжщо и като сръдство за внасяне на чужда валута. По тѣзи две причини стопанскиятъ туризъмъ се насърчава извънредно много и въ Югославия, и то посръдствомъ агенцията Путникъ. Едно отъ сръдствата за пропаганда на тази агенция е и издаването на чужди езици на пътеводители и книги върху цѣла Югославия или върху части отъ нея. Особено внимание се обръщаше до скоро особено на Далмация, която и по-рано, когато се намиралше подъ австрийска властъ, привличаше много чужденци.

Агенцията „Путник“ е имала напоследъкъ идеята да насърчи посещаването и на югоизточнитѣ части на Югославия, а именно: Македония, Косово и Метохия, за която целъ е издадена на нѣмски езикъ гореотбелязаната книга. Тя носи съвсемъ неправилно името „Македония“, тѣй като се отнася не по-малко и за тѣзи области, които до скоро се наричаха съ името „Новопазарски санджакъ“. На пръвъ погледъ това е въ разрѣзъ съ постояннитѣ твърдения на сръбскитѣ учени, че Македония се намира нѣкъде далечъ на югъ, едва ли не на югъ отъ границитѣ на Югославия. Обаче нѣмскиятъ издател, пъкъ и тѣзи, които сж поржчали книгата при него, сж знаели, че една книга съ нѣкакво друго заглавие би привлѣкла много по-малко вниманието на нѣмския читател, отколкото книгата съ името на Македония, много добре познато на всѣки нѣмецъ. А крайната цѣль е била да се продадатъ, колкото се може, повече книги. Не само за да се привлѣкатъ повече посетители, но и за да се освѣтлятъ колкото може повече хора върху Македония тѣй, както е угодно на сръбитѣ. Сигурно не по-малкъ поводъ, за да бждатъ разгледани въ една книга за Македония и чисти сръбски земи, е и желанието да може една несръбска земя да мине, ако може, незабелязано заедно съ сръбски земи като сръбска.

За да се даде по-голяма тежестъ на този хубаво подреденъ и богато илюстриранъ Reiseführer (на всѣка текъ страница е дадена по една илюстрация, т. е. 118 илюстрации) сж били поканени да участвуватъ съ статии върху Македония и нѣкои нѣмски учени. На първо мѣсто е поставена ста-

тия от проф. Геземанъ, от нѣмския университетъ въ Прага, върху историята на Македония. Авторътъ споменава най-добросъвѣстно, обаче съвсемъ накратко, че по време на първото българско царство Македония е влизала въ неговия обсегъ и че дори по времето на Самуила тукъ и билъ центърътъ на българската държава. Следъ това обаче е разгледано по-подробно много по-краткотрайното сръбско владичество върху Македония въ края на сръднитѣ вѣкове. Авторътъ на тази история е повѣрвалъ и на нѣкои тенденциозни твърдения на Цвинчъ, като наприимѣръ за нѣкакво си голѣмо изселване на жители на Македония къмъ Сърбия и отвъдъ Дунавъ. Не може да бжде отминато мълкомъ и лошото впечатление, което прави употребата на името „Южна Сърбия“ вмѣсто Македония, и то при положението, че цѣлата книга носи заглавие „Македония“. Може за проф. Геземанъ това да не е отъ голѣмо значение, но като знаемъ, че сръбскитѣ учени се ловятъ и за най-дребния пропускъ, смѣтаме, че този виденъ нѣмски историкъ е трѣбвало да бжде по-внимателенъ при употребата на географскитѣ термини.

Следва стихотворението „Тамъ въ далечината“ отъ Никола Петровичъ Негошъ, което възпѣва Призренъ, дадено въ отличенъ нѣмски преводъ. Подиръ това идва статия отъ Владимиръ Дворниковичъ върху „Косово като народенъ символъ“, следъ това друго стихотворение върху Косово отъ М. Ракичъ. Едва следъ това идва една статия отъ Йозефъ Бергеръ, поимененъ словенецъ, бившъ секретаръ на д-ръ Крафтъ, водителъ на нѣмцитѣ въ Югославия, сега аташе по печата въ германската легация въ Бѣлградъ. Бергеръ пише върху „Предверието на Македония“. Той остроумно иска да се нарича земята непосредствено на северъ отъ Македония, именно Косово и Метохия. Следъ като сж казани купъ безсмислени приумици, се разправя за „отслабването на сръбщината въ Македония поради голѣмитѣ изселвания въ северна посока отъ долината на Вардаръ къмъ долината на Морава и дори отвъдъ Дунавъ. Това сж, както отбелязахъ и по-горе, недоказани измислици, скроени отъ сръбскитѣ учени, за да представятъ нѣкаква несъществуваща кръвна връзка между изселниците отъ Косовско къмъ северъ и населението на Македония, както и да обяснятъ малкия брой на сърбитѣ въ Македония, каквито изобщо нѣма въ тази земя. На това изселване се билъ дължалъ и македонскиятъ въпросъ, споредъ г-нъ Бергеръ. Явно е, че освѣтленията, които е получилъ въ Бѣлградъ, сж били възприети отъ него доста безкритично. Следва друго стихотворение за Косово, отъ Стернанъ Поповичъ.

Най-тежко впечатление прави съ своята тенденциозностъ статията на Йозефъ Мерцъ „Новото време“. Позволявамъ си да нарека неговитѣ твърдения направо тенденциозни, защото Мерцъ е известенъ познавачъ на адриатическитѣ и югославянски политически проблеми и неговитѣ твърдения не могатъ да бждатъ плодъ на неосведоменостъ. За Мерцъ „Южна Сърбия“ била „възвръната“ на сръбския народъ следъ тежки борби, които налагали за тази страна голѣми грижи. И югославското правителство полагало тѣзи грижи. Изтъква се особено дейността на хигиеническия институтъ въ Скопие, построяването на едно съвсемъ модерно училище въ Скопие, коридоритѣ на което били „украсени съ голѣми фотографии на най-хубавитѣ мѣста въ Югославия“. Изглежда, че Мерцъ си представя

Югоизточна Европа като нѣкоя полудива страна, въ която построяването на едно модерно училище въ града съ 70,000 жители за много голѣма грижа, а поставянето на „голѣми фотографии едва ли не за невиджано чудо, явило се за първи пѣтъ следъ установяването на югославската власт въ Македония. Мерцъ е въ възторгъ и отъ откриването на философски факултетъ въ Скопие, изразъ, казва той, на „културна воля“. Македонскитѣ българи знаятъ най-добре какво е истинското предназначение на този факултетъ, клонъ отъ Бѣлградския университетъ. Едно голѣмо културно дѣло било и колонизирането на „Южна Сърбия“. Мерцъ се отказва, обаче, да се запита, защо се е наложила тази колонизация. Дали за настаняване на дошли отъ вѣнъ бѣжанци, както е случаятъ съ другитѣ балкански държави, или за разрѣдяване гѣстото население на нѣкоя пренаселена област, какъвто положително не е случаятъ, или пъкъ, както е въ действителностъ, за разрѣдяване на чуждото, българско население, въ Скопско и Щипско? Югославия спечелва съ всички тѣзи работи една нова провинция, населена съ сроденъ народъ — „eine neue Provinz mit blutsverwandtem Volke“ (стр. 62). Който както ще нека разбира думата „крѣвносроденъ народъ“. Съ великолепно дѣла било изпълнено новото време въ Македония — отъ тамъ и заглавието на статията — „Новото време“. Македония сигурно щѣла да стане, заключава Мерцъ, учебенъ примѣръ за съвременно управление съ висши държавни задачи и за начина, по който трѣбва да се разрешаватъ тѣзи задачи. Не остава освенъ да завидимъ на населението отъ Македония подъ югославска власт за това благодатно управление.

На сѣщата страница следва стихотворението „На Вардаръ... сръбска рѣка“ отъ Воиславъ Иличъ, преведено великолепно на нѣмски езикъ.

Следващата статия е отъ А. Шмаусъ и се отнася за „Народния животъ и обичаи“. Говори се за обичаитѣ при разни случаи (доста безсистемно!) у населението въ „Южна Сърбия“, наричано ту „славянско“, ту „южносърбиянско“.

Йозефъ Щриговски разглежда старосръбското изкуство. Статията е великолепна, обаче нѣма нищо общо съ Македония. Примѣритѣ сѣ все отъ Сърбия, т. е. отъ земята нѣ северъ отъ Шаръ-планина.

Следва пакъ стихотворение, този пѣтъ за раждането на Крали-Марко, отъ Д. Й. Филиповичъ, подиръ това идва единъ интересенъ разказъ — Македония въ преживѣлицитѣ на единъ войникъ. Ново стихотворение — „Първата пѣсенъ на щастието“, въ която се пѣе за Вардаръ, който тече отново презъ Сърбия и за Охридското езеро, обагряно отъ сръбскитѣ вечери. Подиръ това Анджелко Кръстичъ пише за албанското крѣвно отмъщение. И пакъ стихотворение за кралъ Вукашинъ отъ Филиповичъ. Станислаусъ отъ Краковъ пише следъ това за „мъртвешкия танецъ на възстаницитѣ“, като има предъ видъ, разбира се, сръбскитѣ банди, изпращани да се борятъ срещу четитѣ, организирани въ самата Македония. Пакъ стихотворение, пакъ разказъ, стихотворение, разказъ отъ Борисавъ Станковичъ, стихотворение отъ Филиповичъ за смъртта на Марко и следъ това преводи на македонски народни пѣсни, разказъ, стихотворение, македонски народни приказки и пакъ статия отъ проф. Геземанъ върку „Кошана или душата на Македония“ — опитъ за анализъ на литературнитѣ творби на македонци върху Македония, като въ случая е включена въ Македония и Враня. Въ

този градъ е роденъ писателятъ Борисавъ Станковичъ, единъ посърбенъ българинъ, авторъ на „Кошана“. Въ тази творба се била отразила, споредъ Геземанъ, „душата и философията на Македония“, Следъ това сж разглеждани отъ него и творбитъ на двама други „поети“ отъ Македония, известни само на тѣзи, които се ровятъ по библиотекитъ, за да търсятъ непризнати автори. Чудни приумици сж изказани и за македонскитъ пѣсни, които въ началото на нашия вѣкъ „завладѣли“ Сърбия, следъ което сръбската армия завладѣла Македония. На това, че Македония заема голѣмо мѣсто въ творбитъ на най-голѣмитъ български поети и писатели, не става нито дума. Нито едно стихотворение, разбира се, не е преведено.

Тази занимлива книга завършва съ единъ краткъ отчетъ за приятната екскурзия, която направилъ г-нъ Йортель, съставителятъ на книгата, въ Скопие и нѣкои други мѣста на Македония.

За този, който никога не се е занимавалъ съ балканскитъ проблеми, прочитането на книгата ще бѣде безъ съмнение истинско удоволствие: „научнитъ“ статии сж разнообразни съ увлѣкателни разкази и кратки вдъхновено написани стихове. И не може да има никакво съмнение, че предъ такива неосведомени люде книгата ще постигне напълно своята крайна цель — да представи положението въ тази частъ на Балканския полуостровъ като напълно нормално и което не заслужава да бѣде разбутвано: народътъ благоденствува срѣдъ една красива природа и подъ грижитъ на една предана държавна власть. Книгата ще изпълни обаче съ възмущение всѣки, който познава по-отблизу истинското положение на нѣщата.

Дим. Ярановъ.

Résumés des articles de la Revue

Iv. Snégarov. Apport à l'histoire de l'archevêché-patriarcat d'Ochrida. (III) (Suite du numéro 2, A. XII de la Revue Macédonienne).

Pécharre considère les archevêques Prohor (+1550) et Paissy (1563—1566) comme des évêques uniates. Cette affirmation ne peut être soutenue.

On connaît deux lettres de Prohor adressées en 1548 au pape Paul III et au cardinal Santa Croce dans les quelles il les prie de ne pas susciter d'obstacles au nouveau métropolitain italien Paphnouti, qu'il a lui-même sacré métropolitain des Grecs et des Albanais en Italie sur leur désir et en remplacement de l'évêque décédé Iakov. Or, si Prohor eut reconnu la juridiction du pape, il n'aurait pu nommer directement un métropolitain en Italie, et, d'autre part, la population gréco-albanaise si elle eut été uniате ne se serait pas adressée à un archevêque soumis au pape, mais aurait demandé un archevêque directement de Rome. Par conséquent, même si nous considérons les lettres de Prohor comme authentiques, elles ne peuvent prouver qu'il se considérait comme soumis à la juridiction du pape. Dans ces lettres pas un mot ne précise que Prohor a sacré Iakov et Paphnouti au nom du pape. Au contraire dans les deux lettres il parle comme un chef d'Eglise indépendant. Il a sacré Iakov et Paphnouti évêques des Grecs et des Albanais en Sicile, en Apulie et en d'autres contrées de l'Italie sur la décision de son synode.

De même aussi agissait l'archevêque Païssi, c. à. d. indépendamment de Rome. Il nomma en 1566 un nouveau métropolitain italien, l'évêque de Kortcha, Timothée, sans s'adresser au pape, et seulement en vertu de la décision de son synode. Ceci est dit en termes précis dans la bulle de nomination remise à Timothée. En outre, le métropolitain Timothée reçoit de l'archevêque Païssi (et non pas du pape) les pouvoirs de visitation des régions où se trouvent des orthodoxes, en qualité de pasteur de cette population et d'exarque de tout l'Occident. Dans la bulle, les ouailles de Timothée sont dites „orthodoxes“; il ne peut donc faire de doute que son métropolitain a été nommé par un chef ecclésiastique orthodoxe.

Mr. Pécharre cite un récit, dont le manuscrit se trouve dans le monastère Vatoped du Mont Athos, où il est dit que la pape a „trompé les Bulgares orthodoxes et leur a donné pour patriarche Païssi“, qui cependant fut envoyé en exil au Mont Athos. Ce document ne semble pas authentique. L'auteur du récit a mis à profit les bulles données à Timothée par l'archevêque Païssi. D'autre part le dénouement de ce récit a beaucoup d'anal-

gies avec la légende du dernier patriarche d'Ohrida Arsény. Une des absurdités du récit est que le patriarche de Constantinople y est représenté comme un persécuteur de l'„uniate“ Païssi. Le patriarche Mitrophane s'était rendu déjà en 1560 comme métropolitain de Kessaria à Rome et y avait exprimé le désir de l'„union“. Après avoir été chassé du trône patriarcal, Mitrophane pria le pape, qu'il considérait comme son chef, de l'aider à remonter sur ce trône occupé depuis sa destitution par Jérémie II.— La conduite des ainsi nommés „archevêques d'Ochrida“ (à la fin du XVI et dans la première moitié du XVII siècle) n'était pas mue par des convictions religieuses, mais par des considérations d'ordre politique — afin de gagner les sympathies des Etats catholiques à la cause d'une guerre de libération.

Les communications de l'évêque catholique Peter Baktchich de 1640 relatives à une décadence spirituelle en Bulgarie ne doivent être considérées que comme une généralisation. Même dans cette sombre époque (le XVII siècle) il y a eu des foyers de lumière qui ont défendu le peuple bulgare contre les erreurs religieuses. C'est ainsi qu'il a pu conserver la foi orthodoxe et son sentiment national.

K. Mirtchev. Apport à la lecture du texte bulgare du „Tchetiriezitchnik“ de Daniïl.

La grande importance du livre du pape Daniïl, valaque de Moshopole, (région de Kortcha), est depuis longtemps soulignée dans les ouvrages critiques des historiens et des linguistes. Ce livre a paru à la fin du XVIII siècle.

Important comme document historique dans lequel est affirmé sans équivoque l'existence de l'élément national bulgare en Macédoine, ce livre est précieux pour l'étude de la langue bulgare, car c'est, en réalité, le premier texte bulgare imprimé écrit dans le dialecte bulgare du sud-ouest. C'est pourquoi la didascalie de Danil occupe une des premières places quand il s'agit d'étudier les problèmes de la dialectologie macédonienne. Il suffit de faire remarquer que le slaviste russe A. M. Sélichtev, un des meilleurs connaisseurs des parlers macédoniens dans son ouvrage „Aperçus sur la dialectologie macédonienne (Kasan 1918)“, quand il décrit les particularités phonétiques et morphologiques des parlers macédoniens prend toujours comme point de départ, comme base plus ancienne, des traits linguistiques que nous trouvons dans le livre du pape Daniïl. Ce livre a été réédité à plusieurs reprises à l'usage des spécialistes. Afin de supprimer les inconvénients et les incorrections des anciennes éditions, on décida en Bulgarie de donner une nouvelle édition de cet important texte bulgare. Mr. le professeur Pogorelov assumait cette tâche et en 1925, il publia dans le recueil de l'Académie Bulgare T. XVII, p. 1—48, la partie bulgare et grecque du vocabulaire. Malheureusement, l'édition de Pogorelov, elle non plus, n'est pas exempte de défauts. Le professeur Milétitch a fait ressortir un assez grand nombre d'inexactitudes dans la transcription. Cependant toutes les erreurs de la nouvelle édition n'ont pas été relevées. Etant donné qu'on ne peut guère songer à faire paraître une nouvelle édition du „Tchetiriezitchnik“ en Bulgarie M-r Mirtchev, dans son étude, indique en 16 points d'autres erreurs qui si elles ne sont écartées, peuvent donner des notions inexactes sur le dialecte bulgare de la didascalie.

V. Béchevliev. Pliska sur les cartes géographiques du XVII et du XVIII siècle.

Jusqu'aujourd'hui on croyait que Pliska, la première capitale bulgare, n'existait plus sous le second royaume de Bulgarie. Cependant sur plusieurs des cartes géographiques du XVII et du XVIII siècle qui se trouvent dans l'institut géographique de l'Université de Sophia, Pliska est marquée et sa position est donnée avec une parfaite exactitude, ce qui démontre que les informations sur cette ville ne reposent pas sur des écrits, par ex. les chroniques byzantines, mais sur des observations de l'époque. Il avère donc que Pliska existait encore sous le second royaume de Bulgarie, et qu'elle a disparu probablement à l'époque turque.

(Dans le texte bulgare se trouvent énumérées les cartes en question).

N. P. Blagoev. Les coups d'Etat en Bulgarie dans la seconde moitié du VIII siècle.

Dans la seconde moitié du VIII siècle éclatèrent en Bulgarie plusieurs coups d'Etat dont les conséquences furent que la dynastie de Vokil ou Oukil fut massacrée, les princes Teletz, Toktou et Pogan tués, le prince Oumar détrôné après quarante jours de règne, les princes Sabin et Télérig forcés de renoncer au trône et d'émigrer à Byzance, tandis que le puissant et prospère Etat bulgare faillit être asservi par l'empereur de Byzance Constantin qui dans ce but entreprit huit expéditions contre les Bulgares.

Les historiens bulgares s'efforcent de découvrir les motifs de ces coups d'Etat et de définir leur caractère. Selon V. N. Zlatarsky, les motifs qui suscitérent ces coups d'Etat ont pour origine la lutte entre les deux éléments fondamentaux, l'élément bulgare et l'élément slave, ou plus précisément la lutte entre le parti bulgare et le parti slave pour la suprématie politique dans l'Etat bulgare. Mr. Blagoev émet l'opinion que l'hypothèse du prof. Zlatarsky est inadmissible, car, la forme de gouvernement de l'Etat bulgare ayant été le monarchisme absolu, le peuple bulgare ne pouvait pas exercer des droits politiques, et encore moins les Slaves, qui au VIII siècle étaient considérés comme soumis par les Bulgares d'Asparouch et obligés à payer à ceux-ci un tribut et à leur prêter aide dans les expéditions militaires. Dans l'ancien Etat bulgare, seuls jouissaient de droits et de privilèges les chefs militaires et les dignitaires bulgares qui en cette qualité prenaient part dans le gouvernement de l'Etat bulgare.

Selon Mr. Blagoev, le motif des coups d'Etat surgis en Bulgarie dans la seconde moitié du VIII siècle, ce sont les défaites militaires subies par les Bulgares dans leur luttes avec les Byzantins. Se rappelant les glorieuses époques d'Asparouch et de Tervel, alors qu'ils avaient vaincu les Byzantins et leur avaient imposé des tributs, ils pensaient que la cause de leurs échecs au VIII siècle était l'incapacité de leurs souverains et c'est pourquoi ils les écartaient du pouvoir. Ceci est confirmé par le fait que les coups d'Etat cessèrent en Bulgarie après la mort de l'empereur de Byzance Constantin V Copronyme et après que le prince bulgare Kardam eut vaincu à deux reprises l'empereur Constantin VI.

Quand au caractère de ces coups d'Etat, on peut affirmer qu'il a été militaire car ils ont toujours été conçus et exécutés par l'armée bulgare.

D. P. Dimitrov. Le médaillon comme monument funéraire dans la vallée de la Strouma moyenne à l'époque romaine.

L'auteur étudie les monuments funéraires de la Strouma moyenne qui ont la forme d'un médaillon isolé (fig. 1—13). Cette forme originale de pierre funéraire a été très répandue dans les autres parties aussi de la Macédoine (fig. 15—18). Au contraire, en Thrace et en Mysie, le médaillon était très peu répandu. Jusqu'à présent on ne connaît qu'un seul exemplaire en Mysie, le médaillon d'Oescus (fig. 14). Par sa lourde construction, il appartient plutôt au groupe des médaillons funéraires des provinces septentrionales du Danube, la Panonie, Noricum, et la Dacie, tandis que les médaillons de la Macédoine se distinguent par la légèreté de leurs formes.

Les découvertes en Macédoine démontrent que ce type de monument y a été longtemps conservé. Au IV siècle il est encore largement répandu.

P. D. Kroussev. Les origines de la Question Macédonienne en Bulgarie. Les comités de bienfaisance „L'Union“

Peu de temps après la conclusion du traité de San-Stéfano, beaucoup de pionniers pour l'indépendance de la Bulgarie qui jusqu'alors avaient travaillé à l'étranger (Luben Karavelov, Stéphan Stamboulov, etc.) se réunirent à Ternovo.

Au lendemain du congrès de Berlin la situation de la population bulgare en Macédoine devint alarmante. Il y naquit un mouvement révolutionnaire dont le métropolitain Natanaïl était l'âme. L'officier russe Kalinkov forma une bande révolutionnaire et fut bientôt prêt à passer la frontière. C'est alors que les pionniers réunis à Ternovo décidèrent d'organiser la lutte pour la libération des frères restés sous le joug turc. Le 29 août 1878, ils fondèrent à Ternovo le comité „L'Union“ dont le but était „l'union de tous les Bulgares et l'amélioration de leur situation“.

Un des secrétaires de ce comité fut Stéphane Stamboulov. L'activité du comité de Ternovo nous est révélée par ses 37 protocoles (du 29 août 1878 au 10 décembre de la même année). Dans l'espace de trois mois, 179 habitants de Ternovo devinrent membres du comité. Celui-ci s'occupa avant tout de fonder des comités dans les départements de la province de Ternovo et ensuite dans les autres provinces de l'Etat Bulgare. Dans ce but furent choisis des organisateurs qui parcoururent Plévène, Vratza, Berkovitza, Vidine, Sofia. Le comité de Ternovo entretenait des relations avec les pionniers de Sofia groupés autour de Natanaïl, et envoyaient des secours pécuniaires aux réfugiés macédoniens.

Quand éclate l'insurrection dans les régions de Kressna et de Razlog le comité envoie des armes et des volontaires et délègue un représentant dans le comité central du mouvement insurrectionnel. Ce représentant est Stéphane Stamboulov. Le 9 décembre il est déjà à Sophia. Le 10 du même mois il se rend avec l'évêque Natanaïl à Kustendil et Gorna-Djoumaïa où se trouve le commandement suprême des insurgés. Au printemps, Stamboulov entre avec une bande révolutionnaire en Macédoine. On ne sait sous les ordres de quel voïvode.

Après la répression de l'insurrection de Kressna, les comités continuèrent à exister en Bulgarie. A la séance d'ouverture de l'Assemblée Nationale Constituante (le 10 février 1879) assistèrent des représentants de la Thrace et de la Macédoine, mais ils furent admis seulement comme auditeurs. C'est pourquoi dans une école de Ternovo eut lieu un meeting de protestation, au cours duquel les représentants éliminés, ainsi que la plus grande partie des représentants de la Bulgarie, posèrent la question suivante: „Est-il possible d'ouvrir les débats relatifs à la constitution avant que soit examinée la question nationale?“ Stéphane Stamboulov prit part dans cette action en qualité de représentant de la Macédoine. Un mémoire au sujet de la Macédoine et de la Thrace fut élaboré afin d'être remis aux grandes puissances. Cependant l'assemblée nationale ne voulut pas recevoir ce mémoire et le prince russe Dondoukov-Korsakov ne permit pas que cette question fut débattue.

Plusieurs des membres les plus en vue du comité „L'Union“ devinrent par la suite des ministres et des hommes politiques bulgares de toute premier ordre. Aucun d'eux n'oublia la question macédonienne qui devait passer par les terribles épreuves de 1903, 1908, 1913, 1914, et qui, aujourd'hui encore, continue d'exister.

St. Tchilinguirov. Documents sur les éparchies de Skopie et de Nich.

Mr. Tchilinguirov publie des lettres officielles adressées de Vrania au métropolitain de Roustchouc, Grigori, au sujet des persécutions exercées contre les Bulgares sur l'instigation du métropolitain de Skopie et avec le concours de la propagande serbe.

Sont également publiées quelques lettres du métropolitain bulgare de Nich, Victor, adressées à l'exarque bulgare et au métropolitain de Roustchouc. En réponse aux reproches de l'exarque relatifs aux contributions pécuniaires qu'il aurait dû verser, l'évêque se justifie en disant que son diocèse a refusé de payer ses impôts à l'Eglise par suite des intrigues des agents de Constantinople.

Résumés des Comptes rendus et Nouvelles littéraires.

St. Romansky. Lubomir Milétitch, l'homme, le savant le maître, l'homme social. Sofia 1940. Fascicule de l'Annuaire de l'Académie bulgare des Sciences. T. XX. Compte rendu de K. Mirtchev.

Mr. le professeur Romansky fait ici un émouvant portrait du grand savant bulgare, feu le professeur Lubomir Milétitch. Il retrace son œuvre, longue d'un demi-siècle, comme savant et homme social, fait ressortir l'importance de ses ouvrages de dialectologie, et fait remarquer que ses recherches historiques démontrent que son intérêt de savant n'était pas limité aux seuls problèmes linguistiques.

Dans la vie sociale, L. Milétitch était mû par un ardent patriotisme. La Macédoine, son pays natal, lui était particulièrement chère. Il a lutté jusqu'à son dernier souffle pour sa libération.

Prof. O. Lototzki. L'Autocéphalie. T. II. Aperçu sur l'histoire des Eglises autocéphales (en langue ukrainienne). Varsovie 1938. Compte rendu d' Iv. S.

Cet ouvrage a été édité par l'Institut scientifique ukrainien de Varsovie. L'auteur y expose l'organisation des différentes Eglises indépendantes dans leur évolution historique. Il donne entre autre un large aperçu historique sur l'Eglise bulgare, et en parle avant d'étudier les autres Eglises slaves parce qu'elle a été fondée la première. Il place très haut l'Eglise bulgare comme le berceau de la culture slave fondée par les disciples des frères Cyrille et Méthode — saint Clément et saint Naoum. Les Bulgares ont été les premiers parmi les Slaves à créer leur propre littérature qui devint la base de toutes les littératures slaves.

Dimitar Iotzov. La Russie et la Bulgarie. (Hier, aujourd'hui et demain). Etudes diplomatiques. Sofia 1940. Compte rendu d' Iv. S.

L'auteur explique d'abord au lecteur la Russie moderne qui aujourd'hui encore „poursuit le processus historique de la Russie antique“. Mais sa politique est maintenant une politique réaliste.

Dans un chapitre spécial, Mr. Iotzov parle de la rivalité entre la Russie et l'Autriche qui a amené la guerre serbo-bulgare sur l'instigation de l'Autriche, et également la guerre mondiale dont le prétexte fut le meurtre du prince héritier à Saraëvo. Mr. Iotzov retrace dans son étude les pourparlers entre l'Allemagne et la Russie pour écarter la guerre, pourparlers qui malheureusement ne furent pas couronnés de succès.

Mr. Iotzov rappelle, d'autre part, les motifs qui poussèrent la Bulgarie à entrer dans la guerre mondiale: la volonté de libérer la Macédoine du joug serbe et du joug grec.

P. Dinekov. Les écrivains de Sophia au XVI siècle. Le pope Peyo. Sofia 1940. Compte rendu d' Iv. S.

Mr. Dinekov nous donne dans son ouvrage une étude détaillée sur l'œuvre littéraire d'un des écrivains les plus remarquables du XVI siècle le pope Peyo. En se basant sur les informations qu'on trouve dans les œuvres du pope Peyo, Mr. Dinekov s'est efforcé d'évoquer cette forte personnalité. Le pope Peyo était un prêtre influent de Sofia qui était en relations avec les autorités turques et qui fit tout son possible pour les amener à relâcher son disciple saint Gueorgui de Kratovo.

On connaît deux œuvres du pope Peyo: la Vie et l'Office du martyr de Sofia saint Guéorgui le Nouveau († 1515). Mr. Dinekov étudie toutes les copies connues de ces œuvres et publie une nouvelle copie conservée dans la Bibliothèque Nationale de Sofia.

Le pope Peyo prolonge dans ces œuvre les traditions littéraires du patriarche Ephtimi.

G. D. Guelebov. Les sources osmanli-turques pour l'histoire de la Bulgarie. Premier fascicule. Quelques vieux documents osmanli-turcs relatifs aux „Voïnigani“. Annuaire de l'Université de Sofia. Faculté d'Histoire et de Philologie. A. XXXIV., 2, Sofia 1938, 69 p. Compte rendu de N. P. Blagoev.

L'étude de Mr. Guelebov est divisée en quatre parties: une introduction, un coup d'œil général sur les vieux documents osmanli-turcs, et un aperçu sur l'institution des „Voïgani“ dans l'empire ottoman et les documents y relatifs.

Selon Mr. Guelebov, l'institution des „Voïnigani“ dans l'empire ottoman aurait été fondée sous le sultan Mourad I (1359—1389). Un certain nombre de Bulgares surnommés „Voinigani“ étaient recrutés chaque année pour servir dans les écuries de l'armée et du sultan. En retour, ils avaient le droit de posséder des biens immobiliers, les „bachtini“, pour lesquels ils ne payaient pas d'impôts, et ils jouissaient, en outre, de divers privilèges. Mr. Blagoev appuie son opinion sur les écrits du vieux historien turc Hodja Sadétine et sur des documents turcs du XVIIe siècle qui se trouvent dans les registres des cadis de Sofia.

Au contraire, selon Mr. Blagoev, l'institution des „Voïnigani“ aurait été fondée ou apportée en Mysie par les Bulgares d'Asparouh à la fin du VIIe siècle et de là se serait répandue chez tous les Slaves du Sud. Les mots „voïnik“ et „bachtina“ (anciennement: bien immobilier de soldat) sont des mots bulgares. „Bachtina“ se rencontre dans une bulle de 1300 du roi Miloutine, et dans la code de Douchan. Ce mot est conservé aujourd'hui avec ce sens dans les langues serbe et croate. Les premières informations sur l'institution des „Voïnigani“ en Bulgarie se trouvent chez les chroniqueurs bysantins Ivan Skilitza et Gueorgui Kedrine. Les Turcs n'auraient donc fait que conserver l'institution des soldats bulgares qui existait en Bulgarie jusqu'à son asservissement; ces soldats auraient servi d'abord dans les rangs, ensuite dans le train des équipages, et enfin dans les écuries du sultan.

Veltcho Veltchev. Constantin-Cyrille et Méthode dans la littérature vieux-bulgare. Le premier royaume de Bulgarie. Sofia 1939. Compte rendu de D. Ivanov.

Le jeune écrivain V. Veltchev a étudié beaucoup d'ouvrages avant d'entreprendre la tâche qu'il s'est proposée: retracer l'œuvre et la vie des frères Cyrille et Méthode telles qu'elles se reflètent dans les ouvrages vieux-bulgare du IXe au XVIIIe siècle.

Dans cette première partie, l'auteur analyse les œuvres de la première période de la littérature vieux-bulgare, notamment celles de saint Clément d'Ochrida, de l'évêque Constantin, de Ioan Exarque et de Tchernorisetz Hrabri. Il s'efforce de saisir l'esprit de ces œuvres et de jeter une nouvelle lumière sur les faits. Il tâche de résoudre la question relative à l'auteur des Vies de Cyrille et de Méthode et de leurs apologies. Selon lui leur auteur serait saint Clément d'Ochrida.

Ion I. Russo. *Macedonica* (osservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi Macedoni). *Ephemeris Dacoromana*, VII. Compte rendu de D. V.

L'auteur donne une liste complète des noms propres macédoniens qu'on rencontre dans les auteurs anciens et les inscriptions grecques. Il analyse en détail ces vestiges linguistiques et arrive à la conclusion que les Macédoniens étaient un peuple distinct, ayant une langue distincte, non grecque.

Par là est réfutée la théorie de Hatzidakis et Hoffman selon laquelle ces Macédoniens auraient été des Grecs.

Georges Nouridjian. *Les amis de la Bulgarie*. Sofia 1938. Compte rendu de K. Mladenov.

L'auteur parle dans son livre de douze personnes de nationalités différentes. Il considère comme ayant rendu de grands services à la Bulgarie tous les étrangers qui ont contribué à faire connaître à leur peuple le peuple bulgare. Il parle entre autre des professeurs L. Salvini, Arg. Korakas, Pata, V. Eftimiou, Weigand, Leskin, K. Iretchek etc. Il a malheureusement omis de citer de grands amis des Bulgares, tels que Vénélin, Victor Grigorovitch, Louis Léger, etc.

Mazedonien. *Leben und Gestalt einer Landschaft*, Herausgegeben von Herbert Oertel. 240 pages, 119 illustrations. Wiking Verlag, Berlin 1940. C.-r. de D. Iaranov.

C'est un guide copieusement illustré et concernant non seulement la Macédoine, mais aussi toute la région qui se trouve au nord jusqu'à l'ancienne frontière entre la Serbie et la Turquie. Le professeur Gesseman a écrit une brève introduction historique dans laquelle il n'oublie pas de signaler le fait que le centre de l'État bulgare au Xème et au XIème siècle a été en Macédoine, mais il préfère souligner surtout la courte domination serbe au cours de XIIIème et du XIVème siècle. Beaucoup d'autres articles touchent diverses questions éclaircies toujours du point de vue serbe, ce qui est facile à expliquer étant donné que le livre a été publié pour les besoins de l'agence officielle yougoslave „Poutnik“.

Вести отъ института

Кратко изложение по македонския въпросъ¹

Дълго време Балканскиятъ полуостровъ се считаше за барутенъ погребъ, който застрашаваше постоянно мира въ Европа. Това състояние съществуваше наистина и се дължеше на българския въпросъ. Въ латентно състояние той съществуваше отдавна, стана обаче много остъръ къмъ срѣдата на миналия вѣкъ и биде разрешенъ съ Санъ-Стефанския договоръ отъ 1878 год. Новооснованата по тоя договоръ българска държава обхващаше, съ малки изключения, почти всички български земи, населявани отъ вѣкове съ българи. Това разрешение на въпроса обаче не се хареса на английскитѣ политици и тѣ използваха събрания въ сжщата година конгресъ въ Берлинъ, за да унищожатъ Санъ-Стефанска България. Едни дѣлове отъ българската земя бѣха отстъпени на Румъния и Сърбия, а цѣла Македония и други български земи бѣха оставени подъ турско робство. Така се роди македонскиятъ въпросъ като частъ отъ българския въпросъ. Тоя македонски въпросъ игра най-важна роля при всички войни на Балканския полуостровъ. Той сигурно ще играе особена роля и при днешнитѣ обстоятелства. Нека се надѣваме, че най-после тоя въпросъ ще бѣде разрешенъ правилно, за да настѣпи дълготраенъ миръ на Балканския полуостровъ. Днешното положение на Македония не може да трае още дълго време. Македония не трѣбва да се дава и въ бъдеще като примѣръ за нетърпимо положение. Не бѣ ли сравнено непоносимото положение на границитѣ на Германия въ края на августъ 1939 г. отъ Водача на германския народъ съ положението въ Македония?

Едно окончателно и справедливо разрешение на Македонския въпросъ е абсолютно необходимо при днешното положение и затова Македонскиятъ наученъ институтъ си позволява да даде нѣкои освѣтления по тоя въпросъ.

Македония представя една ясно обособена географска единица въ срѣдата на Балканския полуостровъ. Тя обхваща порѣчията на рѣкитѣ Мѣста, Струма, Вардаръ и Бистрица, както и горното течение на Черни-Дринъ съ Охридското езеро. Цѣлата страна обхваща около 65,000 кв. клм.

¹ Това изложение бѣ изпратено на мѣродавнитѣ фактори въ Германия, Италия и Съветския Съюзъ, напечатано на съответнитѣ езици и подписано отъ всички членове на Управителния съветъ на Македонския наученъ институтъ.

Букурещкият договор от 1913 г., с който се завърши злополучната за българския народ балканска война, разкъса това географско единство, като остави 32,000 кв. клм. под гръцка власт, 26,000 кв. клм. под сръбска власт, а позволи да се присъедини към майката-отечество България само 7,000 кв. клм.

Македония е коренна българска земя. Тя е била населена от край време с българско население с високо национално самосъзнание. Още от стари времена тя стана огнище на българска просвета и култура. Солун е родното място на светител братя Кирил и Методий, създатели на българската азбука. Тя подпомогна разцвета на българската писменост, която спомогна в едно цяла български народ и му даде възможност да образува мощна българска държава. Великото дело на Кирила и Методия озари с духовна светлина и другите славянски народи. Охрид е град на българския първоучител свети Климент. Охрид е бил столица на българския цар Самуил и седалище на български патриарси и архиепископи.

По-късно, след многовековно турско робство, ние виждаме, че в средата на 18 век възраждането на български народ започва пак в Македония. Пансий, който написа първата българска история, се е родил в 1720 г. в малкия македонски град Банско, а историята си е написал в 1762 г. в един български манастир в Атон. Българинът от Македония Йоаким Кърчовски от Кичево написа и напечата в 1814 год. първите книги на разговорен български език. Един от първите български писатели — Кирил Пейчинович — е роден също в Македония, в град Тетово. В Македония, в нейния главен град Солун, в 1839 г. била открита първата българска печатница от архимандрит Теодосий от гр. Дойран. Братята Миладинови от град Струга в Западна Македония са първите български фолклористи. Българите от големия македонски град Скопие поискаха преди всички други българи, в 1828 г., от цариградския патриарх българин за владика. Най-после започнатата в Македония и подетата от цяла български народ църковна борба била увенчана в 1870 г. с успех, с създаването на самостоятелна българска църква, която имаше цяла Македония под своя юрисдикция.

Църковната борба, завършена един път с успех, започна борбата за политическа свобода, водена от страна на всички българи, не само малко и от тия от Македония. В 1876 г. избухна голямо въстание. То привлече вниманието на тогавашните велики сили, които свикаха още същата година по този случай посланическа конференция в Цариград. Според решението на тази конференция, населените с българи земи са трябвало да образуват две автономни области — източна и западна — с местно самоуправление. Западната област с столица София е включвала и цяла Македония. При разграничаването на тия две области, членовете на конференцията в Цариград са имали под ръка данните върху етнографията на Балканския полуостров от австрийския консул Хан, немския учен Гризебах, известните английски пътешественици Макензи и Ирби, знаменития руски филолог Виктор Григорович, руските историци Хилфердинг и Голубински, сръбския археолог Веркович и много други

безпристрастни и добри познавачи на Балканския полуостровъ. Решенията на конференцията обаче не сж били възприети отъ турското правителство. Това докара до обтѣгане на отношенията между Турция и Русия и до руско-турската война отъ 1877 г., приключена съ Санъ-Стефанския договоръ. Той постави началото на третото българско царство съ граници, които обхващатъ и цѣла Македония. Но, както се спомена още въ началото, това единствено най-добро разрешение на българския въпросъ бѣ анулирано още сжщата година, по който начинъ се яви македонскиятъ въпросъ, постоянна заплаха за мира на Балканския полуостровъ.

Въ Македония, въ границитѣ на турската държава, живѣха въ края на миналия вѣкъ и до 1912 г. 2,250,000 души, отъ които 1,200,000 българи, 500,000 турци, 230,000 гърци, 130,000 албанци, 80,000 куцовласи и 120,000 разни други. Българитѣ, които представяха абсолютното мнозинство, се радваха на културна свобода и имаха 1,099 училища, отъ които 10 гимназии съ общо 64,368 ученици и 1800 учители, 1,100 черкви съ 1,120 свещеници и 7 митрополити. И въ стопанско отношение българитѣ въ Македония бѣха много по-добре, отколкото сега, между другото защото Македония можеше да се развива като стопанско цѣло.

И все пакъ българитѣ въ Македония оставаха недоволни, защото нѣмаха политически права. И тѣ скоро започнаха да мечтаятъ за пълна свобода. Известното Илинденско възстание отъ 1903 год., което избухна въ цѣла Македония, но засегна особено силно Западна Македония, ще остане като нѣщо необикновено въ историята на човѣчеството по своята смѣлостъ и себеотрицание и като конкретенъ изразъ на високото национално самосъзнание на българския народъ, останалъ следъ 1878 год. подъ турско робство. Възстанието залѣ въ кръвъ и обърна на пепелище голѣма частъ отъ македонската земя, но то привлече отново вниманието на правителствата на тогавашнитѣ велики сили. Тѣхнитѣ усилия да се дадатъ известни права на българитѣ въ Македония бѣха парирани отъ младотурската революция въ 1908 г. Македонскиятъ въпросъ остана неразрешенъ. Поради това въ 1912 г. избухна балканската война и всички помислиха, че тоя въпросъ ще бѣде разрешенъ единъ пжтъ за винаги, още повече че сръбското правителство бѣше признало предварително почти цѣла Македония за безспорно българска земя, съ изключение на една малка частъ, за която трѣбваше да се реши по арбитражъ дали да се даде на Сърбия или на България. Въпрѣки това въ края на Балканската война Македония преживѣ най-големото нещастие отъ всички времена: само една десета частъ бѣ присъединена къмъ България, а останалитѣ деветъ десети бѣха присъединени къмъ Сърбия и Гърция. Българитѣ въ тая нещастна страна отъ едно робство попаднаха подъ други две робства, като загубиха и културната си свобода, а освенъ това бѣха разорени стопански поради фантастично прокаранитѣ граници.

Българскиятъ народъ не можеше да търпи дълго това невъзможно положение. И въ 1915 г. България рискува за трети пжтъ своето съществуване, като се намѣси въ свѣтовната война на страната на централнитѣ сили. Българското оржжие извоюва, наистина, свободата на Македония, но, за съжаление, за много кратко време. Въпрѣки 14-тѣ точки на Уилсонъ, Ньой-

ският договор потвърди отново подѣлбата на Македония между Сърбия и Гърция. При това положение и при тогавашнитѣ трагични обстоятелства македонскитѣ българи — бѣжанци отъ поробена Македония се събраха на многолюдно събрание въ София и едногласно приеха резолюция за

недѣлимостъ на Македония и при-
сѣдиняването ѝ къмъ България.

И до днесъ съкровено то желание на македонскитѣ българи е тѣхната родина да бѣде освободена отъ чуждо робство и да се присѣдини въ нейнитѣ географски граници къмъ майката-отечество — България.

Днесъ, когато е прогласенъ високо принципътъ на новъ редъ на правда и свобода въ Европа и премахване на сторенитѣ неправди отъ парижкитѣ договори, Македонскиятъ наученъ институтъ и македонскитѣ българи вѣрватъ дълбоко, че най-после тѣхното справедливо желание ще бѣде удовлетворено.

Македонски наученъ институтъ

Проф. Хансъ Кохъ — почетенъ членъ на Македон- ския наученъ институтъ

На 15 т. м. Македонскиятъ наученъ институтъ имѣ тържествено събрание, на което професоръ Хансъ Кохъ, директоръ на германския наученъ институтъ въ София, бѣ провъзгласенъ за почетенъ членъ на Македонския наученъ институтъ. На събранието присѣдствува проф. Кохъ, който председателствъ на Македонския наученъ институтъ г. Н. Стояновъ приветствува съ следната речъ:

Многоуважаеми Господинъ Професоръ Хансъ Кохъ,

Освободителнитѣ войни отъ 1912—1913 и 1915—1918 години, както и дългитѣ революционни борби противъ турското и следъ това противъ сръбското и гръцко робство не можаха да постигнатъ свободата на Македония. Следъ Букурещкия договоръ дойде Ньойскиятъ договоръ. Озарена за твърде кратко време отъ лъжитѣ на свободата, нашата родина Македония, коренно българска земя, която даде на българкия народъ св. св. Кирила и Методия, св. Климента Охридски и царъ Самуила, а по-късно, презъ епохата на възраждането, отца Паисия, братя Миладинови и много други възрожденци, попадна подъ още по-тежко сръбско и гръцко потисничество.

При тия обстоятелства българскитѣ учени, писатели и художници отъ македонски произходъ основаха презъ 1923 година Македонския наученъ институтъ. Най-добритѣ синове на Македония обединиха своитѣ усилия, за да защитятъ свещенитѣ културни и политически права на македонскитѣ българи, възъ основа на историческата правда, на етнографията и на справедливостта.

Изнасяйки чрезъ своитѣ издания правдиво, строго научно и докумен-

тирано миналото и сегашно положение на Македония, Македонският научен институт изпълнява най-добросъвестно своята задача — да осветлява по строго научен път истинското положение въ Македония и да опровергава всички тенденциозни теории, които се стремят да замъглят истинското положение въ миналото и понастоящемъ въ Македония.

Отъ начало и до край Македонският научен институт е билъ подпомаганъ драговошно въ тия свои благородни усилия и отъ мнозина видни и авторитетни чуждестранни учени съ тѣхни приноси въ страницитѣ на списанието ни „Македонски Прегледъ“ и въ страницитѣ на чужди научни списания или съ тѣхни обемисти научни трудове, издавани отъ Македонския научен институт или вънъ отъ него.

Македонският научен институт винаги е ценилъ високо заслугитѣ на всички външни учени, които, ръководени отъ историческата истина, отъ чувството на човѣшка правда и християнско състрадание, сж се изказвали добросъвестно и безпристрастно за истинското положение на Македония и за неотемлимитѣ права на македонскитѣ българи. Тия високоблагородни учени Македонският научен институт има щастието да ги брои въ своята срѣда, като негови почетни членове.

Вие, Господинъ Професоре, доблестенъ синъ на прославения съ наука и култура великъ германски народъ, титуляръ на катедра по история на източноевропейскитѣ народи при прочутия Виенски университетъ, основателъ и пръвъ директоръ на Германския научен институтъ въ София, виденъ германски ученъ, не веднажъ сте осветлявали и защищавали правата кауза на българския народъ.

Македонският научен институт и всички македонски българи, подпомогнати отъ приятелитѣ на българския народъ, истински защитници на истината и на правдата и уповавайки се на прогласения отъ Водача на велика Германия принципъ на новъ редъ въ Европа на правда и свобода, непоколебимо вѣрваме, че нашата изстрадала родина Македония ще бжде освободена отъ чуждо иго и съединена съ свободната частъ на българското отечество, за да може цѣлокупниятъ български народъ, свободенъ и обединенъ, да се предаде на спокойна творческа стопанска и културна работа.

Управителниятъ съветъ на Македонския научен институтъ, ценейки високо, Многоуважаеми Господинъ Професоре, Вашитѣ познания и проучвания на историята на южнитѣ славянски народи, проявени и въ Вашата академична речъ при тържественото откриване на 17 октомврий т. г. на Германския научен институтъ въ София, ценейки високо и Вашитѣ симпатии къмъ българския народъ и по-специално къмъ македонскитѣ българи, които съ нетѣрпение очакватъ своята близка свобода, въ заседанието си на 4 ноемврий т. г. изпълни единъ свой приятенъ дългъ на благодарностъ и на признателностъ, като реши единодушно да Ви прогласи за почетенъ членъ на Македонския научен институтъ.

Азъ съмъ щастливъ да Ви съобща, предъ днешното тържествено събрание на Македонския научен институтъ, това решение на Управителния съветъ на Института и да Ви помоля да приемете почетното членство

при Македонския наученъ институтъ, както и художествено изработения почетенъ дипломъ.

Съ чувство на дълбока къмъ Васъ почитъ, пожелавамъ Ви, Господинъ Професоре, отъ мое име и отъ името на Македонския наученъ институтъ здраве и бодростъ, за да продължите все тъй успѣшно Вашата научна дейность за слава на Вашето велико Отечество и за още по-голъмо засилване културнитѣ и приятелски връзки между нашитѣ два свързани съ братство по оръжие народи — германския и българския.

На речъта на г. Стояновъ отговори г. проф. Хансъ Кохъ съ следната речъ :

Господа,

Благодаря Ви за високото отличие, съ което ме удостоявате чрезъ провъзгласяването ми за почетенъ членъ на Вашия наученъ институтъ.

Изследването на страната и славната история на Македония за менъ, като германски професоръ и човѣкъ на науката, не е въпросъ на политика, а въпросъ на истината. Като най-новъ почетенъ членъ на Вашия наученъ институтъ, съ удоволствие приемамъ задължението: да служа на истината и по отношение изследването на Македония.

Поради този стремежъ къмъ истината азъ желая да се уча при Васъ. Азъ се радвамъ на научнитѣ познания, които ще добия чрезъ по-интимно занимание съ Вашитѣ въпроси.

Така азъ се надѣвамъ скоро да бѣда въ състояние да предамъ чрезъ слово и печатъ наученото въ миренъ трудъ. Азъ съмъ убеденъ, че по този начинъ служа най-добре, както на моя собственъ, на германския народъ, така и на българитѣ.

Господа, азъ поемамъ подадената ми рѣка къмъ общъ пѣтъ чрезъ българската наука.

Да живѣе България !

Печатна грѣшка. На стр. 51 сл. да се чете Н. П. Благоевъ вмѣсто К. П. Благоевъ.

